

Syftet med denna rapport är att ge
förbunden i Facken inom industrin ett
underlag som beskriver de ekonomiska
förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2016.

Ekonomiska bedömningar

Hösten 2015

Facken inom industrin (FI) är samarbeten mellan de fackförbund inom industrin som omfattas av Industriavtalet. De fem förbunden är Sveriges Ingenjörer, Unionen, IF Metall, Svenska Livsmedelsarbetareförbundet samt GS (Facket för skogs-, trä- och grafisk bransch).

Ytterligare exemplar av rapporten kan beställas på e-postadress: fi.kansli@fikansli.se. Rapporten finns även att hämta på www.fackeninomindustrin.se

Förord

Syftet med rapporten ”Ekonomiska bedömningar – inför avtalsrörelsen 2016” är att ge de förtroendevalda i förbunden i Facken inom industrin ett underlag som beskriver de ekonomiska förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2016.

När parterna inom industrin agerar måste de beakta att de har en lönenormerande roll på hela den svenska arbetsmarknaden. Det innebär att förbunden i en avtalssituation måste agera på ett sätt som är långsiktigt hållbart. Samtidigt påverkar det dagsaktuella ekonomiska läget förutsättningarna.

Upplägget av rapporten och de bedömningar som arbetsgruppen gör följer de resonemang och principiella förhållningssätt som redovisas i skriften ”Bästa möjliga – om lönebildning och samhällsekonomi”.

Rapporten inleds med arbetsgruppens sammanfattande bedömningar. Därefter följer sex kapitel som i tur och ordning behandlar ”Omvärlden”, ”Industrins konkurrenskraft”, ”Sveriges ekonomi”, ”Inflation”, ”Sysselsättning och arbetsmarknad” och ”Löner”.

Rapporten innehåller en omfattande mängd fakta. Som underlag har arbetsgruppen använt många olika källor. De rapporter som används flitigast är Industrins ekonomiska råds rapport ”Inför 2016 års avtalsrörelse” och Konjunkturinstitutets ”Lönebildningsrapporten 2015”. Vi har också använt en hel del internationella källor, framför allt data och rapporter från OECD, Eurostat, ECB och IMF.

De bedömningar som arbetsgruppen gör i rapporten står rapportförfattare själva för.

I arbetsgruppen som arbetat fram denna rapport har ingått Lars Jagrén och Tobias Brännemo, Unionen, Maja-Malin Ekelöf och Erica Sjölander, IF Metall, Karin Ewelönn, GS, Staffan Bjurulf, Sveriges Ingenjörer, Martina Hansson och Göran Nilsson, Facken inom industrin.

Göran Nilsson
Kanslichef
Facken inom industrin
November 2015

Innehåll

1. SAMMANFATTANDE BEDÖMNINGAR.....	1
1.1 HAR LÖNEÖKNINGARNA VARIT FÖR HÖGA ELLER FÖR LÅGA?.....	1
1.2 FÖRUTSÄTTNINGAR INFÖR 2016.....	3
1.3 BÄSTA MÖJLIGA LÖNEÖKNINGSTAKTEN – NÅGRA SLUTSATSER.....	5
2. OMVÄRLDEN	7
2.1 STARKARE ÅTERHÄMTNING I EUROPA	7
2.2 SVAG VÄRLDSHANDEL MEN SVENSK EXPORT PÅ UPPGÅNG.....	11
2.3 SAMMANFATTNING	13
3. INDUSTRINS KONKURRENSKRAFT	14
3.1 SVAG INDUSTRIPRODUKTIONSUTVECKLING	14
3.2 LÄGRE ÖKNING AV ARBETSKRAFTSKOSTNADERNA	18
3.3 STORA SVÄNGNINGAR I VÄXELKURSEN	19
3.4 LÄGRE RELATIV ARBETSKRAFTSKOSTNAD	21
3.5 LÄGRE PRODUKTIVITETSTILLVÄXT	23
3.6 KAPACITETSUTNYTTJANDET ÖKAR	25
3.7 FORTSATT LÅGA INVESTERINGSNIVÅER I INDUSTRIEN.....	25
3.8 FÖRBÄTTRAD LÖNSAMHET	28
3.9 TAPPET I MARKNADSANDELAR SER UT ATT VARA ÖVER	35
3.10 OFÖRÄNDRAT BYTESFÖRHÅLLANDE	36
3.11 ÖVERSKOTT I BYTESBALANSEN.....	37
3.12 SAMMANFATTNING	39
4. SVERIGES EKONOMI.....	40
4.1 UPPGÅNG I EUROPA POSITIVT FÖR SVERIGE	40
4.2 HUSHÅLLEN FORTSATT MOTOR I TILLVÄXTEN.....	42
4.3 STIGANDE TILLVÄXT I OFFENTLIG KONSUMTION	43
4.4 INVESTERINGARNA ÖKAR OCH SAMMANSÄTTNINGEN ÄNDRAS	43
4.5 POSITIV NETTOEXPORT OCH VIKTIGARE TJÄNSTEEXPORT.....	45
4.6 LÄGRE TILLVÄXT EFTER FINANSKRISEN	46
4.7 LÄGRE PRODUKTIVITETSUTVECKLING.....	49
4.8 SAMMANFATTNING	53
5. INFLATION.....	54
5.1 LÅG MEN UNDERSKATTAD INFLATION.....	54
5.2 FLERA ORSAKER TILL DEN LÅGA INFLATIONEN	56
5.3 LÖNER OCH INFLATION.....	58
5.4 PENNINGPOLITIKENS INVERKAN PÅ INFLATIONEN	59
5.5 NU STIGER INFLATIONEN	61
5.6 SAMMANFATTNING	65
6. SYSSELSÄTTNING OCH ARBETSMARKNAD	66
6.1 SYSSELSÄTTNINGEN ÖKAR	66
6.2 ARBETSLÖSHETEN SJUNKER LÅNGSAMT.....	68
6.3 MATCHNINGEN FUNGERAR DÅLIGT	70
6.4 SAMMANFATTNING	72
7. LÖNER.....	73
7.1 LÄGRE LÖNEÖKNINGSTAKT EFTER FINANSKRISEN.....	73
7.2 FORTSATT REALLÖNEÖKNINGAR.....	74
7.3 TVÅ TILL TRE PROCENT VANLIGASTE LÖNEÖKNINGEN	76
7.4 LIKARTAD UTVECKLING FÖR ARBETARE OCH TJÄNSTEMÄN	76
7.5 STÖRRE LÖNESPRIDNING BLAND TJÄNSTEMÄN	77
7.6 SMÅ FÖRÄNDRINGAR I KÖNSLÖNEGAPET ÖVER TID	78
7.7 I TAKT MED EUROPA	80
7.8 INDUSTRIEN NORMERAR.....	82
7.9 SAMMANFATTNING	83

1. Sammanfattande bedömningar

1.1 Har löneökningarna varit för höga eller för låga?

Löneavtalen 2010-2012

De första åren efter finanskrisen uppvisade löneökningarna inom industrin stora variationer. Löneökningarna till följd av 2010 års avtal blev låga och kom att ha en framtung profil. Den första löneökningen kom en bit in på avtalsperioden och en något högre löneökning kom först i mitten av 2011. Avtalen fick olika längd på olika avtalsområden.

2010 års avtal var anpassade till den mycket svåra situation som svensk industri hamnat i på grund av finanskrisen. Under 2010 och 2011 kom situationen att snabbt förbättras för stora delar av svensk industri. När det blev dags för nya förhandlingar om löner för 2012 fanns därför krav på kompensation och en återgång till en högre löneökningstakt.

Avtalet för 2012 kom att ligga på en nivå som motsvarade genomsnittet under industriavtalsperioden. Löneökningarna trädde ikraft i början av 2012. Eftersom en del av löneökningarna från 2010 års avtal trädde i kraft först i mitten av 2011 blev den totala lönekostnadsökningen 2012 jämfört med 2011 en av de högsta under industriavtalsperioden.

Nedväxling av löneökningstakten 2013

Inför avtalsrörelsen 2013 gjorde Facken inom industrin bedömningen att det fanns skäl att sänka löneökningstakten. Det viktigaste skälet var att tillväxten och produktivitetens utvecklingen i industrin, och i hela det svenska näringslivet, hade varit lägre under de senaste fem åren jämfört med de tio första åren med Industriavtalet. Prognosen var att tillväxt och produktivitetens utveckling också under de närmast kommande åren skulle bli lägre än under de första tio åren med Industriavtalet. Samtidigt konstaterades att den svenska ekonomin alltså växte och att tillväxten i Sverige var högre än i flertalet jämförbara länder.

De avtal som träffades i 2013 års avtalsrörelse hamnade också på en lägre nivå. Utfallet enligt tillgänglig lönestatistik visar att löneökningstakten under innevarande avtalsperiod kommer att hamna omkring 2,5 procent per år. Det är cirka en procentenhet lägre än under perioden före finanskrisen. Det gäller för industrin och för svensk arbetsmarknad i stort.

Var 2013 års avtal för högt eller för lågt?

De lägre lönekostnadsökningarna under 2013-2015 har sammanfallit med en period då inflationen, mätt med KPI, i stort sett varit noll. Det har väckt frågan om löneökningarna i 2013 års avtal var för låga och om det är en av orsakerna till den låga inflationen. Andra, främst då företrädare för arbetsgivarna, har hävdade att de höga reallöneökningarna under perioden visar att löneökningarna i 2013 års avtal var för höga. De menar att de höga reallöneökningarna har lett till att företagets konkurrenskraft urholkats. Därför, menar de, måste löneökningstakten nu sänkas ytterligare.

Är något av dessa argument riktigt? Var 2013 års avtal för högt eller var det för lågt? Kan bägge påståendena vara riktiga? Finns det i så fall en allvarlig motsättning mellan Riksbankens inflationsmål och ambitionen om en hög internationell konkurrenskraft?

Våra svar på dessa frågor är följande;

1. Löneökningarna för 2013-2015 har inte varit för höga och inte heller för låga. Det visar sig, sett i efterhand, att de i själva verket varit väl avvägda. De har gett reala löneökningar och samtidigt varit på en nivå som harmoniserar med inflationsmålet och en förstärkt konkurrenskraft.
2. Det föreligger ingen motsättning mellan Riksbankens ambitioner att nå inflationsmålet och ambitionen att Sverige bör ha en stark konkurrenskraft. Däremot skulle svensk industri kunna få problem om Riksbanken övergav ambitionerna att nå inflationsmålet.

I följande tre stycken utvecklar vi skälen till våra svar.

Har lönerna varit för låga eftersom inflationen blivit så låg?

Att den lägre löneökningstakten gett förhållandevis höga reallöneökningar beror på den ovanligt låga inflationen och inte på att nivån på de nominella löneökningarna varit hög. Att inflationen varit så låg har flera orsaker. Flera av de mest betydelsefulla orsakerna är av tillfällig karaktär.

En orsak till den lägre inflationen är Riksbankens egna räntesänkningar. Nu är reporäntan under noll och det finns en gräns för hur långt det går att fortsätta sänka räntan. En annan orsak är de kraftiga fallen i olika råvarupriser och inte minst energipriserna. Det är svårt att tro att sådana stora prisfall kommer att upprepas varje år under de kommande åren. En ytterligare förklaring till den låga inflationen är att Riksbanken under inledningen av avtalsperioden förde en för stram penningpolitik och inte fokuserade på inflationsmålet i tillräckligt hög utsträckning.

Vilken roll spelar då den lägre löneökningstakten? De uppskattningar som görs i denna rapport av löneinflationens (enhetsarbetskraftskostnadens) utveckling tyder på att lönernas bidrag till inflationen, under senare år, varit ungefär på den nivå som de långsiktigt bör vara för att ligga i linje med inflationsmålet.

Har löneökningarna varit för höga eftersom reallönerna blivit så höga?

Påståendet att löneökningarna varit för höga eftersom reallönerna blivit så höga kommer framförallt från arbetsgivarföreträdare inom industrin. De menar att de höga reallöneökningarna urholkat konkurrenskraften. Samtidigt hävdar de i nästa andetag att de svenska konsumentprisernas utveckling inte har någon betydelse för exportföretagen. Det är priserna på de varor de säljer i andra länder som är det viktiga. Hur stämmer då detta överens?

Det som stämmer är att prisutvecklingen på de produkter som företagen säljer är viktiga för utvecklingen av företagets betalningsförmåga. Dessutom är det viktigt hur priserna utvecklas på de produkter som företagen köper in. Men dessa priser kan utvecklas annorlunda än konsumentpriserna. De relevanta frågorna, ur ett

konkurrenskraftperspektiv, är hur mycket de nominella arbetskraftskostnaderna har ökat, samt hur skillnaden mellan priserna på det företagen köper in respektive säljer (förädlingsvärdepriset) har förändrats.¹ Arbetsgivarna motsäger sig själva när de, å ena sida klagar över hög reallöneutveckling, å andra sidan hävdar att konsumentpriserna inte har någon betydelse för företagen.

Att Riksbanken sänkt räntan har höjt reallönerna och samtidigt sänkt företagets upplåningskostnader. Att oljepriserna och andra råvarupriser sjunkit har inneburit ökade reallöner men också sänkta kostnader för många företag som köper dessa varor. Det finns även en del företag som säljer energi och andra råvaror. För dem kan de sjunkande priserna naturligtvis vara ett problem.

Hur har då prisutvecklingen varit för företagen? Det som är intressant är prisutvecklingen på det företaget förädlar. Det brukar kallas förädlingsvärdepris. Näringslivets förädlingsvärdepris uppskattas under innevarande avtalsperiod öka med 1,3 procent². Det ligger nära den nivå som anses långsiktigt förenlig med inflationsmålet. Det är ytterligare en indikator på att löneökningstakten varit balanserad.

Ingen motsättning mellan inflationsmålet och en stark konkurrenskraft

Ibland kan det från företrädare för arbetsgivarna låta som om det fanns en motsättning mellan en stark konkurrenskraft och en penningpolitik som värnar inflationsmålet. Det är helt enkelt fel. Utvecklingen av Sveriges internationella konkurrenskraft och inflationsmålet är två viktiga restriktioner för lönebildningen i Sverige. Restriktioner som bidrar till att ringa in den nivå på löneökningarna som är lämplig. Inte för högt och inte för lågt.

När Riksbanken under en period förde en politik som innebar att de prioriterade ner inflationsmålet fick Sverige en stramare penningpolitik än den i viktiga grannländer. Det fick till följd att värdet på den svenska kronan steg vilket i sin tur ledde till problem med konkurrenskraften. När Riksbanken lade om penningpolitiken och fokuserade på inflationsmålet återgick värdet på den svenska kronan till mer normala nivåer.

Riksbankens fokus på inflationsmålet har varit bra för svensk industri och svensk konkurrenskraft. Det finns ingen motsättning mellan inflationsmålet och en stark konkurrenskraft.

1.2 Förutsättningar inför 2016

I detta avsnitt görs en genomgång av ett antal förutsättningar inför avtalsrörelsen 2016. En del påminner om förutsättningarna inför 2013 års avtalsrörelse och en del är något annorlunda. I varje avsnitt görs också en bedömning av vilken betydelse den behandlade förutsättningen bör ha för bedömningen av löneutrymmet. Dessa bedömningar görs utifrån de principiella förhållningssätt som Facken inom industrin utvecklat och som beskrivs mer utförligt i skriften ”Bästa möjliga – om lönebildning och samhällsekonomi”³.

---

¹ Dessutom har produktivitetsutvecklingen betydelse.

² Konjunkturinstitutets lönebildningsrapport oktober 2015

³ Finns under material på www.fackeninomindustrin.se

Fortsatt lägre tillväxt efter finanskrisen

Svensk ekonomi växer men den växer inte i samma takt som före finanskrisen. BNP per capita, export och industriproduktion har haft en betydligt lägre ökningstakt under de senaste fem åren jämfört med perioden 1998-2008. Exempelvis ökade BNP per capita med 2,7 procent under perioden 1998-2008 jämfört med 0,9 procent per år perioden 2011-2015. En bidragande orsak till den lägre tillväxten är att industriproduktion och export har utvecklats betydligt svagare.

Att BNP per capita växer långsammare beror också på att produktivitetens utveckling är lägre. Den lägre produktivitetens utveckling är inte bara ett svenskt fenomen utan situationen är likartad i flera andra länder. En orsak till den låga produktivitetens utveckling är den svaga investeringsutvecklingen. Hur produktiviteten kommer att utvecklas framöver är osäkert. Konjunkturinstitutet uppskattar att produktivitetens utveckling inom näringslivet i Sverige blir omkring 1,5 procent per år under de kommande åren. För industrin är prognosen något högre. Det innebär i stort sett en halvering jämfört med perioden 1998-2008.

Tillväxten och produktivitetens utveckling i industrin och i hela näringslivet är fortfarande på en betydligt lägre nivå jämfört med perioden före finanskrisen. Det är viktigt att beakta vid en bedömning av löneutrymmet.

Konjunkturläget har förbättrats

Konjunkturläget i Sveriges viktigaste konkurrentländer och i Sverige har förbättrats, om än i långsam takt, under de senaste åren. Prognoserna för 2016 är osäkra men de flesta bedömare tror på en fortsatt långsam återhämtning. Konjunkturläget är således något bättre än inför avtalsrörelsen 2013.

Det är inte ovanligt att konjunkturläget vid avtalsstillfället har en viss reell betydelse för avtalsutfallet. Samtidigt menar vi att konjunkturläget inte bör tillmätas någon större betydelse. Det bör gälla oavsett om det är högkonjunktur eller lågkonjunktur. Idag är det snarast mitt emellan.

Förbättrad konkurrenskraft

Genomgången av olika konkurrenskraftsindikatorer i denna rapport tyder på att svensk industris konkurrenssituation var ansträngd under åren 2012-2013. Kapacitetsutnyttjandet var lågt, industriproduktionen utvecklades svagare än i andra länder och Sverige tappade marknadsandelar.

En orsak till detta var den starka kronkursen. Konkurrenskraftsindikatorerna visar också att utvecklingen vänt och att svensk industris konkurrenskraft stärkts under innevarande avtalsperiod. Omsvängningen sammanfaller med omläggningen av den svenska penningpolitiken och en återgång till en kronkurs mer i nivå med genomsnittet under Industriavtalsperioden. Under 2015 har industriproduktionen ökat och lönsamheten i svensk industri har förbättrats och bedöms nu vara på normala nivåer. Sedan 2012 har svensk industris kostnadsmässiga konkurrenskraft stärkts med mellan 7 och 10 procent gentemot de viktigaste konkurrentländerna i Europa. Detta är en generell bedömning. Mellan industrins olika delbranscher finns betydande skillnader. Det finns vissa branscher med en mycket positiv utveckling samtidigt som det i andra branscher finns stor problem.

Den förbättrade kostnadsmässiga konkurrenskraft bör inte tas till intäkt för högre löneökningar. Skälet till det är att förstärkningen beror på förändringar av växelkursen och att förbättringen skett från ett läge då svensk industris internationella konkurrenskraft var ansträngd⁴.

Extremt låg ränta – stigande inflation

Olika mått på den underliggande inflationen visar att inflationen i svensk ekonomi stiger sedan mitten av 2014. Inflationstakten mätt med KPIF exklusive energi var i september 1,8 procent. Konjunkturinstitutets och Riksbankens prognoser pekar på en KPIF-inflation på mellan 1,5 och 2,0 procent under 2016 och en KPI-inflation på mellan 1 och 2 procent beroende på om och i så fall när Riksbanken börjar höja räntan.

Att Riksbanken under en period förde en stramare politik än de skulle gjort om de försökt nå inflationsmålet fick flera oönskade effekter. Inflationen i Sverige blev lägre än den annars skulle varit och den svenska kronans värde steg vilket i sin tur medförde ett högre kostnadsläge i Sverige jämfört med omvärlden. Dessutom rubbades förtroendet för inflationsmålet.

Sedan juli 2014 har Riksbanken åter satt inflationsmålet i fokus för penningpolitiken. Det återskapar förutsättningarna för ett bra samspel mellan lönebildningen och penningpolitiken. Parterna bör i kommande avtalsrörelse utgå från det av Riksbanken angivna inflationsmålet som ett nominellt ankare för utvecklingen av svensk ekonomi.

Ökad sysselsättning hög arbetslöshet och stora matchningsproblem

Sysselsättningen i Sverige bedöms öka med 200 000 personer mellan 2013 och 2016. En stor del av ökningen kommer bland utrikes födda. Befolkningen ökar också och sysselsättningsgraden ökar därför inte i samma takt som sysselsättningen. Under 2015 och 2016 väntas industrisysselsättningen minska marginellt.

Arbetslösheten väntas bli i genomsnitt 7,5 procent under 2015 och 7,4 procent under 2016. Matchningen på svensk arbetsmarknad fortsätter att fungera dåligt. Sammansättningen av de arbetslösa förändras och det blir en allt större andel av de arbetslösa som tillhör någon av grupperna med svag ställning på arbetsmarknaden.

Såväl för låga som för höga löneökningar riskerar att öka arbetslösheten. För att varaktigt minska arbetslösheten krävs omfattande utbildningssatsningar framförallt riktade gentemot grupper av arbetslösa som har en kortare och bristfällig utbildning. Parterna kan förbättra matchningen genom att satsa betydligt mer på kompetensutveckling. Därutöver behövs kraftfulla satsningar inom arbetsmarknads- och utbildningspolitikens områden.

1.3 Bästa möjliga löneökningstakten – några slutsatser

Nedan sammanfattas våra viktigaste slutsatser i åtta punkter:

---

⁴ Se ”Bästa möjliga – om lönebildning och samhällsekonomi” sid. 37 för en utförligare beskrivning av varför växelkursförändringar inte bör beaktas.

- Parterna bör utgå från att Riksbanken fortsätter att föra en penningpolitik som syftar till att inflationen ska nå inflationsmålet. Parterna bör inte försöka jaga inflationens upp- och nedgångar.
- Svensk industri har stärkt sin kostnadsmässiga konkurrenskraft under innevarande avtalsperiod. Den viktigaste orsaken till förbättringen är att den svenska växelkursen försvagats. Det beror i sin tur på att Riksbanken, sedan sommaren 2014, fokuserar på att nå inflationsmålet. Den förbättrade kostnadsmässiga konkurrenskraften bör inte tas till intäkt för högre löneökningar. Skälet till det är att förstärkningen beror på förändringar av växelkursen och att förbättringen skett från ett läge då svensk industris internationella konkurrenskraft var ansträngd.
- Den finns enligt vår mening ingen motsättning mellan Riksbankens inflationsmål och en stark konkurrenskraft. Riksbankens fokus på inflationsmålet är bra för svensk industri och svensk konkurrenskraft.
- Inför avtalsrörelsen har det från olika håll framförts förslag om både väsentliga upp- och nedväxlingar av rådande löneökningstakt. Ibland med tillägget att det rör sig om tillfälliga justeringar. Vi avråder från dessa förslag.
- Såväl för låga som för höga löneökningar riskerar att öka arbetslösheten. För att varaktigt minska arbetslösheten krävs omfattande utbildningssatsningar framförallt riktade gentemot grupper av arbetslösa som har en kortare och bristfällig utbildning. Parterna kan förbättra matchningen genom att satsa betydligt mer på kompetensutveckling. Därutöver behövs kraftfulla satsningar inom arbetsmarknads- och utbildningspolitikens områden.
- Under innevarande avtalsperiod har den genomsnittliga löneökningstakten i Europa varit ungefär densamma som i Sverige. Vår bedömning är att löneökningarna i Europa kommer att fortsätta utvecklas ungefär i nuvarande takt alternativt stiga något.
- Åtgärder behöver vidtas för att långsiktig höja det reala löneutrymmet. Industrins parter bör arbeta ännu mer intensivt med åtgärder som syftar till att öka svensk industris innovationskraft, förnyelse- och omställningsförmåga. Investeringsnivån måste höjas. Företagen bör själva noggrant överväga om deras ofta högt ställda avkastningskrav verkligen är rimliga.
- Vi har granskat utveckling och prognoser för produktiviteten, förädlingsvärdepriserna, bytesförhållandet och lönsamhet i svensk industri. Alla nyckelfaktorer med betydelse för löneutrymmet. Vi kan konstatera att tillväxten och produktivitetsutvecklingen under de senaste åren varit klart lägre än under Industriavtalets första tio år. Även om det finns vissa skillnader så påminner därmed de ekonomiska förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2016 i väsentliga avseenden med situationen inför 2013.

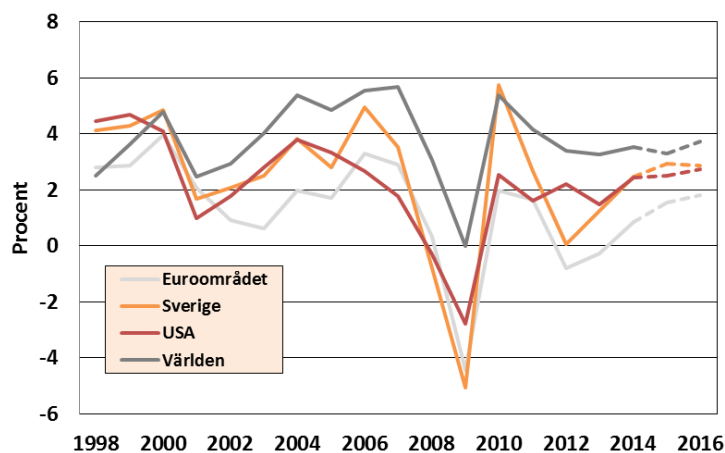
2. Omvärlden

I det här kapitlet görs en internationell utblick med fokus på den ekonomiska utvecklingen i de regioner som är viktigast för svensk export. Avstamp tas i tiden före finanskrisen men tyngdpunkten läggs på perioden 2014-2016. Prognoser från IMF och Konjunkturinstitutet används för de två senare åren. Vidare görs en genomgång av utvecklingen av svenska exportmarknader från 2007 och framåt.

2.1 Starkare återhämtning i Europa

Efter några år av dämpad tillväxt visar Europa tydligare tecken på återhämtning (se diagram 2.1). Även den amerikanska ekonomin växer i hygglig takt. Tillväxten understöds av ett lågt oljepris, mindre åtstramande finanspolitik i euroområdet och en fortsatt expansiv penningpolitik. Medan OECD-länderna går starkare är läget sämre för flera tillväxtländer. Låga råvarupriser, stramare externa ekonomiska villkor, geopolitiska faktorer liksom nedtrappad tillväxttakt i den kinesiska ekonomin ligger bakom utvecklingen.

Diagram 2.1 BNP-utveckling 1998-2015

Källa: Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten 2015

År 2014 var den globala tillväxten på 3,5 procent (se tabell 2.1). Konjunkturinstitutet prognosticerar i Lönebildningsrapporten i oktober 2015 en dämpning till 3,3 procent 2015 och sedan en ökning till 3,7 procent 2016. Det är en nedjustering med 0,1 procentenheter respektive år sedan augustiprognosen. Internationella valutafonden prognosticerar en tillväxt på 3,1 procent 2015 och 3,6 procent 2016. Ökningen i tillväxttakt mellan 2015 och 2016 väntas komma av en starkare ekonomisk utveckling i både OECD och tillväxtländerna. Längst ned i tabell 2.1 redovisas den KIX-vägda BNP-prognosen, det vill säga BNP-prognosen viktad efter Sveriges handel med omvärlden.⁵ Den visar på en tillväxt på 1,9 procent 2015 och sedan en ökning till 2,3 procent 2016.

⁵ KIX står för Kronindex och tas fram av Konjunkturinstitutet. Det viktas efter Sveriges handel med samtliga OECD-länder, Kina, Brasilien, Indien och Ryssland.

Tabell 2.1 BNP i utvalda länder och regioner

BNP	2014	2015	2016
Danmark	1,1	1,7	2,0
Euroområdet	0,8	1,5	1,8
Finland	-0,4	0,1	1,1
Kina	7,4	6,7	6,4
Norge	2,2	1,3	1,5
Storbritannien	3,0	2,6	2,6
Sverige	2,5	2,9	2,9
Tyskland	1,6	1,7	2,0
USA	2,4	2,5	2,7
Världen	3,5	3,3	3,7
KIX-vägd	2,0	1,9	2,3

Källa: Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapporten oktober 2015 och Riksbanken

Det finns såväl uppåt- som nedåtrisker med prognosen. Återhämtningen i euroområdet är bräcklig och det finns flera fallgropar. Samtidigt finns möjligheten att företag i regionen återfår förtroendet snabbare än väntat vilket skulle kunna leda till en starkare investeringsutveckling och därmed BNP-tillväxt än vad som prognosticerats. Även utvecklingen av oljepriset utgör både en uppåt- och en nedåtrisk, beroende på om det stiger eller sjunker snabbare eller långsammare än nu prognosticerat.

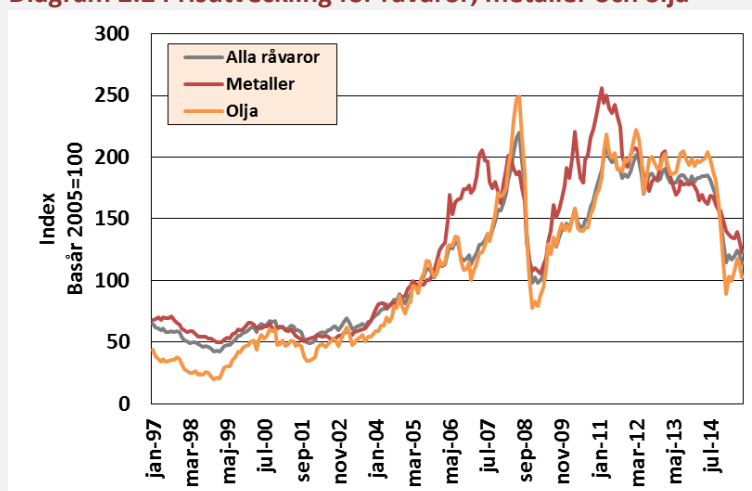
Under sommaren har det rått oro på de internationella finansmarknaderna med börsfall. Finansmarknadsoro kan leda till att banker blir mindre benägna att låna ut till företag vilket skulle hämma investeringsutvecklingen. Också de kinesiska myndigheternas försök att ombalansera ekonomin skapar osäkerhet. Vid en snabbare inbromsning av tillväxten än väntat kan hela den internationella utvecklingen påverkas. Dessutom är de geopolitiska riskerna stora. Kriget i Ukraina fortsätter. Samtidigt har kriget i Syrien och ett allt osäkrare Mellanöstern lett till de största flyktingströmmarna sedan andra världskriget.

Fördjupning 2.1 Prisutvecklingen på olja och andra råvaror

Från början av 2003 och fram till finanskrisen fyrdubblades priset på råvaror (se diagram 2.2). Oljepriset gick från omkring 30 dollar per fat till 140 dollar per fat på fem år. Finanskrisen förde med sig ett kraftigt fall i råvarupriserna, men en rekyl följde som förde upp priserna till ungefär samma nivå som före finanskrisen. Metallpriserna har sjunkit sedan 2011 till följd av minskad efterfrågan från Kina och den utbudsökning som kommit av stora investeringar i mineralutvinning. Oljepriset har fallit sedan mitten av 2014 och låg i september på ungefär 45 dollar per fat. En av de viktigaste faktorerna bakom oljeprisfallet är USA:s utvinning av skifferolja, vilket ökat landets oljeproduktion till den högsta nivån på 30 år. Samtidigt som USA ökat sitt utbud har OPEC-länderna valt att hålla sin produktion intakt i ett försök att inte tappa marknadsandelar. Också Ryssland, som är starkt beroende av sina intäkter från olje- och energiutvinning, har valt att bibehålla sin produktionsnivå. Det ökade oljeutbudet har tillsammans med en lägre efterfrågan lett till en kraftig prispress. Hur oljepriset kommer att utvecklas är osäkert. IMF tror på en svag uppgång av oljepriset. Utvecklingen leder till en ekonomisk omfördelning från oljeproducentländer till oljekonsumentländer. I de senare ökar hushållens konsumtionsutrymme vilket stärker tillväxten i dessa länder. Producentländerna pressas istället hårt. Vissa, så som världens största oljeexportör Saudiarabien, har stora valutareserver och väntas därmed klara att producera till det låga priset under en längre tid, medan det finns flera andra OPEC-länder med mindre manöverutrymme.

För Sveriges del har prisfallen både positiva och negativa effekter. Å ena sidan kan det låga oljepriset sägas vara till största delen gynnsamt. Dels på direkt väg, men också indirekt då exporten vinner på en starkare återhämtning i euroområdet. Dock riskerar exporten till Sveriges största exportmarknad Norge att utvecklas i motsatt riktning i och med det låga oljeprisets negativa påverkan på norsk ekonomi. Å andra sidan är gruvindustrin en viktig näring för Sverige. Prisfallet på järnmalm, koppar, zink och ädelmetaller slår hårt mot utvinningsindustrin som ser sina marginaler sjunka. Vad gäller Sveriges andra viktiga råvaruslag, skog, är prisutvecklingen starkare. Skogsindustrin står därför i nuläget inte inför samma utmaningar som gruvindustrin.

Diagram 2.2 Prisutveckling för råvaror, metaller och olja

Källa: IMF

Kina

Kina fortsätter att växla ned i tillväxttakt. Utvecklingen under det första halvåret 2015 var svag ur ett tjuugoårsperspektiv. Det verkar därför inte troligt att tillväxten når upp till den kinesiska regeringens mål om 7 procent varken i år eller nästa år. En stor anledning bakom dämpningen av tillväxten härrör från minskade byggnadsinvesteringar, efter flera år med en exceptionellt hög investeringstakt. Investeringarna har lett till en överproduktion av bostäder och lokaler vilket riskerat prisbildningen. Dessutom har finansieringen av investeringarna i hög grad utgjorts av lån från den så kallade skuggbanksektorn, där riskbedömningarna ofta är undermåliga. Investeringssminskningen som nu sker är en del i de kinesiska myndigheternas försök att ombalansera ekonomin från export och investeringar till mer konsumtion. Ombalanseringen går dock trögt och landets exportberoende är fortfarande stort. Det antas vara en av anledningarna till att den kinesiska centralbanken valde att devalvera valutan tre gånger under augusti månad. Åtgärden var också en del i att ge marknadskrafter större inflytande över valutan.

När tillväxten i Kina minskar ger det effekt på hela världsekonomin. Råvarupriserna faller i och med ett lägre efterfrågetryck och Kinas minskade importefterfrågan står också som delförklaring till den svaga världshandelsutvecklingen. Dessutom har den kinesiska utvecklingen effekt på finansmarknaderna. När siffror presenterats som visat en sämre ekonomisk utveckling i Kina har börserna fallit. Efter en kraftig uppgång från hösten 2014 föll Shanghaibörsen skarpt under sommaren 2015, en utveckling som spred sig över världens finansmarknader.

USA

I USA blev tillväxten lägre än väntat under 2015 års första kvartal, vilket bedöms ha orsakats av det extrema väder som rådde i början av året. I övrigt tyder det mesta på en fortsatt god tillväxt i landet. En positiv utveckling på arbetsmarknaden leder tillsammans med höjda minimilöner, en stärkt bostadsmarknad, lägre energipriser och en stabil finansiell marknad till ökad konsumtion. Denna utveckling väger tyngre än den starkare växelkursens dämpande påverkan på nettoexporten. Det låga oljepriset ger ett ökat konsumtions- och investeringsutrymme, men är troligen också orsak till minskade investeringar i oljesektorn. Dessa investeringar utgör en liten del av totalen men hade ändå dämpande effekt på tillväxten i den amerikanska ekonomin under årets första halvår.

Styrräntan i USA har legat på nollstrecket i sju år. Förväntningarna var länge att den amerikanska centralbanken Federal Reserve skulle genomföra en räntehöjning under september månad, bland annat mot bakgrund av landets starka ekonomiska utveckling. Istället valde dock Fed att avvakta ytterligare en tid, med hänvisning till risker i omvärlden. Olika bedömare förväntar sig nu istället en första höjning i december eller i början av nästa år.

Europa

I Europa har det ekonomiska läget ljusnat något. Förtroendet från företag och hushåll ligger över det historiska genomsnittet och återhämtningen i euroområdet väntas därmed fortsätta att stärkas. Detta, tillsammans med det ökade konsumtionsutrymme som skapats av det låga oljepriset, gör att konsumtionen stiger. Den svaga euron och den förbättrade konjunkturen väntas leda till att också exporten ökar. Stigande konsumtion och export leder till större efterfrågan på arbetskraft och därmed förbättras läget på

arbetsmarknaderna nu på flera håll. Arbetslösheten är dock fortfarande mycket hög. En svag uppgång av investeringarna har börjat skönjas, men nivån är fortfarande betydligt lägre än under finanskrisen.

I Tyskland fortsätter sysselsättningen att stiga. Tillsammans med högre löner ger det en positiv injektion till hushållen som kan öka sin konsumtion. Dessutom ökar landets export. Också i Storbritannien är utvecklingen på arbetsmarknaden stark, samtidigt som lönerna ökar. Det gör att ekonomin fortsätter att utvecklas i god takt, till stor del drivet av den privata konsumtionen.

Bland de euroländer som har tagit del av ekonomiska stödprogram är det bara i Grekland som läget är fortsatt kritiskt. Under sommaren 2015 var situationen akut med banker som tvingades stänga och införa uttagsrestriktioner. IMF har gjort bedömningen att den enda hållbara vägen framåt är att ge skuldavskrivningar till Grekland, vilket dock anses vara en politisk omöjlighet i resten av Europa. Vad gäller de övriga så kallade krisländerna, Portugal, Spanien och Irland, så är återhämtningen god. Det gäller särskilt i de två senare länderna, där tillväxten nu är starkare än vad som tidigare prognosticerats.

Norden

Det låga oljepriset har slagit hårt mot Norges offshoresektor. Investeringarna i sektorn, vilka utgör en knapp tredjedel av landets totala investeringar, har fallit. Såväl BNP-tillväxt som resursutnyttjande påverkas negativt av utvecklingen, samtidigt som arbetslösheten ökar (från jämförelsevis låga nivåer). De negativa effekterna dämpas dock av en expansiv finanspolitik och av låga räntor, vilka upprätthåller efterfrågan från hushållen. Dessutom har den norska kronan sjunkit i värde, vilket gynnar exporten.

I Danmark fortsätter återhämtningen att stärkas. Inhemsk efterfrågan understöds av en ökad sysselsättning och ökade disponibla inkomster för hushållen. Det i sin tur kommer bland annat av låga räntor. Samtidigt stabiliseras bostadsmarknaden. Landets konkurrenskraft fortsätter att förbättras, men exporten går ändå trögt.

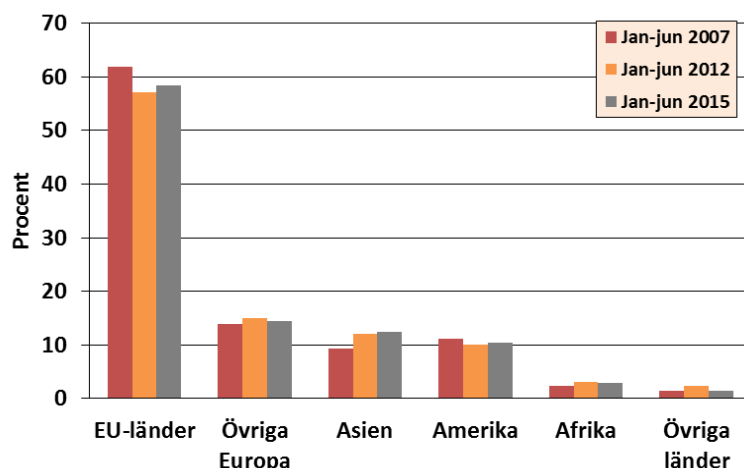
Finland har haft tre tunga år i lågkonjunktur, som en följd av såväl den svaga ekonomiska utvecklingen i omvärlden, som strukturella problem inom landet. Inhemsk efterfrågan och export utvecklas svagt och situationen på arbetsmarknaden har försämrats. På grund av detta har landets offentliga finanser påverkats negativt. Återhämtningen låter vänta på sig och tillväxten under 2015 prognosticeras bli svag. I syfte att försöka återställa företagets konkurrenskraft genom sänkta kostnader har den finska regeringen aviserat stora åtstramningar som drabbar löntagare. Det handlar bland annat om försämringar av reglerna för helg- och sjuklön och antal semesterdagar.

2.2 Svag världshandel men svensk export på uppgång

Svensk export går i huvudsak till länder i närområdet. År 2014 stod de nordiska länderna som mottagare av en fjärdedel av den svenska exporten, medan en knapp femtedel gick till Tyskland och Storbritannien. Utav de sex största exportländerna är det bara USA som inte hör till Europa. Diagram 2.3 visar hur svensk varuexport fördelat sig mellan olika

länderområden under tre perioder mellan 2007 och 2015.⁶ Det är enbart för Asien som det finns en ökningstrend under perioden.

Diagram 2.3 Svensk varuexport jan-jun 2007, 2012 och 2015, andel till respektive område

Källa: SCB

Sjuttio procent av den svenska exporten utgörs av varor, resten är tjänster. Under de senaste åren har tjänsteexporten utvecklats starkt medan varuexporten inte sett samma positiva trend. Exempelvis sjönk varuexporten till Tyskland mellan 2012 och 2014 med 2 procent medan tjänsteexporten ökade med 41 procent. Till Norge var motsvarande siffror en minskning med 2 procent och en ökning med 31 procent. Till USA ökade varuexporten med 1 procent mellan åren, medan tjänsteexporten ökade med 36 procent. Mönstret gäller alla Sveriges sex största exportmarknader. Däremot finns andra viktiga exportländer där det sett annorlunda ut. Till Kina ökade varuexporten mellan 2012 och 2014, medan tjänsteexporten minskade.

Utvecklingen av världshandeln har varit dämpad under de senaste åren, påverkad av svag internationell ekonomisk tillväxt. År 2014 utgjorde det tredje året i rad med en tillväxt i världshandeln på under 3 procent. Det ska jämföras med snittet sedan 1990 på en årlig tillväxt över 5 procent. Världshandeln fortsatte att minska under första halvåret 2015 och väntas inte nå upp till det historiska snittet vare sig 2015 eller 2016, men däremot åter klättra över 3 procentsstrecket. Det förhållande som tidigare rått med en världshandelstillväxt ungefär dubbelt så stor som global BNP-ökning råder inte längre och verkar inte heller vara att vänta, åtminstone inte på kort sikt. Det ändrade förhållandet har att göra med flera faktorer. De geopolitiska spänningarna som råder i Mellanöstern, liksom mellan Ryssland och Ukraina, är bidragande. Hur penningpolitiken utvecklas i USA relativt andra länder har också påverkan, liksom hur efterfrågan från Kina utvecklas. Dessutom fungerar den svaga investeringsutvecklingen dämpande på världshandelsutvecklingen.

För Sveriges del bedömer Konjunkturinstitutet i oktober 2015 en marknadstillväxt om 3,5 procent 2015 respektive 4,4 procent 2016. För att den prognosen ska hålla är det av stor

⁶ Vi har inte tillgång till uppgifter på tjänsteexport till mottagarland för alla länder, och ej heller på månadsbasis. Diagram 2.3 visar därmed enbart varuexportutvecklingen.

vikt att den ekonomiska återhämtningen i EU och euroområdet fortsätter. Däremot bedöms inte minskad tillväxt i Kina få så stor effekt på svensk ekonomi i och med att handeln mellan länderna är relativt liten, och att detsamma gäller mellan Kina och euroområdet. Svensk export bedöms öka med 4,2 procent respektive 4,5 procent 2015 och 2016.

2.3 Sammanfattning

Återhämtningen i euroområdet fortsätter och tillväxten är god i både Storbritannien och USA. Sammantaget kan konstateras en starkt ekonomisk utveckling i OECD-länderna. Tillväxten understöds av ett lågt oljepris, mindre åtstramande finanspolitik i euroområdet och en fortsatt expansiv penningpolitik. För flera tillväxtländer sker dock en dämpning av tillväxttakten. Det beror i huvudsak på att Kina växlar ner i tillväxttakt och på de låga råvarupriserna.

År 2014 var den globala tillväxten 3,5 procent. Konjunkturinstitutet prognosticerar en dämpning till 3,3 procent 2015 och sedan en ökning till 3,7 procent 2016. Den konkurrensvägda BNP-prognosen visar på en tillväxt på 1,9 procent 2015 och sedan en ökning till 2,3 procent 2016. Nedåtriskerna fortsätter att dominera, men det finns även möjligheter till en starkare utveckling än vad som prognosticerats.

Utvecklingen av världshandeln har varit svag under de senaste åren. År 2014 utgjorde det tredje året i rad med en tillväxt i världshandeln under 3 procent vilket ligger under det historiska genomsnittet på 5 procent. Världshandeln fortsatte att minska under första halvåret 2015 men väntas överstiga 3 procent under helåret 2015 och 2016. För Sveriges del bedömer Konjunkturinstitutet att marknaden växer med 3,5 procent 2015 respektive 4,4 procent 2016. Svensk export bedöms öka med 4,2 procent respektive 4,5 procent 2015 och 2016.

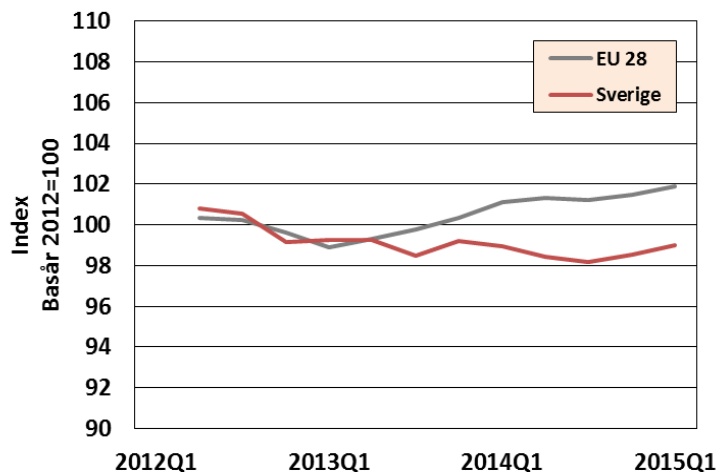
3. Industrins konkurrenskraft

I detta kapitel görs en genomgång av ett antal indikatorer som kan användas för att bedöma utvecklingen av svensk industris konkurrenskraft. Jämförelser görs över tid och med några viktiga konkurrentländer.

3.1 Svag industriproduktionsutveckling

Svensk industriproduktion har utvecklats svagt sedan den tillfälliga uppgången 2010, en utveckling som delas med flera andra länder. I diagram 3.1 framgår att medan industriproduktionen i EU som helhet vände uppåt i början av 2013 så går samma utveckling att skönja i Sverige först under de senaste kvartalen. Utvecklingen är dessutom svag och inte entydig. Flera förtroendeindikatorer pekar dock på att industriproduktionen är på väg att öka och ljusningen på de svenska exportmarknaderna pekar i samma riktning.

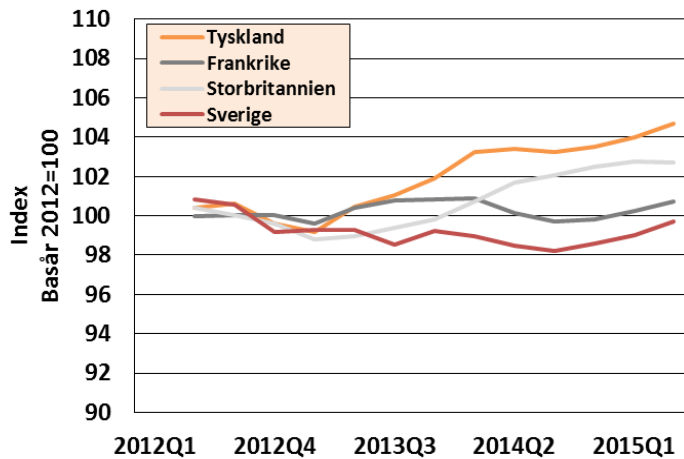
Diagram 3.1 Industriproduktionen i Sverige och EU

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Utvecklingen av tysk industriproduktion väger tungt i beräkningen av EU-snittet. Där ökade industriproduktionen relativt snabbt under 2013 för att stagnera 2014 och sedan åter öka under 2015 års två första kvartal (se diagram 3.2). Brittisk industriproduktion har ökat varje kvartal sedan det första kvartalet 2013, med undantag för 2015 års andra kvartal. Fransk industriproduktion har inte följt samma goda trend utan istället legat relativt still under de senaste åren. I jämförelse med svensk industri har dock alla tre länderna haft en bättre utveckling sedan 2012.

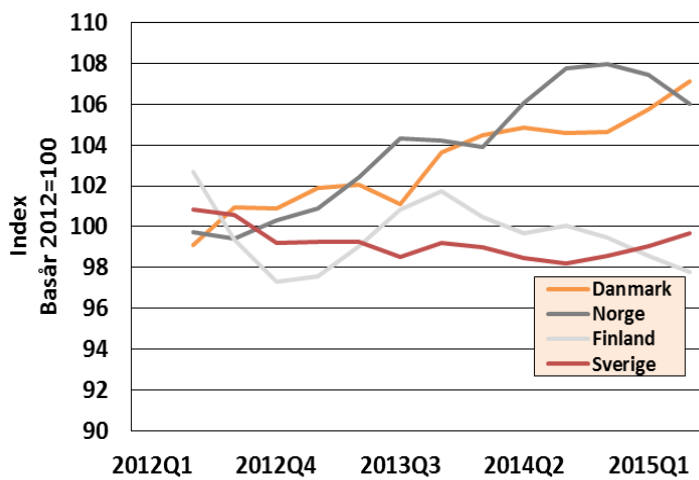
Diagram 3.2 Industriproduktionen i Tyskland, Storbritannien och Frankrike

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Industriproduktionsutvecklingen sedan 2012 har skiljt sig mellan de nordiska länderna, med starkare utveckling i Norge och Danmark, och svagare utveckling i Sverige och Finland (se diagram 3.3). Norsk industriproduktionsutveckling har dock sjunkit de senaste kvartalen, vilket kan förklaras av offshoresektorns svagare ställning till följd av oljeprisfallet. Dansk produktion vände uppåt i slutet av 2014 och fortsatte på den tillväxtbana som landets industri följt de senaste åren, trots att kostnadsläget för industrin anses relativt högt. I Finland har den tidigare så starka elektronikindustrin fortsatt problem, och detsamma gäller skogen och stålet. Exportindustrin står inför ett svårt efterfrågeläge och således fortsätter landets industriproduktion att minska.

Diagram 3.3 Industriproduktionen i Danmark, Finland och Norge

Källa: Eurostat, nationalräkenskaper, fasta priser

Fördjupning 3.1 Dags för ett vidgat industribegrepp?

Den traditionella uppdelningen mellan varu- och tjänsteproduktion respektive varu- och tjänsteexport har stora brister. I praktiken är gränsdragningen svår. Varor och tjänster marknadsförs och säljs allt oftare som paketalösningar där tillverkningsindustrins produktion fungerar som bärare av ny teknik och nya tjänster. Det ger en branschglidning där företag kan komma att ses både som tillverkningsföretag och tjänsteproducenter. Dessutom outsourcar industriföretag stora delar av vad som tidigare ingick i den egna verksamheten till andra företag. Det handlar om ekonomi- och juridikfunktioner, lokalvård, marknadsföring med mera. Att bara titta på branscher som klassas direkt till industrin i statistiken ger därmed inte en riktig bild av svensk industris storlek och betydelse. Utvecklingen har implikationer även för internationella jämförelser. När outsourcingstrategier skiljer sig mellan länder kan jämförelser av industrins utveckling förlitade till traditionella mätmetoder bli mindre relevanta. Exempelvis konstaterar Industrins ekonomiska råd i sin rapport från april 2015 att Tyskland inte alls outsourcat industriproduktion i samma utsträckning som Sverige⁷. Nationalräkenskaperna visar på 599 000 personer anställda i industrin i Sverige 2013⁸. När hänsyn också tas till underleverantörsleden landar istället sysselsättningen på 857 500 personer samma år (se tabell 3.1). Insikten om detta skapar behov av ett vidgat industribegrepp.

Tabell 3.1 Antal personer sysselsatta inom industrin*, 2008-2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sysselsatta i industrin	637 600	567 000	560 900	560 100	542 600	522 300
Indirekt sysselsatta i industribransch	382 400	327 300	339 700	353 100	347 100	335 200
Varav varuprod.	71 300	67 100	70 900	75 900	75 100	73 200
Varav tjänsteprod.	311 000	260 200	268 800	277 100	272 100	262 000
Total sysselsättning	1020 000	894 300	900 600	913 200	889 700	857 500

Källa: SCB Input-output-statistik och egna beräkningar, *avrundat till närmsta hundratal.

I tabell 3.1 framgår total sysselsättningsutveckling inom industrin 2008-2013, liksom uppdelat på direkt och indirekt sysselsättning. Sysselsättningen inom industrin minskade kraftigt mellan 2008 och 2009, till följd av finanskrisen. Minskningen skedde både av direkta jobb och för jobb i underleverantörsleden. Därefter skiljer sig utvecklingen åt. Mellan 2009 och 2011 när industriproduktionen ökade kraftigt följde de indirekta industrijobben med uppåt, medan de direkta industrijobben fortsatte att minska. Nettoeffekten blev en sysselsättningsökning med 19 000 personer under perioden. Industrijobben i underleverantörsleden (exklusive i traditionella industribranscher) ökade sammanlagt med ungefär 26 000 mellan åren. Till följd av industrins kräftgång sedan 2011 har dock även den indirekta industrisysselsättningen börjat minska. Trots det var antalet industrijobb i underleverantörsleden fler 2013 än 2009. Utvecklingen under perioden har lett till en fortsatt förändring av industrisysselsättningens sammansättning där andra sektors andel av totalen ökar. Det stärker bilden av en pågående strukturomvandling där företagen ändrar sina strategier för outsourcing och där tjänsteandelen i produktionen kommit att bli allt viktigare.

⁷ Global arbetsmarknad, lönebildning, tjänster och infrastruktur, Industrins ekonomiska råd, april 2015.

⁸ Siffran från nationalräkenskaperna skiljer sig från direkt sysselsättning 2013 i tabell 3.1. Det beror på att branscher gjorts om till produkter i input-output-tabellerna, vilket ger en viss differens.

Tabell 3.2 visar i vilka branscher sysselsättningstillväxten främst skett mellan 2009 och 2013, liksom med hur många personer. Industrijobben i underleverantörsleden (exklusive i traditionella industribranscher) ökade sammanlagt med ungefär 8 000 mellan åren. Störst var effekten i branschaggregatet Bemanning, fastighetsservice, resetjänster och andra stödtjänster. Ökningen i branschaggregatet skedde helt mellan 2009 och 2011. Efter det har jobben där minskat kraftigt, vilket skulle kunna förklaras av att det är jobben inom bemanning som försvinner först i en lågkonjunktur. Sambandet med en uppgång 2009-2011 men en nedgång sedan dess gäller för alla branscher i tabellen förutom för branschaggregatet Verksamhet inom juridik, ekonomi och som utövas av huvudkontor samt konsulttjänster till företag. Där har industrissysselsättningen ökat varje år sedan 2009.

Tabell 3.2 Utveckling av indirekta industrijobb*, 2009-2013

SNI-kod	Bransch	Förändring 2009-2013
N78-82	Bemanning, fastighetsservice, resetjänster och andra stödtjänster	6 600
M69-70	Verksamhet inom juridik, ekonomi och som utövas av huvudkontor samt konsulttjänster till företag	4 300
A02	Skogsbruk	3 600
H49	Landtransport och transport i rörsystem	2 000
A01	Jordbruk och jakt	1 300
F41-43	Byggverksamhet	1 300
E38-39	Avfallshantering och sanering	1 100

Källa: SCB Input-output-statistik och egna beräkningar, *avrundat till närmaste hundratal.

Trots en negativ utveckling 2012 och 2013 är det uppenbart att industrin skapar jobb också utanför den egna sektorn. Det kan tydliggöras med hjälp av sysselsättningsmultiplikatorer. År 2013 skapade ett jobb inom gruv- och tillverkningsindustrin ytterligare 1,2 jobb i andra sektorer. För tjänstesektorn handlade det om 0,4 jobb, mindre än en halv tjänst för varje jobb i den egna sektorn. Tabell 3.3 visar de tio branscher som hade högst sysselsättningsmultiplikator 2013. Utav dessa klassas sju som industribranscher. Exempelvis visar tabellen att ett jobb inom gruvindustrin 2013 skapade mer än två jobb i andra branscher.

Tabell 3.3 Sysselsättningsmultiplikatorer, 2013

SNI-kod	Bransch	Jobb som skapas i andra branscher för ett jobb i den egna branschen
L68	Fastighetsverksamhet	4,3
C17	Papper och massa	2,4
J61	Telekommunikation	2,3
B05-09	Utvinning av mineral	2,1
C10-12	Livs och tobak	1,9
C16	Trävaruindustri	1,8
C24	Stål- och metallframställning	1,8
C19	Oljeraff	1,6
C29	Motorfordonsindustri	1,5
D35	Försörjning av el, gas, värme och kyla	1,3

Källa: SCB Input-output-statistik och egna beräkningar

3.2 Lägre ökning av arbetskraftskostnaderna⁹

Arbetskraftskostnaderna i Sverige ökade med i genomsnitt 3,5 procent per år under 1998-2014. Det var något högre än för de västeuropeiska länderna som hade en sammanlagd ökning på 3,0 procent i snitt. Tabell 3.4 visar ökningen av arbetskraftskostnaderna i Sverige och Västeuropasnittet för olika perioder. Efter finanskrisen har ökningstakten av arbetskraftskostnaderna varit lägre i både Sverige och Västeuropa. Arbetskraftskostnaderna ökade långsammare i de flesta länder i Västeuropa under perioden 2010-2014 jämfört med 1998-2009. För de Västeuropeiska länderna som grupp sjönk ökningstakten i genomsnitt med 1,3 procentenheter från 3,4 procent till 2,1 procent. Sverige hade en minskning med en procentenhet, från 3,8 procent de första tolv åren till 2,8 procent de sista fem.

Tabell 3.4 Ökning av arbetskraftskostnaden i Sverige och Västeuropa olika perioder

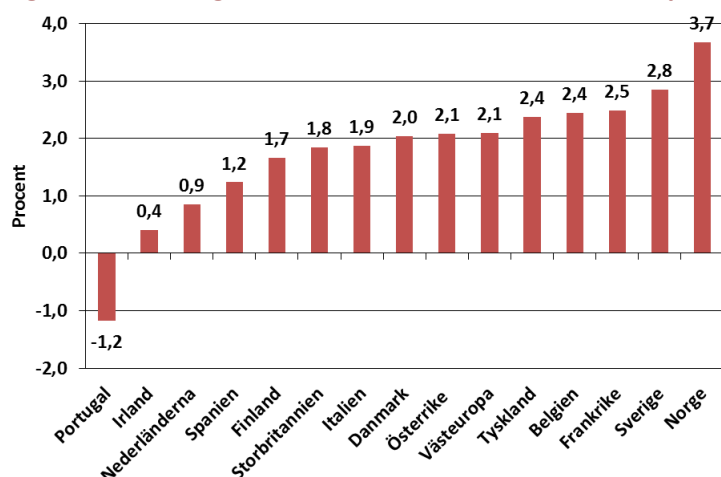
Arbetskraftskostnad	1998-2014	1998-2009	2010-2014
Sverige	3,5	3,8	2,8
Västeuropa	3,0	3,4	2,1

Källa: Eurostat Labour Cost Index

Bakom det västeuropeiska genomsnittet döljer sig skillnader mellan länderna. Tyskland, som är vårt viktigaste konkurrentland och väger tyngst i detta genomsnitt, har under lång tid haft den lägsta ökningstakten och på så sätt dragit ner genomsnittet för hela Västeuropa. Dock har Tyskland de senaste åren varit det land i Västeuropa som haft högst arbetskraftskostnadsökningar. Diagram 3.4 visar den genomsnittliga årliga ökningstakten av arbetskraftskostnader för olika länder i Västeuropa 2010-2014. De flesta länder har haft en lägre ökningstakt jämfört med perioden före finanskrisen. Mest påtagligt är det i Portugal där arbetskraftskostnaderna sjönk med 1,2 procent per år 2010-2014. Österrike hade samma ökningstakt som Västeuropa i stort. Sverige och Norge hade högst ökningstakt dessa år, även om ökningstakten sjunkit också för dem jämfört med perioden fram till 2009. Tyskland är det enda land av de jämförda västeuropeiska länderna som haft högre ökning de sista fem åren jämfört med de första tolv, 2,4 procent jämfört med 2,2 procent 1998-2009.

⁹ Läs mer om arbetskraftskostnaderna i rapporten "Globala arbetskraftskostnader" från Facken inom industrin.

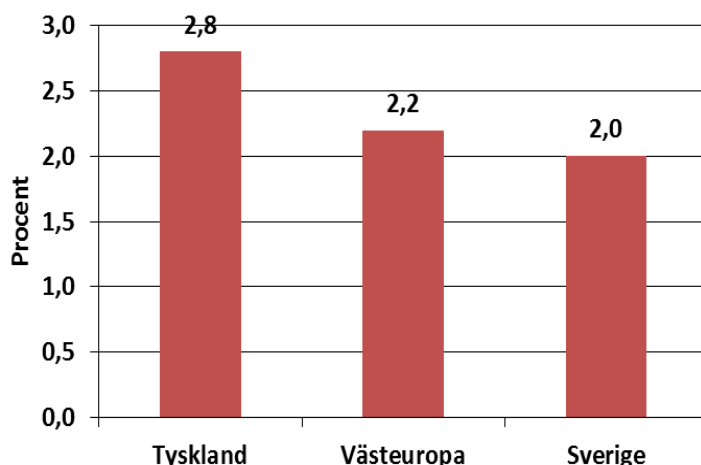
Diagram 3.4 Ökning av arbetskraftskostnaden, Västeuropa 2010-2014

Källa: Eurostat Labour Cost Index

Ökningen av arbetskraftskostnaden för de två första åren under den senaste avtalsperioden för Sverige, Västeuropa och Tyskland illustreras i diagram 3.5. Sverige har den lägsta ökningen, lägre än Västeuropasnittet. Tyskland har den högsta ökningen på 2,8 procent och har således gått om Sverige i ökningstakt.

Diagram 3.5 Ökning av arbetskraftskostnad 2013-2014

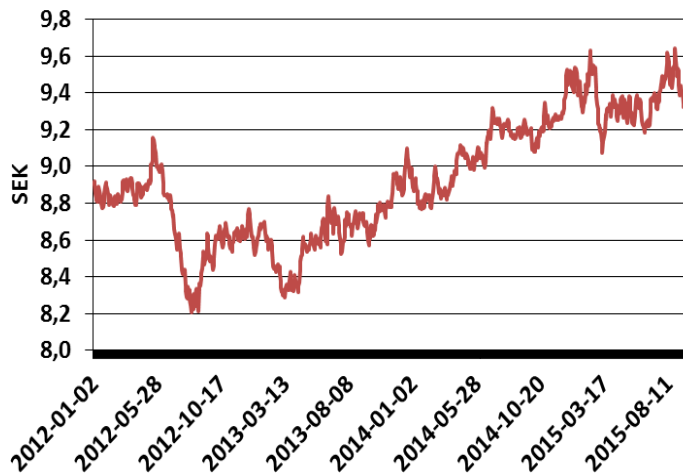

Källa: Eurostat Labour Cost Index

3.3 Stora svängningar i växelkursen

Utvecklingen av Sveriges relativa arbetskraftskostnader beror förutom på skillnader i utvecklingen av arbetskraftskostnaderna också på växelkursens utveckling. Under sommaren 2012 stärktes den svenska kronan betydligt, bland annat gentemot euron (se diagram 3.6). Under 2012 och 2013 var den svenska kronans kurs gentemot euron starkare än vad som kan betraktas som normalt under de senaste 15 åren. Sedan mitten av 2013 har den svenska kronans växelkurs mot euron successivt försvagats. Sommaren 2014 försvagades kronan både mot euron och dollarn, och har sedan dess försvagats ytterligare under 2015. En orsak till den svenska kronans utveckling är förändringar i penningpolitikens inriktning (se även avsnitt 5.3).

Diagram 3.6 Den svenska kronans kurs gentemot euron, dagsdata

Källa: Riksbanken

Svensk industris konkurrenskraft påverkas också av utvecklingen av värdet på andra valutor. Diagram 3.7 visar utvecklingen av Konjunkturinstitutets valutakursindex (KIX) nominellt och Realt. KIX baseras på valutor från samtliga OECD-länder samt Kina, Indien, Brasilien och Ryssland. De olika valutorna vägs samman med vikter som beror på ländernas betydelse som handelspartners med Sverige. Ländernas vikter i indexet ändras över tiden, beroende på om handeln med ett visst land ökar eller minskar relativt övriga handelsländer. Ett lägre indextal betyder att den svenska kronans värde har stärkts.

Det nominella KIX-indexet visar att kronan under 2012 och 2013 var starkare än vid något tidigare tillfälle sedan 1998. Denna utveckling vände under andra halvan av 2013. Under 2014 försvagades kronan och den utvecklingen har fortsatt under 2015.

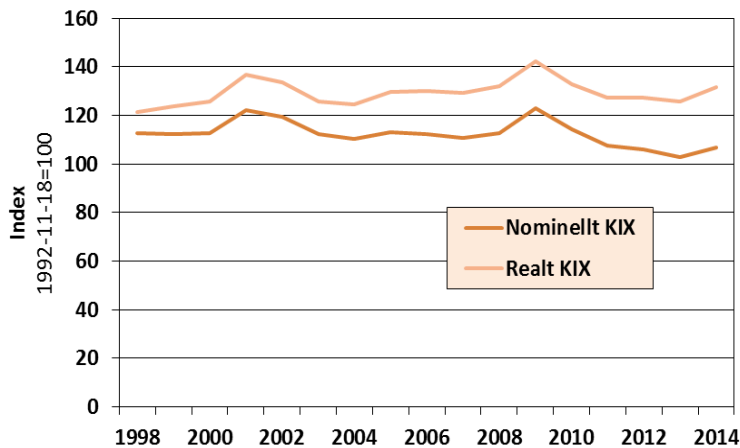
Skillnaden mellan nominella och reala KIX-index beror på att när det reala KIX-indexet beräknas tas också hänsyn till skillnader i konsumentpriserna utveckling mellan olika länder¹⁰. Om exempelvis prisnivån ökar långsammare i ett land än i konkurrentländerna, och växelkursen stiger i motsvarande grad, så är den reala växelkursen oförändrad. Skillnaderna mellan det reala och nominella KIX-indexet beror på att inflationen varit lägre i Sverige än i flertalet övriga länder.

Det reala KIX-indexet i diagram 3.7 ger en lite annan bild än det nominella. Mönstret som ges av de årsvisa svängningarna är densamma men trenden är annorlunda. Bortsett från två toppar i diagrammet 2001-2002 och 2008-2010, så är det reala KIX-indexet 2014 uppe i en av de högsta nivåerna under perioden, vilket betyder en svag svensk krona. Betraktar man det nominella KIX-indexet verkar kronan 2014 ha varit ovanligt stark men beaktas skillnaderna i inflationstakt (realt KIX-index) mellan olika länder så förefaller kronkursen vara något starkare än genomsnittligt.

¹⁰ För Sveriges del används KPIF.

Diagram 3.7 Nominellt och reallt KIX-index, månadsdata

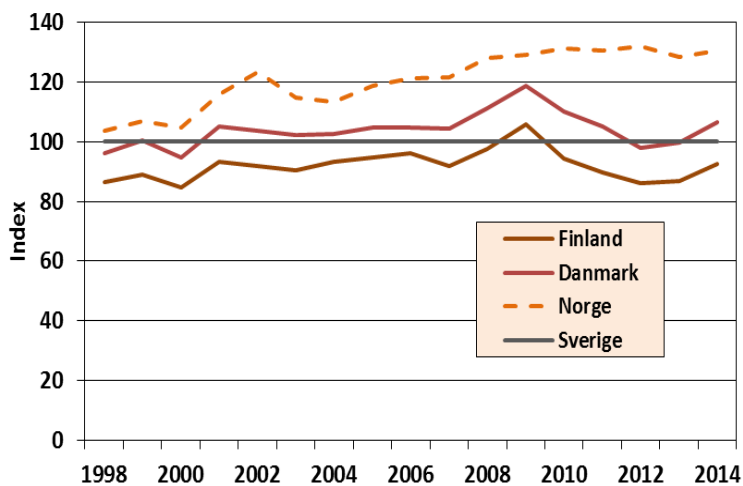
Källa: Konjunkturinstitutet

3.4 Lägre relativt arbetskraftskostnad

Ett lands kostnadsmässiga konkurrenskraft beror inte bara på arbetskraftskostnadernas utveckling utan påverkas också av växelkursen.

Diagram 3.8 visar den relativa arbetskraftskostnadsutvecklingen för de nordiska länderna fram till 2014. Sett till utvecklingen under hela perioden har den relativa arbetskraftskostnaden för Norge trendmässigt ökat från en nivå nära den svenska i början av perioden, till att vara nära 30 procent högre än den svenska 2014. Den danska arbetskraftskostnaden har legat på ungefär samma nivå som den svenska under hela perioden. Den finska har legat något under den svenska arbetskraftskostnaden.

Diagram 3.8 Relativt arbetskraftskostnad, Norden 1998-2014

Källa: Conference Board, Riksbanken, Labour Cost Index och egna beräkningar

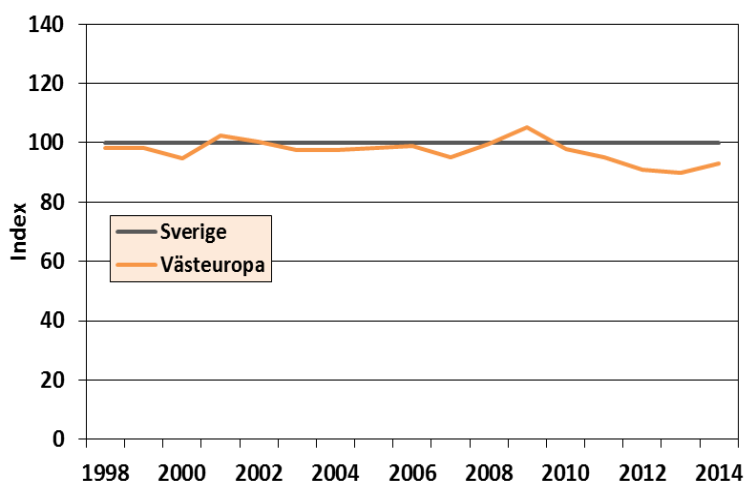
I samband med IT-krisen i början av 2000-talet steg de relativa arbetskraftskostnaderna i alla de nordiska länderna och låg kvar på de högre nivåerna. Efter 2009 minskade de relativa kostnaderna i Danmark och Finland och var år 2012 lägre än innan finanskrisen och tillbaka på ungefär samma nivå som 1998. År 2013 steg de något för båda länderna

igen då kronan försvagats under andra halvan av 2013. År 2014 var de relativa kostnaderna för länderna tillbaka på samma nivå som i början av IT-krisen. Den norska relativa arbetskraftskostnaden har under senare år fortsatt att stiga med ungefär en procent per år.

I diagram 3.9 är nivåerna på de västeuropeiska ländernas arbetskraftskostnader ihopvägda till ett genomsnitt. Sammanvägningen är gjord med konkurrensvikter. Under större delen av perioden, fram till finanskrisen, har skillnaden mellan Sverige och snittet för Västeuropa varit liten. Arbetskraftskostnaderna i Sverige var mestadels omkring två till tre procentenheter högre än genomsnittet för Västeuropa. En något högre ökning av arbetskraftskostnaden i Sverige uppvägs under denna period av en något försvagad växelkurs. I samband med att den svenska kronan försvagades kraftig under 2001 och 2009 var arbetskraftskostnaderna i Sverige lägre än i Västeuropa.

Under perioden 2011-2013 skedde istället en förstärkning av kronkursen vilket fick till följd att den relativa arbetskraftskostnaden för Västeuropa sjönk. Kronan stärktes mot euron med nära tio procent. År 2012 och 2013 var det svenska relativa kostnadsläget drygt 10 procent över snittet för Västeuropa. År 2014 har trenden vänt och den relativa arbetskraftskostnaden minskade mellan Sverige och Västeuropa.

Diagram 3.9 Relativ arbetskraftskostnad, Västeuropa 1998-2014

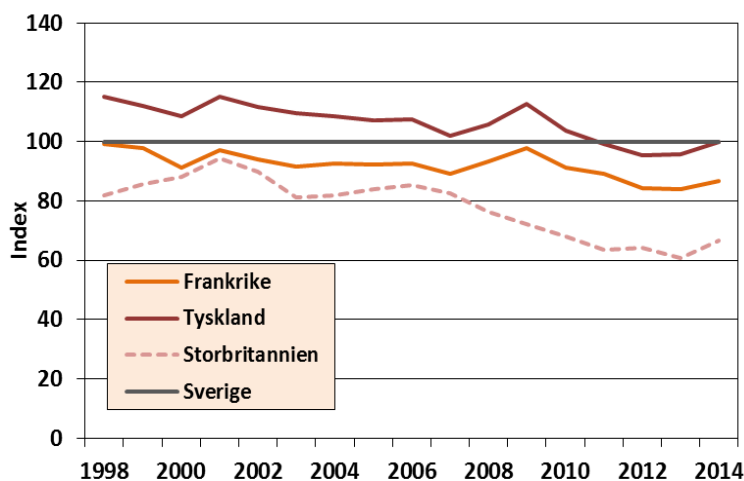

Källa: Conference Board, Riksbanken, Labour Cost Index och egna beräkningar

Arbetskraftskostnaderna i Frankrike, Tyskland och Storbritannien har trendmässigt sjunkit relativt den svenska under perioden 1998-2012 (se diagram 3.10). I början av perioden låg den relativa arbetskraftskostnaden i Tyskland drygt 10 procent över den svenska och år 2014 var den på samma nivå som den svenska. Sammantaget har de relativa arbetskraftskostnaderna i dessa tre länder sjunkit med mellan 10 och 15 procent. Orsakerna skiljer sig åt. För Frankrike och Tysklands del beror det på att arbetskraftskostnaderna mätt i nationell valuta ökat långsammare än de svenska. Storbritanniens arbetskraftskostnad 1998 var 80 procent av den svenska. Efter 2007 sjönk den ytterligare och var år 2014 på 70 procent av den svenska. För Storbritanniens del beror det på att det brittiska pundet försvagats jämfört med den svenska kronan. Arbetskraftskostnaderna i Sverige och Storbritannien har ökat i ungefär samma takt, men däremot har det brittiska pundet sjunkit i värde vilket förklarar den sjunkande relativa

arbetskraftskostnaden. Att det sedan vänt igen 2014 för alla dessa tre länder har att göra med att både det brittiska pundet och euron har stärkts gentemot kronan.

Diagram 3.10 Relativ arbetskraftskostnad, Tyskland, Frankrike och Storbritannien 1998-2014

Källa: Conference Board, Riksbanken, Labour Cost Index och egna beräkningar

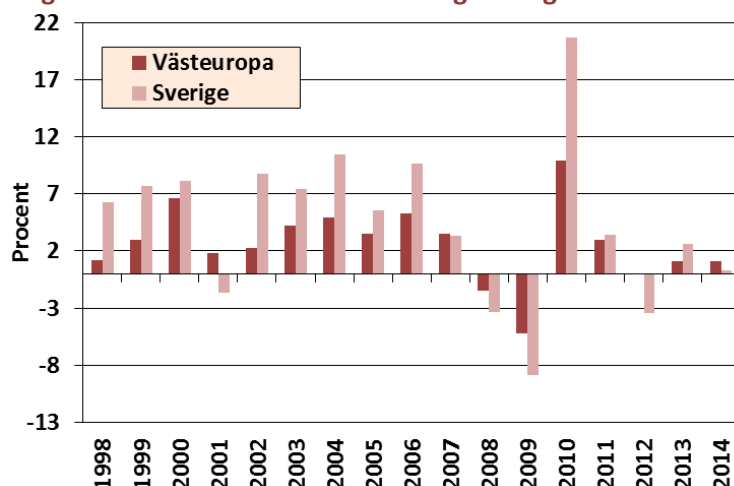
3.5 Lägre produktivitetstillväxt

Sverige hade i början av 2000-talet en produktivitetstillväxt som var i världstopp. Mellan 2002 och 2006 hade Sverige en produktivitetstillväxt som var mer än dubbelt så stor som det europeiska genomsnittet. Diagram 3.11 jämför svensk produktivitetstillväxt inom industrin med utvecklingen i Västeuropa. Att Sverige hade så hög tillväxt innan finanskrisen kan delvis förklaras av utvecklingen inom telekomsektorn.

År 2007 avtog den svenska produktivitetstillväxten och under krisåren 2008-2009 sjönk produktiviteten kraftigt. Produktivitetstillväxten sjönk även i Västeuropa under samma period, men inte lika mycket som för Sverige. När vändningen kom under 2010 blev återhämtningen i Sverige betydligt starkare än för Västeuropa. Den snabba rekylen av industriproduktionen 2010 skedde utan att antalet arbetade timmar ökade i lika stor omfattning. Det gjorde att produktiviteten ökade med omkring 21 procent år 2010. Produktivitetsnivån inom industrin var då tillbaka på en nivå som var högre än 2007.

Från 2011 fram till idag har produktiviteten inom svensk industri ökat något men ökningstakten har varit väsentligt lägre än under första delen av 2000-talet. Det handlar om cirka en procents årlig ökning i genomsnitt, vilket är ungefär samma nivå som i Västeuropa. Kapacitetsutnyttjandet i svensk industri steg under 2014 och 2015, vilket har lett till att produktivitetstillväxten ökat.

Diagram 3.11 Produktivitetens utveckling inom gruv- och tillverkningsindustrin

Källa: Nationalräkenskaper från The Conference Board

Om man justerar arbetskraftskostnadens förändringstakt med produktivitetens utvecklingen får man utvecklingen av enhetsarbetskraftskostnaden (ULC¹¹). Det är ett vanligt mått som ofta används för att beskriva utvecklingen av ett lands kostnadsmässiga konkurrenskraft. Gör man dessutom en jämförelse med ett annat land eller en grupp länder och tittar på skillnaden får man fram den relativa enhetsarbetskraftskostnaden (RULC¹²). Tar man dessutom hänsyn till förändringar av växelkursen får man utvecklingen av den relativa enhetsarbetskraftskostnaden med beaktande av växelkursförändringar.

Sveriges kostnadsmässiga konkurrenskraft har förbättrats om man studerar de två första åren i nuvarande avtalsperiod. Tabell 3.5 visar hur Sveriges relativa enhetsarbetskraftskostnad har utvecklats jämfört med Västeuropa 2013-2014. Av tabellen framgår att utvecklingen av de svenska arbetskraftskostnaderna var något lägre än Västeuropasnittet 2013-2014. Samtidigt utvecklades produktiviteten i Sverige i något högre takt än i Västeuropa. Det gör att skillnaden i enhetsarbetskraftskostnadsökning mellan Sverige och Västeuropa var -0,6 procentenheter per år under denna period. Sverige har alltså haft en långsammare ökning av enhetsarbetskraftskostnaden.

Tabell 3.5 RULC inom gruv- och tillverkningsindustrin* 2013-2014

	Arbetskraftskostnad	Produktivitet	ULC	Växelkurs	RULC
Sverige	2,1	1,5	0,6	0,0	
Västeuropa	2,4	1,2	1,2	2,5	
Skillnad	-0,3	0,3	-0,6	-2,5	-3,2

Källa: Nationalräkenskaper från The Conference Board och Konjunkturinstitutet och växelkurser från Riksbanken.

*Data för Västeuropa innefattar endast tillverkningsindustrin

Om hänsyn också tas till växelkursförändringar är skillnaden mellan Sveriges och Västeuropas utveckling ännu större, -3,2 procent per år. Under innevarande avtalsperiod har således Sveriges kostnadsmässiga konkurrenskraft stärkts påtagligt. Det resultatet lär stå sig även när alla uppgifter för 2015 är klara. Den svenska kronan har fortsatt att försvagas. Det svenska relativa kostnadsläget kommer därmed uppskattningsvis att sammanlagt förbättras med 7-10 procent under avtalsperioden.

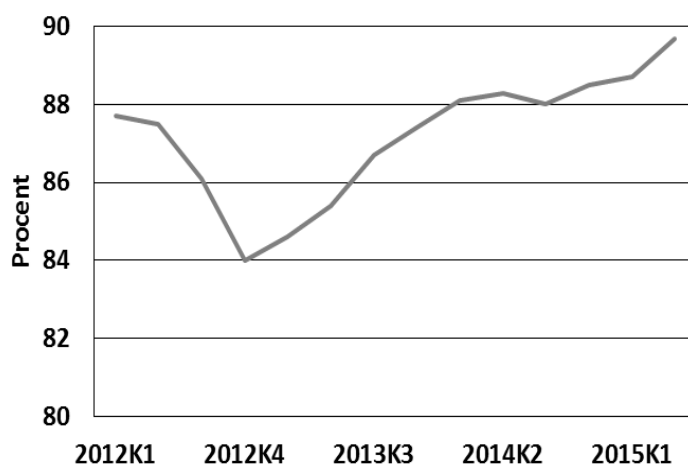
¹¹ ULC=Unit labour cost

¹² RULC=Relativ unit labour cost

3.6 Kapacitetsutnyttjandet ökar

Sedan det fjärde kvartalet 2012 har utnyttjandegraden i svensk industri stigit för varje kvartal, bortsett från en nedgång under tredje kvartalet 2014 (se diagram 3.12). Utnyttjandegraden låg under andra kvartalet 2015 på 89,7 procent, vilket utgör den högsta nivån sedan strax innan finanskrisen, första halvåret 2008. Därmed är utnyttjandegraden tillbaka på mer normala nivåer, vilket torde öka behovet av investeringar i industrin.

Diagram 3.12 Industrins kapacitetsutnyttjande

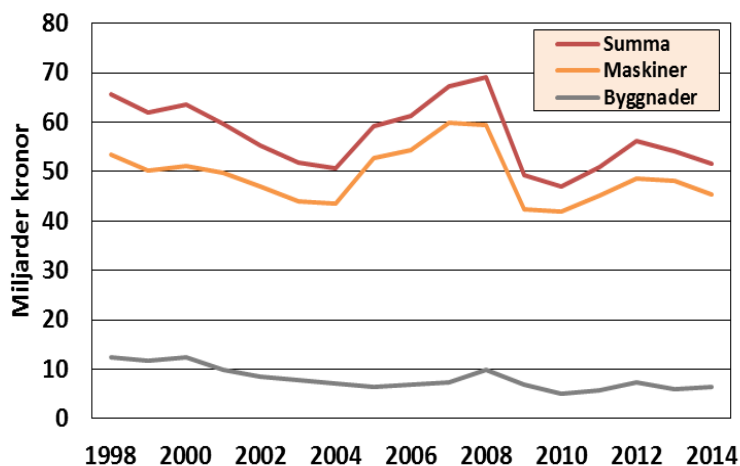
Källa: SCB

Konjunkturinstitutet (KI) för också statistik över kapacitetsutnyttjandet. Urval och metod skiljer sig åt mellan KI och SCB och således skiljer sig också resultatet något. KI:s statistik över utnyttjandegraden visar inte på någon entydig uppgång under samma period. Däremot går det även där att se att kapacitetsutnyttjandet stärkts under de senaste kvartalen.

3.7 Fortsatt låga investeringsnivåer i industrin

Industrins investeringar i maskiner och inventarier har utvecklats svagt under de senaste åren. År 2014 låg de kraftigt under toppnoteringen 2008 (se diagram 3.13). Efter en tillfällig uppgång har maskininvesteringarna fortsatt att minska sedan 2012 och den negativa utvecklingen sträcker sig även över det första halvåret 2015.

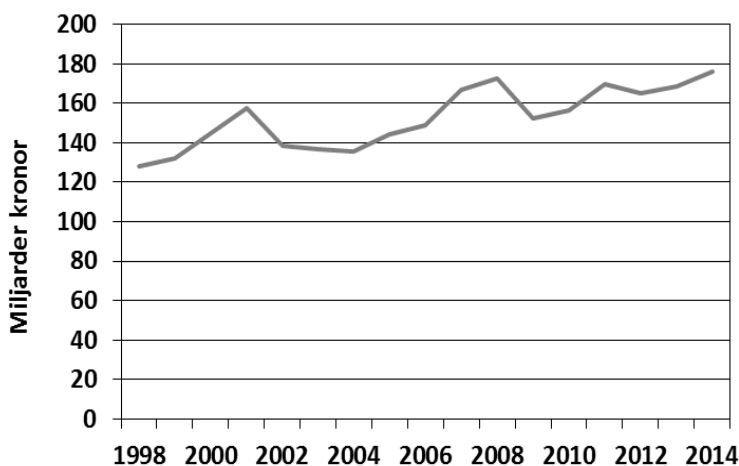
Diagram 3.13 Industrins investeringar enligt investeringsenkäten, 2008 års priser

Källa: SCB Investeringsenkäten

Medan diagram 3.13 enbart visar utvecklingen av de materiella investeringarna redovisas den totala investeringsutvecklingen i diagram 3.14, det vill säga utvecklingen av materiella och immateriella investeringar sammantaget.¹³ Där framgår att de totala industriinvesteringarna ökat, trots de minskade maskininvesteringarna. Under 2014 låg ökningen på 3,9 procent och även under det första halvåret 2015 syns en positiv trend. Det beror främst på växande investeringar i forskning och utveckling. Denna typ av investeringar har ökat i löpande priser för varje år sedan 2005, bortsett från en dipp 2012. Ytterligare en orsak till skillnaden mellan diagrammen är att diagram 3.14 visar utvecklingen i löpande priser. Sett till volymer är investeringsnivån ännu inte uppe på samma nivå som innan finanskrisen 2008-2009.

Diagram 3.14 Industrins investeringar 1998-2014, löpande priser

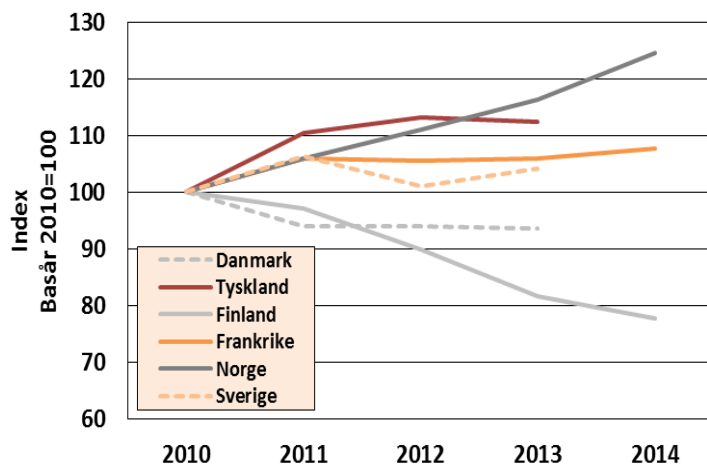
Källa: SCB Nationalräkenskaper och egna beräkningar

Diagram 3.15 visar investeringsutvecklingen i tillverkningsindustrin mellan 2010 och 2013/2014 i några länder, baserat på respektive lands nationalräkenskaper. Där framgår att investeringsutvecklingen är svag i flera länder, vilket inte minst märkts på den svenska

¹³ De immateriella investeringarna består till nära 90 procent av investeringar i forskning och utveckling och till 10 procent av investeringar i datorprogram och databaser. Återstående knappa procent utgörs av investeringar i andra slags immateriella tillgångar.

varuexportutvecklingen. Föga förvånande har investeringsvolymerna i Finland sett den mest negativa utvecklingen av de redovisade länderna medan det sett bättre ut för Norge och Tyskland. För Norges del är en investeringsminskning trolig i och med utvecklingen i oljesektorn, medan prognosen ser mer positiv ut för Tyskland och flera EU-länder.

Diagram 3.15 Volymutvecklingen av fasta bruttoinvesteringar 2010-2013/2014, tillverkningsindustrin

Källa: Eurostat och egna beräkningar

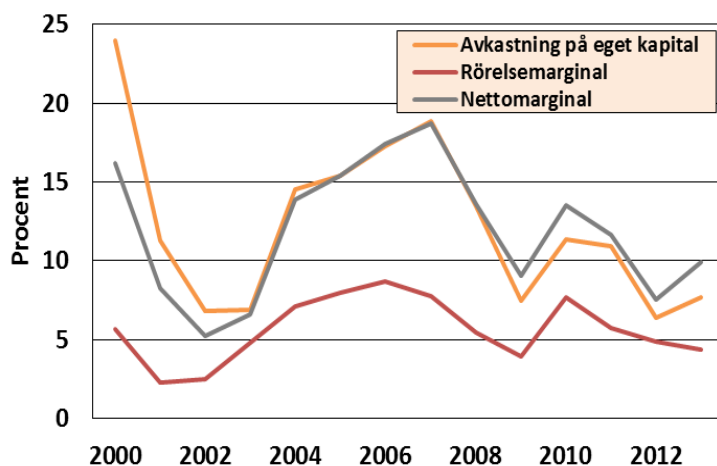
Sammantaget har investeringsutvecklingen i industrin varit svag under senare år och de svenska industriinvesteringarna tycks ha utvecklats sämre än i flera av våra viktiga konkurrentländer. Den svaga utvecklingen gäller framför allt maskininvesteringar, medan totala investeringar ökat svagt till följd av investeringar i forskning och utveckling.

3.8 Förbättrad lönsamhet

Det finns ett antal olika sätt att mäta vinst och lönsamhet. En del mått utgår från företagsekonomiska begrepp och data, andra från makroekonomiska. I det här avsnittet kommer några olika mått på lönsamhet och vinstutveckling att redovisas.

Diagram 3.16 baseras på data från SCB:s statistikdatabas Företagens ekonomi. Med hjälp av dessa data kan olika företagsekonomiska nyckeltal tas fram. I diagrammet blir det tydligt att lönsamhetsnivåerna i svensk industri till stor del följer konjunktur och produktionsutveckling. Den starka produktionsrekylen 2010 ledde till en uppgång också för de tre redovisade lönsamhetsmåten, men därefter har de åter sjunkit. År 2013 låg rörelsemarginal, nettomarginal och avkastning på eget kapital samtliga under snittet för 2000-talet. De senare två av dessa nyckeltal började åter klättra uppåt mellan 2012 och 2013. Den förbättrade lönsamheten sedan dess kan bland annat kopplas till att kapacitetsutnyttjandet stigit sedan slutet av 2012. Tyvärr finns inte data som sträcker sig längre fram än till 2013.

Diagram 3.16 Vinst och lönsamhet inom tillverkningsindustrin, 2000-2013

Källa: SCB, Företagens ekonomi och egna beräkningar

Med stöd av de rapporter som industriföretag som finns registrerade på Stockholmsbörsen lämnar och de prognoser som görs av bedömare av utvecklingen på finansmarknaderna kan uppskattningar göras av hur vinster och resultat utvecklats fram till idag och förväntas utvecklas under det närmaste året. En viktig skillnad mellan SCB:s statistik "Företagens ekonomi" och de utfall och prognoser som bygger på utvecklingen för industribolag registrerade på Stockholmsbörsen är att SCB:s statistik avser att spegla vinst- och lönsamhetsutveckling för industriföretagens verksamhet i Sverige medan börsrapporterna avser utvecklingen för hela koncernerna, av vilken en stor del av verksamheten kan vara utanför Sverige.

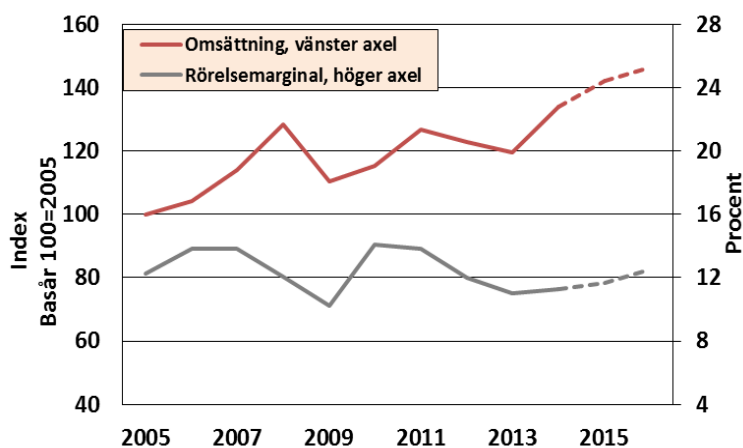
Diagram 3.17 visar utvecklingen för bolag inom tillverkningsindustrin registrerade på Stockholmsbörsen. Diagrammet baseras på finansmarknadens prognoser för varje enskilt

börsbolag, i denna analys handlar det om 76 stycken.¹⁴ Diagrammet stödjer bilden av att lönsamheten är på väg uppåt igen i svensk industri. Omsättning och rörelsemarginal har ökat sedan 2013. Diagrammet visar hur omsättningen krympte under 2012-2013 med sammanlagt 6 procent för att sedan öka med 12 procent under 2014. I och med den kraftiga ökningen översteg bolagens omsättning under 2014 för första gången den tidigare toppnivån som uppnåddes innan finanskrisen. I nuläget pekar förväntningarna mot en hygglig ökningstakt för helåret 2015 och en fortsatt tillväxt, om än i lägre takt, under 2016 (6 respektive 3 procent).

Rörelsemarginalen sjönk under åren 2011-2013 med sammanlagt drygt 3 procentenheter, ner till en nivå som låg strax över den som noterades under finanskrisens bottenkänning 2009. Den fallande trenden bröts 2014, men rörelsemarginalen låg kvar på en låg nivå sett till den senaste 10-årsperioden. Prognoserna tyder dock på att 2014 innebar en förändring och att tillverkningsbolagens lönsamhet i långsam takt kommer att stiga för att nå över 12 procent under 2016.

Diagram 3.17 Utvecklingen för tillverkningsindustribolagen på Stockholmsbörsen

Källa: Thomson Reuters och egna bearbetningar. Prognos för 2015-2016.

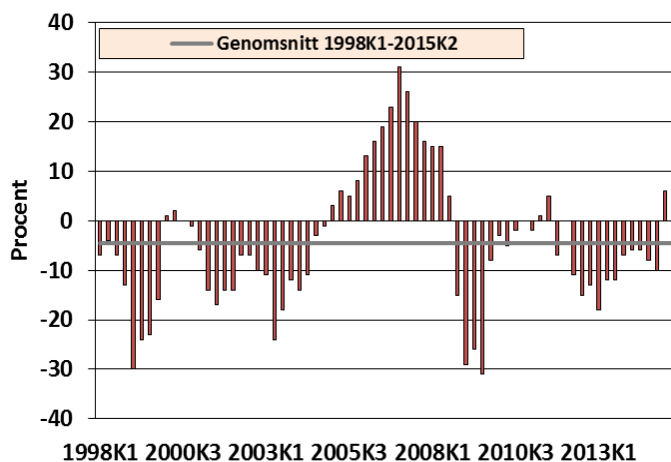
Nivån på rörelsemarginalen ligger betydligt högre i diagram 3.17 än i diagram 3.16. Det kan bero på flera saker. En orsak är skillnader i urval och en annan att diagram 3.16 avser att bara spegla den svenska verksamheten och diagram 3.17 hela koncernen. Vad som dock går att konstatera är att de två graferna visar stor likhet i vilken riktning lönsamheten tar mellan olika år. Det gör att utvecklingen för börsbolagens lönsamhet är intressant att följa, trots nivåskillnaden mot industrin totalt. Utvecklingen för börsbolagen signalerar vart lönsamheten är på väg även för resten av svensk industri.

Även när företagen själva skattar lönsamheten tyder resultatet på en förbättring på senare tid. I Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer från augusti 2015 rapporterade företagen en bättre lönsamhet under de första två kvartalen 2015 än vad som utgjort snittet sedan 1998 (se diagram 3.18). Under årets första kvartal översteg antalet företag som ansett

¹⁴ Prognoserna sammanställs av Thomson Reuters och uppdateras kontinuerligt. Metoden som används för indexberäkning i rapporten är kedjeindex, vilket rensar bort förändringar som är en effekt av att bolag kommer till eller lämnar börsen.

lönsamheten vara god antalet företag som ansett den vara dålig för första gången sedan tredje kvartalet 2011.

Diagram 3.18 Lönsamhet inom tillverkningsindustrin, nulägesomdöme, 1998K2 – 2015K2

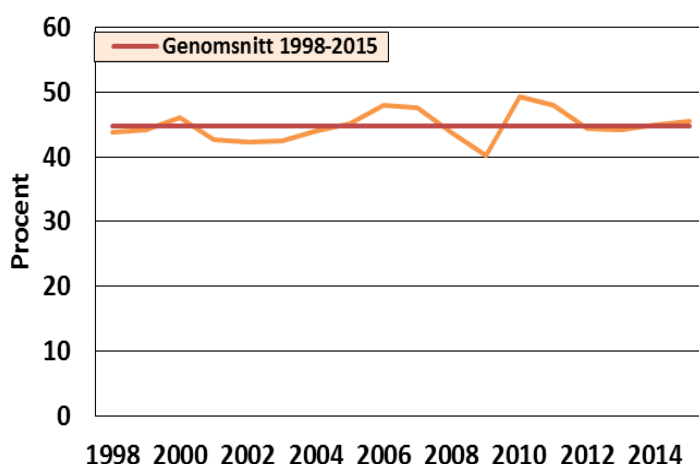

Källa: Konjunkturinstitutet, Konjunkturbarometern, augusti 2015

I diagram 3.16–3.17 redovisades företagsekonomiska lönsamhetsmått. Diagram 3.18 visade företagens egna bedömningar av sin lönsamhet. Ytterligare en källa till vinst- och lönsamhetsberäkningar utgörs av nationalräkenskaperna där makroekonomiska vinstmått kan tas fram. Sådana mått redovisas i diagram 3.19–3.21.

Värdet av industriproduktionen minus värdet av insatsprodukterna till produktionen ger industrins förädlingsvärde, den värdeökning som produktionen ger upphov till. Förädlingsvärdet kan delas i vinster och arbetskraftskostnader. I diagram 3.19 framgår utvecklingen av industrins bruttovinstandel, 1998-2015. Sedan 2010 har den legat över eller på genomsnittet sett till hela perioden 1998-2015.

Diagram 3.19 Bruttovinstandel i industrin 1998-2015

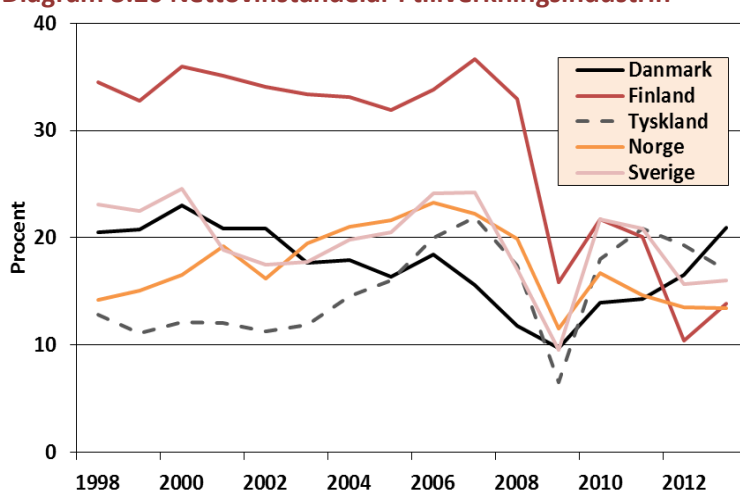

Källa: Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapport 2015 och egna beräkningar

Om man minskar bruttovinstandelen med kapitalförslitningar får man nettovinstandelen. Nivån på såväl brutto- som nettovinstandelen kan skilja sig åt mellan länder på grund av olikheter i industristrukturen. Det kan därför vara vanskligt att jämföra nivåer. Däremot

kan skillnader i utvecklingen vara en indikator på hur lönsamhet och vinster utvecklas i de olika länderna. Vid en jämförelse av nettovinstandelens utveckling i Sverige, de övriga nordiska länderna och Tyskland finner man ganska betydande skillnader. Från en väsentligt högre nivå än den i övriga länder föll nettovinstandelen i Finland kraftigt i samband med finanskrisen och sedan föll den på nytt år 2012. Bakom denna drastiska utveckling finns betydande strukturella problem med utvecklingen i den finska industrin. Nettovinstandelen i Danmark har successivt stigit efter 2009. Tyskland hade under perioden 1998-2004 en nettovinstandel som var på en klart lägre nivå än den i övriga länder. Därefter steg den fram till finanskrisen. Från 2007 har Sverige och Tyskland en utveckling som påminner om varandra.

Diagram 3.20 Nettovinstandelar i tillverkningsindustrin

Källa: Konjunkturinstitutet Lönebildningsrapport oktober 2015

Det går även att beräkna kapitalavkastning från nationalräkenskaperna. Den enligt nationalräkenskaperna beräknade kapitalavkastningen skiljer sig från olika företagsekonomiska mått på kapitalavkastning på flera punkter. Olika mått har sina för och nackdelar och det kan därför vara bra att redovisa flera mått innan man gör en helhetsbedömning.

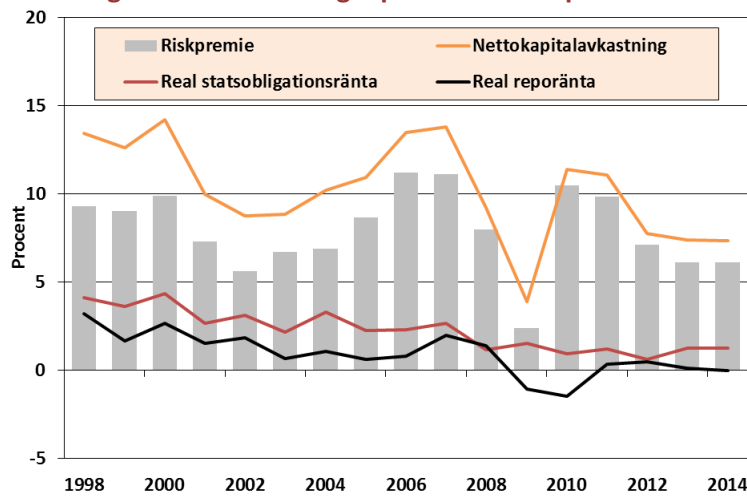
Som framgår av diagram 3.21 är nettokapitalavkastningen¹⁵ i svensk gruv- och tillverkningsindustri lägre idag än vad den var under åren före finanskrisen. Vid en bedömning av nivån på kapitalavkastningen på riskkapital bör man också ta hänsyn till hur nivån på avkastningen från riskfria placeringar utvecklas.

När den riskfria räntan sjunker är det rimligt att också företagens kapitalavkastning sjunker. Riskpremien kan ändå vara kvar på samma nivå. I diagram 3.21 har en riskpremie beräknats genom att ta skillnaden mellan den reala avkastningen på statsobligationer med 10 års löptid och nettokapitalavkastningen. Som framgår av diagrammet är nivån på riskpremien 2014 ungefär på samma nivå som före högkonjunkturen 2006 och 2007. Att industrins nettokapitalavkastning har fallit under den senaste 10-årsperioden är därmed inget anmärkningsvärt. Konjunkturinstitutets

¹⁵ Nettokapitalavkastning beräknas som nettodriftsoverskott (förädlingsvärde minus arbetskostnad för anställda samt kapitalförslitning) som procentandel av realkapitalstocken.

prognoser för 2015 indikerar att nettokapitalavkastningen inom industrin 2015 kommer att ligga på ungefär samma nivå som genomsnittet för perioden 1998-2014.

Diagram 3.21 Nettokapitalavkastning gruv- och tillverkningsindustrin, real statsobligationsränta 10 årig löptid och real reporänta

Källa: Konjunkturinstitutet Lönebildningsrapport oktober 2015, Riksbanken och egna beräkningar

Sammanfattningsvis visar olika företagsekonomiska mått och företagens egna bedömningar på ett förhållandevis lågt vinst- och lönsamhetsläge under 2012 och 2013. Därefter har lönsamhetsnivåerna förbättrats och befinner sig idag på nivåer som förefaller vara normala. Nettokapitalavkastningen inom gruv- och tillverkningsindustri ligger också på nivåer som är jämförbara med nivåerna före finanskrisen och högkonjunkturen 2006/2007, om man beaktar att även den reala avkastningen på riskfria placeringar sjunkit.

Fördjupning 3.2 Industriföretagens avkastningskrav¹⁶

I avsnitt 3.8 behandlas hur lönsamhet och vinster utvecklas inom industrin. En bedömning görs också av nuläget. I den här fördjupningsrutan behandlas hur företagens avkastningskrav utvecklas och vad de generellt sätt höga avkastningskraven kan ha för betydelse.

Facken inom industrin har gjort en genomgång av 18 stora svenska industriföretags kapitalavkastningskrav, lönsamhetsmål och faktiska utfall. Bolagens finansiella mål under den senaste tioårsperioden (2004-2014) har tagits fram dels genom kontakt med företagens kommunikations- och Investor Relations-avdelningar, samt genom en granskning av bolagens årsredovisningar för åren 2004, 2007, 2010 och 2014.

Vissa företag har lagt stor tungvikt på att formulera tydliga och explicita finansiella mål medan andra knappt, eller överhuvudtaget inte alls, nämner dem i sina årsredovisningar. Nedanstående tabeller innehåller en genomgång av tre olika finansiella mål och hur de utvecklats.

Tabell 3.6 Avkastning sysselsatt kapital

	2004	2007	2010	2014
Alfa Laval	20%	≥ 25 %	≥ 25 %	≥ 20 %
Billerud Korsnäs	≥ 15 %	> WACC ¹⁷	> WACC	13%
Boliden	> 10 %	> 10 %	> 10 %	> WACC
Sandvik	20%	25%	25%	25%
SCA	15%	-	13%	13%
SKF	18%	24%	27%	20%
Stora Enso	13%	13%	13%	13%
Trelleborg	15%	15%	≥ 15 %	

Tabell 3.7 Avkastning på eget kapital

	2004	2007	2010	2014
Trelleborg	15%	15%	12%	15%
Volvo	12-15 %	12-15 %	12-15 %	12-15 %

Tabell 3.8 Rörelsemarginal

	2004	2007	2010	2014
ABB	7,7%	16%	11-16 %	11-16 %
Alfa Laval	10-13 %	15%	15%	15%
Autoliv		8-9 %	8-9 %	8-9 %
Billerud Korsnäs	≥ 10 %		≥ 10 %	≥ 10 %
Husqvarna		> 10 %	> 10 %	> 10 %
SKF	10%	12%	15%	15%
Trelleborg		≥ 12 %	≥ 12 %	≥ 12 %
Volvo	5-7 %	> 7 %	> 7 %	

¹⁶ Se även Facken inom industrins rapport "Företagens avkastningsmål 2004-2014" från november 2015.

¹⁷ WACC= Weighted average cost of capital (Genomsnittlig vägd kapitalkostnad)

Efter det för många bolag misslyckade utfallet 2008 i finanskrisens spår, valde endast tre bolag (ABB, SCA och Trelleborg) att ta ned avkastnings- och lönsamhetsmålet till lägre nivåer för något av måtten. Denna marginella nedgång i målsättningarna väger inte upp för den allmänt kraftiga uppgången i ambitionsnivå hos flera bolag mellan 2004 och 2007. När man således betraktar hela tioårsperioden så har de allra flesta bolag samma, eller marginellt högre, finansiella målsättningar 2014 jämfört med 2004.

Sammanställningen visar att det inte finns någon tydlig trend uppåt eller neråt, vad gäller de finansiella målens utveckling under perioden 2004-2014. Det går i vart fall inte att dra slutsatsen att företagen sänkt sina avkastningskrav. Går det åt något håll är det snarare det motsatta. Detta trots den låga inflationen och det låga ränteläget som innebär att avkastningen på riskfria placeringar sjunkit betydligt under senare år.

I flera fall anger företagen inte ett specifikt tal utan anger istället att de ska vara bland de lönsammaste företagen i branschen alternativt ligga över genomsnittet för branschen. Det tycks således finnas en betydande tröghet när det gäller att justera ner de finansiella målen. En förklaring till det är att företagen är rädda för att en nedjustering skulle kunna innebära att aktiekursen sjunker.

Vad kan då de högt ställda finansiella målen ha för andra följder?

En allvarlig konsekvens av de höga avkastningskraven är att färre investeringsalternativ anses tillräckligt lönsamma. Det innebär i sin tur att tillväxten bromsar upp. Att avkastningen på riskkapital bör vara högre än avkastningen på riskfritt kapital hör till ekonomisk logik, men hur mycket högre? Att kräva 15, 20 och till och med 25 procents avkastning i en värld där många länders ekonomier växer med några procent, där inflationen är historiskt låg och där räntenivåerna på riskfria placeringar närmar sig nollstrecket, är betydligt svårare att få ihop med ekonomisk logik.

En annan effekt är att företagen på alla sätt försöker minska lönekostnaderna. Det kan ske genom att företagen minskar på antalet anställda, håller igen på löneökningar och genom outsourcing. Hur många gånger har inte företagens kvartalsbokslut kombinerats med så kallade strukturprogram med stora minskningar av antalet anställda. Detta i syfte att imponera på aktieägare och kapitalplacering. En kortsiktig ”anorexiapolitik” som riskerar att utarma företagen på längre sikt. En del bedömare har också lyft fram faran för att de högt ställda avkastningskraven, i kombination med vidlyftiga bonusprogram för många företagsledningar, leder till ett ökat och högt risktagande.

Nu förefaller inte den faktiska avkastningen följa målen. När företagens finansiella mål för 2004, 2007 och 2010 ställs emot de faktiska utfallen för det efterföljande året visar det sig att resultaten i flertalet fall inte når upp till målen. Utfallen har hämtats från bolagens årsredovisningar för åren 2005, 2008 samt 2011. Det tycks också som glappet mellan mål och utfall ökar. Den fråga som företagen bör ställa sig är således: Är det inte dags att revidera de finansiella målen? Det skulle i sin tur kunna leda till att fler investeringsprojekt blir av och att produktion och sysselsättning kan öka.

3.9 Tappet i marknadsandelar ser ut att vara över

Tillväxten på de svenska exportmarknaderna ger förutsättningarna för utvecklingen av svensk export. Hur väl Sveriges export utvecklas jämfört med hur andra länders export utvecklas är en viktig indikator på Sveriges konkurrenskraft. Under perioden sedan industriavtalets tillkomst har exporten följt marknaden ganska väl. Åren 2012-2013 utgjorde ett undantag där svensk export utvecklades betydligt sämre än marknaden (se diagram 3.22). Från och med 2014 bröts detta mönster och exporten prognosticeras till och med att växa något starkare än marknaden 2015 och 2016.

Diagram 3.22 Marknadstillväxt och svensk export 2012-2016, procentuell förändring

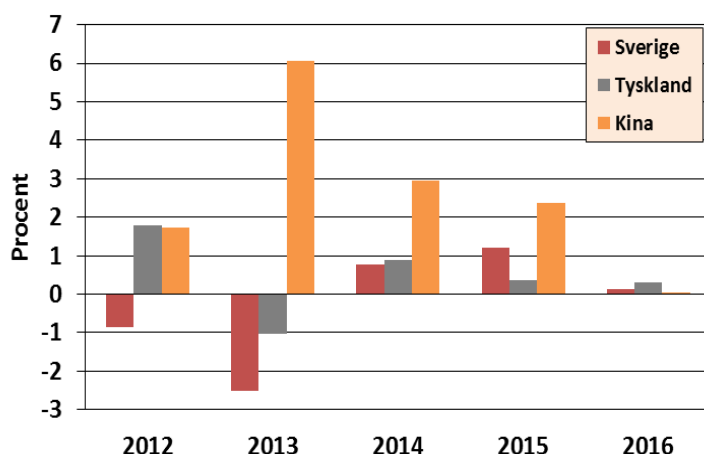

Källa: Konjunkturinstitutet, Lönebildningsrapporten 2015. Prognos för år 2015-2016.

När svensk export inte växer i samma utsträckning som marknaden betyder det att Sverige tappar marknadsandelar. Det är en trend som funnits i flera OECD-länder under en tid i och med att nya snabbväxande länder kommit in på marknaden. Att Sverige och andra länder tappar marknadsandelar är därmed inget anmärkningsvärt. Diagram 3.23 visar utvecklingen av marknadsandelarna för Sverige, Tyskland och Kina 2012-2016, där de två sista åren är prognoser. Diagrammet illustrerar hur Sverige tappade marknadsandelar 2012 och 2013 när exportutvecklingen inte följde marknadstillväxten, men att det från 2014 ser bättre ut. Diagrammet visar också Tyskland som ett exempel på ett OECD-land där marknadsandelsutvecklingen varit ganska bra trots den ökade konkurrensen från tillväxtländerna. Det framgår också att Kinas tillväxt i marknadsandelar prognosticeras att minska under kommande år, vilket är i linje med de kinesiska konjunkturutsikterna.¹⁸

¹⁸ Se kapitel 2.

Diagram 3.23 Utveckling av marknadsandelar för Sverige, Tyskland och Kina

Källa: OECD Economic Outlook 97 Database. Prognos för år 2015-2016.

Prognosen för svensk export innevarande år är stark, jämfört med såväl Tyskland som USA och hela OECD (se tabell 3.9). Även under 2014 såg utvecklingen bra ut, speciellt mot bakgrund av exportutvecklingen året dessförinnan, 2013. En viktig orsak till den betydligt svagare utvecklingen 2012-2013 är växelkursens utveckling.¹⁹

Tabell 3.9 Exportutvecklingen i internationell jämförelse, förändring mot föregående år

	2013	2014	2015	2016
Sverige	-0,8	3,5	4,2	4,5
Tyskland	1,7	3,7	3,9	5,2
Finland	-0,7	-0,4	1,2	3,9
USA	3,0	3,2	1,7	4,9
OECD	2,7	3,7	3,8	5,3

Källa: OECD Economic Outlook 97 Database. Prognos för år 2015-2016.

För Sverige: Konjunkturinstitutet Lönebildningsrapport oktober 2015, Konjunkturprognosen

I flera år har en starkare exporttillväxt till följd av ett växande investeringsbehov förutspått, utan att slå in. Fortfarande finns stora behov av investeringar i många av de länder som Sverige exporterar till, vilket i kombination med ett bättre konjunkturläge i euroområdet borde kunna gynna utvecklingen av den svenska exporten.

3.10 Oförändrat bytesförhållande

Bytesförhållandet, eller terms of trade, visar hur exportpriserna utvecklas i relation till importpriserna. Ett sjunkande bytesförhållande betyder att importpriserna stigit mer än exportpriserna. Hur bytesförhållandet för ett land utvecklar sig handlar till stor del om hur sammansättningen ser ut på de varor som exporteras. Det svenska bytesförhållandet kan i stort sett sägas vara oförändrat under de senaste åren, även om det var något svagare 2014 jämfört med 2010.

¹⁹ Se avsnitt 3.3.

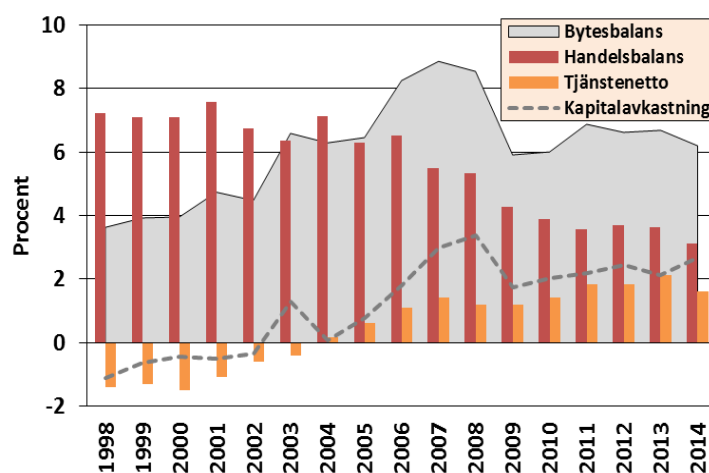
3.11 Överskott i bytesbalansen

Bytesbalansen visar skillnaden mellan vad som produceras och vad som förbrukas i ett land. Den består av fyra delar: handelsbalansen (varuexport minus varuimport), tjänstebalansen (tjänsteexport minus tjänsteimport), faktorinkomster (avkastning på kapital och löner) och slutligen löpande transfereringar (bidrag och avgifter till internationella organisationer liksom bistånd).

Sveriges bytesbalans har varit positiv med stora överskott sedan mitten av 1990-talet. Det innebär att Sverige varit nettoexportör under perioden och därmed har ett positivt finansiellt sparande mot omvärlden. Sedan 2006 har dock bytesbalansöverskottet sjunkit något (se diagram 3.24). Konjunkturinstitutet tror att det svenska bytesbalansöverskottet kommer att fortsätta minska. Det mot bakgrund av den demografiska utvecklingen i kombination med andra länders behov av att utöka sitt sparande mot omvärlden.

En annan förändring som skett under perioden är att sammansättningen av bytesbalansöverskottet förändrats. Från att under 1990-talet till mitten av 2000-talet ha dominerats helt av ett handelsbalansöverskott, har under senare år tjänstesidan och kapitalavkastningen blivit allt viktigare delar av bytesbalansöverskottet. Kapitalavkastningen har gett ett positivt bidrag till bytesbalansen sedan 2003, tjänstehandeln sedan 2004.

Diagram 3.24 Bytesbalansen i relation till BNP

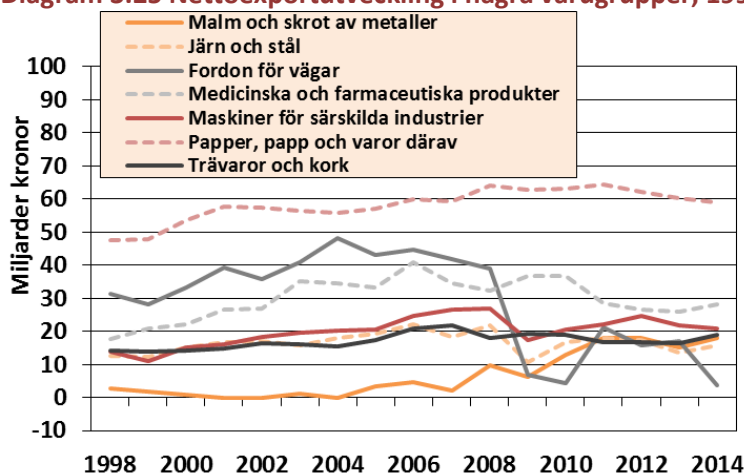
Källa: SCB Betalningsbalansstatistik och nationalräkenskaper, egna beräkningar

Överskottet i tjänsteexporten uppgick 2014 till 63 miljarder kronor. Det kan jämföras med varunettot på 123 miljarder kronor. Utav det utgjordes 80 miljarder kronor av merchanting, alltså försäljningsmarginalen på svenska företags handel med varor som produceras och säljs utomlands.²⁰ Det är betydligt mer än varuhandelns näst största nettopost, ”bearbetade varor” (där papper och papp utgör den absoluta huvuddelen) som bidrog med 63 miljarder kronor netto samma år. I diagram 3.25 framgår nettoexportutvecklingen i några varugrupper mellan 1998 och 2015. De kraftigaste förändringarna har skett i gruppen fordon för vägar. I samband med finanskrisen föll såväl export som import av fordon. För den största posten personbilar minskade exporten

²⁰ Merchanting klassades till och med statistikomläggningen ENS2010 år 2014 som tjänsteexport.

mellan 2008 och 2009 med ungefär 40 procent, medan importen bara minskade med 13 procent. Det är en stor del av förklaringen till det kraftiga fallet i nettoexporten för fordonsgruppen mellan de åren. För papper och papp har nettoexporten ökat i princip under hela perioden. För malm och metallskrot har nettoexporten ökat från ungefär 2004. Nettoexportutvecklingen för trävaror och kork samt järn och stål har följt varandra ganska väl.

Diagram 3.25 Nettoexportutveckling i några varugrupper, 1998-2014

Källa: SCB och egna beräkningar

Även tjänstehandeln kan delas in i flera underkategorier. Tabell 3.10 visar tjänstehandeln sorterad efter nettoexport. Där framgår att det största bidraget till tjänstenettet 2014 kom från tele-, data- och informationstjänster, 56 miljarder kronor. I praktiken är det datatjänster det handlar om. Dessutom är det inom datatjänster som nettoexportökningen varit störst sedan 1998, ungefär 85 procent. Det näst största bidraget till tjänstenettet bidrar posten nyttjande av immateriella rättigheter med. Även där har nettoexportökningen varit kraftig under perioden. I andra änden av tabellen återfinns posten resor med störst negativt bidrag till tjänstenettet. Bidraget har varit negativt under hela perioden sedan 1998 och sedan 2006 har det dessutom skett en stor minskning. För övriga affärstjänster, det vill säga juridiska och administrativa tjänster, PR, marknadsföring och FoU med mera, har nettoexporten varierat mycket sedan 1998. Under 2014 är nettot kraftigt negativt, vilket till stor del kan förklaras av en stor FoU-import under årets fjärde kvartal.

Tabell 3.10 Tjänstehandel uppdelad på olika kategorier, miljarder kronor, 2014

	Export	Import	Netto
Tele-, data- och informationstjänster	108,2	51,9	56,4
Nyttjande av immateriella rättigheter	62,4	26,6	35,8
Transporter	74,2	54,6	19,5
Finansiella tjänster	31,8	12,8	19,1
Försäkringar	6,5	1,7	4,7
Övriga offentliga varor och tjänster	2,6	1,3	1,3
Underhåll- och reparation av varor	2,9	1,7	1,2
Personliga tjänster, kultur mm.	3,1	2,7	0,2
Tillverkningstjänster	1,1	3,8	-2,7
Byggtjänster	5,5	15,8	-10,2
Övriga affärstjänster	129,9	152,1	-22,2
Resor	87,1	127	-39,9

Källa: SCB och egna beräkningar

3.12 Sammanfattning

En genomgång av olika konkurrenskraftsindikatorer tyder på att svensk industris konkurrenssituation var ansträngd under åren 2012-2013. Kapacitetsutnyttjandet var lågt, industriproduktionen utvecklades svagare än i andra länder och Sverige tappade marknadsandelar. En orsak till detta var den starka kronkursen. Indikatorerna visar också att utvecklingen vänt och att svensk industris konkurrenskraft stärkts under innevarande avtalsperiod. Omsvängningen sammanfaller med omläggningen av den svenska penningpolitiken och en återgång till en kronkurs mer i nivå med genomsnittet under Industriavtalsperioden. Under 2015 har industriproduktionen ökat och lönsamheten i svensk industri har förbättrats och bedöms nu vara på normala nivåer.

Det har skett en nedväxling i ökningstakt av arbetskraftskostnaderna för nästan alla länder i Västeuropa efter finanskrisen jämfört med perioden före. Det enda land som avviker är Tyskland. Svensk industris kostnadsmässiga konkurrenskraft har förstärkts med mellan 7 och 10 procent gentemot de viktigaste konkurrentländerna i Europa under innevarande avtalsperiod. Detta från ett läge då de svenska arbetskraftskostnaderna låg på en av de högsta nivåerna under Industriavtalstiden. Förstärkningen av den kostnadsmässiga konkurrenskraften beror framförallt på att den svenska kronan har försvagats.

Den svenska industrins produktivitetsutveckling har varit betydligt lägre under senare år jämfört med före finanskrisen. En förklaring är att investeringsutvecklingen i industrin varit svag under senare år. De svenska industriinvesteringarna tycks ha utvecklats sämre än investeringarna i flera av våra viktiga konkurrentländer. Kapacitetsutnyttjandet i svensk industri har ökat och ligger nu på den högsta nivån sedan efter finanskrisen. Det torde öka behovet av investeringar i industrin.

Bytesförhållandet är oförändrat under senare år. Bytesbalansen visar fortsatt stora överskott.

4. Sveriges ekonomi

I detta kapitel tittar vi närmare på hur den svenska bruttonationalprodukten utvecklas, både totalt och för de ingående delarna. Beskrivningen bygger till stor del på Konjunkturinstitutets rapporter från augusti och oktober²¹, men även på under hösten presenterade bedömningar av den svenska ekonomins utveckling från Finansdepartementet och Riksbanken.

4.1 Uppgång i Europa positivt för Sverige

Som framgår av kapitel 2 har den internationella ekonomin utvecklats positivt, om än fortsatt svagt. Framförallt är det Europa som nu visar tydligare tecken på återhämtning men även den amerikanska ekonomin växer i hygglig takt, medan däremot konjunkturen försvagas i många tillväxtländer.

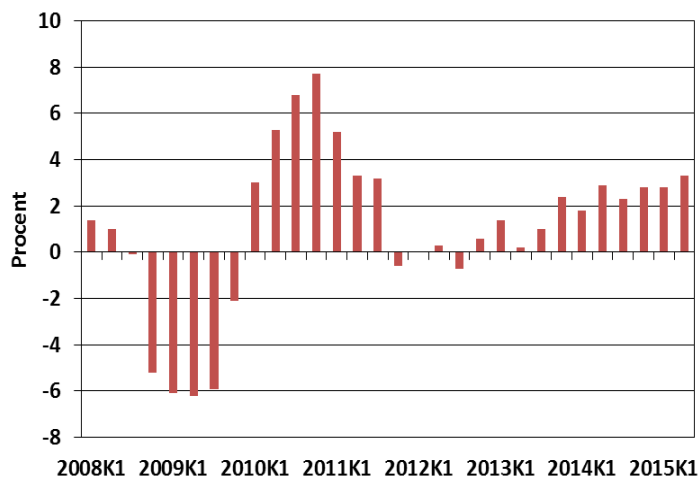
För svensk del innebär återhämtningen på vår största exportmarknad Europa att exporten nu sannolikt kommer att växa snabbare. Till detta kommer en fortsatt god utveckling av sysselsättning och reallöner vilket i kombination med låga räntor ger utrymme för en fortsatt god privat konsumtion trots skattehöjningar under kommande år. Inriktningen på den ekonomiska politiken innebär vidare en prioritering av ökade resurser till den offentliga sektorn. Den offentliga konsumtionen kommer därmed att öka i snabbare takt 2016. Då även investeringarna i näringslivet förväntas öka i något snabbare takt när export och industriproduktion stiger, är bilden för tillväxten i Sverige 2015-2016 totalt sett förhållandevis ljus.

Den svenska ekonomins tillväxt utvecklades under 2013 och 2014 ungefär enligt de prognoser som fanns inför 2013 års avtalsrörelse. Som prognoserna förutspådde blev tillväxten 2013 låg för att sedan stiga under 2014 och framåt. För industrin blev dock utvecklingen sämre och den förväntade omsvängningen från sjunkande produktion till en ökande industriproduktion kom inte förrän 2015. År 2012 visade sig också i efterhand vara ett sämre år än vad preliminära data kring årsskiftet 2012/2013 indikerade. Inte minst vad avser industriproduktionen som föll med hela 6,5 procent.

---

²¹ Konjunkturinstitutet Konjunkturläget augusti 2015 samt Lönebildningsrapporten oktober 2015

Diagram 4.1 Den svenska tillväxten, 2008K1-2015K2

Källa: SCB Nationalräkenskaperna

Tillväxten i Sverige uppgick under det första kvartalet 2015 till 2,8 procent, och steg till 3,3 procent i årstakt under det andra, se diagram 4.1. De prognoser som i oktober 2015 presenterats av Konjunkturinstitutet pekar också på att tillväxten för året totalt sett blir 3,2 procent (kalenderkorrigerat 2,9 procent) en upprevidering med 0,2 procent jämfört med vårens prognos.

Konjunkturinstitutet bedömde före sommaren 2015 att tillväxten 2016 skulle bli 3,3 procent, men har i den senaste bedömningen reviderat ned tillväxten till 3,1 procent (kalenderkorrigerat 2,9 procent), se tabell 4.1. Bakom nedrevideringen ligger framför allt en svagare exporttillväxt till följd av direkta och indirekta effekter av svagare tillväxt i tillväxtekonomierna inklusive Kina. För 2017 väntas en BNP-tillväxt på 2,6 procent (kalenderkorrigerat 2,9 procent). Sammanfattningsvis kan man således summera Konjunkturinstitutets prognos som en fortsatt stabil tillväxt kring 3 procent de kommande åren.

Även Finansdepartementet och Riksbanken gör i sina senaste konjunkturprognoser (från september) bedömningen att tillväxten såväl 2015 som 2016 kommer att landa omkring 3-procentnivån. Riksbanken är över lag något mer optimistisk och räknar med en tillväxt på 3,1 procent i år, och 3,4 procent 2016, medan Finansdepartementet räknar med 2,8 procent båda åren.

Tabell 4.1 Försörjningsbalans för Sverige

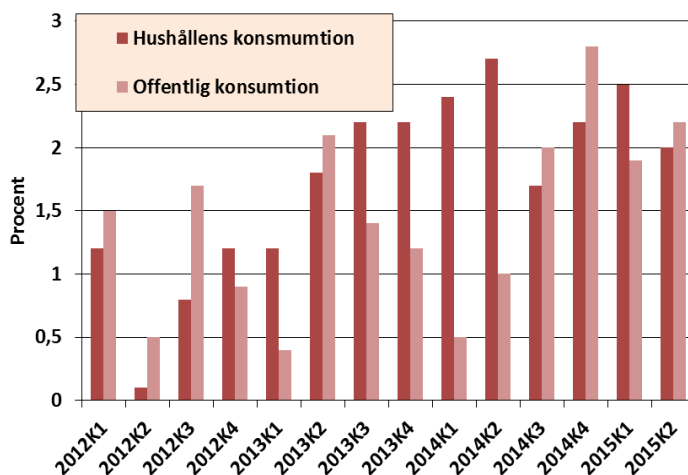
	2015		2016	
	KI	RB	KI	RB
Hushållens konsumtionsutgifter	2,5	2,2	3,1	3,0
Offentliga konsumtionsutgifter	2,2	2,3	2,6	2,8
Fasta bruttoinvesteringar	4,2	4,3	5,3	5,9
Lagerinvesteringar	-0,1	0,0	0,0	0,0
Export	4,2	3,8	4,5	5,4
Import	3,1	2,9	5,6	6,2
Bruttonationalprodukt	3,2	3,1	3,1	3,4
Bruttonationalprodukt, kalenderkorrigerad	2,9	2,8	2,9	3,2

Källa: Lönebildningsrapporten, oktober 2015 och Penningpolitisk uppföljning, september 2015

4.2 Hushållen fortsatt motor i tillväxten

Hushållen har under de senaste åren varit motorn i ekonomin, i kraft av en snabb tillväxt och dess storlek. Hushållens konsumtion steg under 2014 med 2,4 procent, och har fortsatt i ungefär samma takt även under 2015. Andra kvartalet 2015 var ökningstakten i hushållens konsumtionsutgifter 2,0 procent (se diagram 4.2).

Diagram 4.2 Hushållens konsumtion, 2012K1-2015K2

Källa: SCB Macrobond

Bakom konsumtionens positiva utveckling ligger fler olika faktorer. Den enskilt viktigaste är de stigande reallönerna i den låga inflationens spår. Även de låga räntorna och den stigande sysselsättningen bidrar till konsumtionsuppgången. Dessa faktorer finns kvar även under 2015 och 2016, men mattas sedan sannolikt. Detta både till följd av att inflationen gradvis väntas stiga och att räntorna nu är nära sin botten, vilket innebär att reallönerna kommer att öka i mer dämpad takt. Regeringens inkomstskatteomläggningar och avtrappning av en rad skattesubventioner innebär främst en lägre ökningstakt av viss tjänstekonsumtion. Sysselsättningen väntas dock fortsätta öka i god takt även 2016-2017 vilket ger stöd till den privata konsumtionen. Konjunkturinstitutet gör bedömningen att hushållens konsumtion ökar med 2,5 procent 2015 och 3,1 procent 2016 (se tabell 4.1).

Konsumtionsuppgången har varit bred, men med relativt sett snabbare ökningstakt för tjänstekonsumtionen och för vissa kapitalvaror. Här utmärker sig bilköpen där augusti 2015 var den bästa augustimånaden någonsin för nybilsköp, och den 19:e månaden på raken med ökat antal nybilsregistreringar jämfört med motsvarande månad året innan.

Hushållen är fortsatt optimistiska kring synen på den egna ekonomin nu och ett år framåt. Under hösten 2014 och våren 2015 minskade hushållens tro på egna ekonomin ett år framåt. Dessa mätningar skedde i samband med budgetosäkerhet och i samband med det medialt mycket uppmärksammade planerade införandet av amorteringskrav, som sedan gick i stöpet. På grund av den fortsatt snabba utvecklingen av bostadspriser, och därmed ökade utgifter för ränteavdrag, har regeringen aviserat att ränteavdraget efter många turer kan få en översyn. Om denna debatt tar fart kommer antagligen detta ha samma negativa påverkan på hushållens syn på egna ekonomin, och dämpa tillväxttakten.

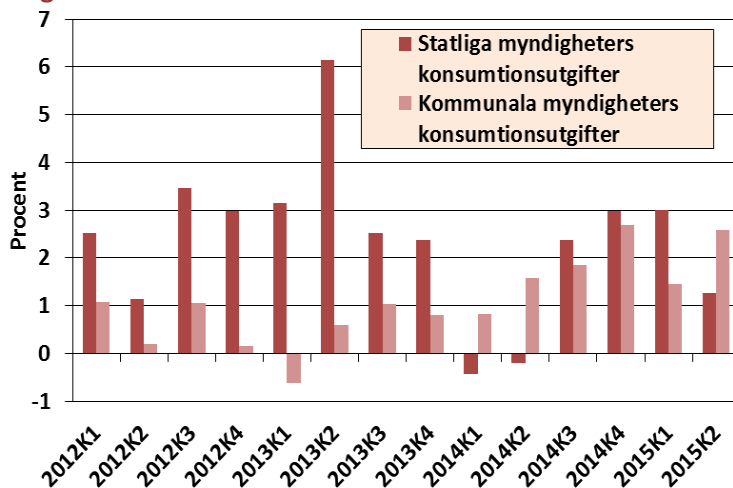
4.3 Stigande tillväxt i offentlig konsumtion

Den offentliga konsumtionen är främst beroende av befolkningsutvecklingen, det ekonomiska läget samt politiska beslut rörande skatter och resurser. Den helt övergripande delen av den offentliga konsumtionen är således lönekostnader för de anställda i sektorn, men även olika bidragssystem väger tungt i den offentliga konsumtionen. Från diagram 4.3 framgår att den samlade offentliga konsumtionen gradvis ökat under de senaste tre åren. Under 2014 ökade denna konsumtion med 1,6 procent och under det första halvåret 2015 var ökningen (jämfört med 2014) 2,0 procent. En kombination av fortsatt god ekonomisk utveckling, stigande skatteintäkter och politiska beslut om betydande satsningar inom skolan samt vård- och omsorgssektorn innebär att tillväxten torde bli snabbare framöver.

Den dominerande delen av den offentliga konsumtionen sker i kommunerna och landstingen. Ökningstakten där var 1,8 procent under 2014, och tillväxten har under första halvåret 2015 varit cirka 2 procent. Statens konsumtionsutgifter har varierat mer. Det kan delvis förklaras av att den statliga konsumtionen är betydligt mindre i omfattning och därigenom framstår relativt mindre förändringar procentuellt som större. Enskilda inköp till exempel till försvaret får synbara genomslag i totalen. Under 2014 steg den statliga konsumtionen med 1,2 procent och under första halvåret innevarande år var tillväxttakten 2,1 procent.

Stigande skatteintäkter när ekonomin växer och nya resurser till följd av politiska prioriteringar och reformer medför att Konjunkturinstitutet räknar med att den offentliga konsumtionen växer med knappt 2,2 procent 2015 och ytterligare något snabbare 2016 och 2017.

Diagram 4.3 Kommunernas* och statens konsumtionsutveckling, 2012K1-2015K2

Källa: SCB Nationalräkenskaperna
*primärkommuner och landsting

4.4 Investeringarna ökar och sammansättningen ändras

Investeringsutvecklingen i samhället är långsiktigt av avgörande betydelse för produktivitet, reallöner, konkurrenskraft och välstånd. Efter flera svaga år steg

bruttoinvesteringarna kraftigt 2014, framför allt drivet av högre bygginvesteringar. Totalt sett steg bruttoinvesteringarna under året med 8 procent. Tillväxten har fortsatt under 2015 med en ökningstakt på 5,2 procent under det första halvåret, se diagram 4.4.

Det finns dock betydande skillnader mellan olika investeringstyper. Industrins investeringar²² i maskiner har utvecklats svagt de senaste åren, medan sektorns investeringar i byggnader/anläggningar och framför allt FoU utvecklats bättre. Under 2014 ökade industrins investeringar med 3,9 procent. Fjärde kvartalet är missvisande högt, på grund av hög import av immateriella investeringar (FoU) av engångskaraktär. Maskininvesteringarna har dock fortsatt att falla under det första halvåret, medan sektorns totala investeringar utvecklas positivt under 2015. Investeringens volymen är dock fortfarande inte på samma nivå som innan finanskrisen 2008, undantaget kvartal fyra 2014. Inför resten av 2015 och 2016 ser utsikterna till stigande industriinvesteringar ljusare ut, till följd av högre export, hygglig lönsamhet och högre kapacitetsutnyttjande. Investeringarna väntas fortsätta uppåt 2016.

Totalt för näringslivet bedömer Konjunkturinstitutet att de samlade investeringarna ökar med 2,9 procent i år, och 5 procent 2016.

Den goda investeringsutvecklingen under 2014 förklarades således dels av den offentliga sektorns investeringar främst i infrastruktur, inte minst runt Stockholm, dels uppgången för bostadsinvesteringarna, om än från en mycket låg nivå. Bostadsinvesteringarna steg med 21 procent 2014, men trots detta var investeringsvolymen lägre än 2007. Bostadsinvesteringarna väntas fortsätta öka under 2015 och 2016, även om tillväxttakten avtar, bland annat till följd av att sektorn är nära kapacitetstaket, inte minst vad avser tillgången på många grupper av utbildad arbetskraft.

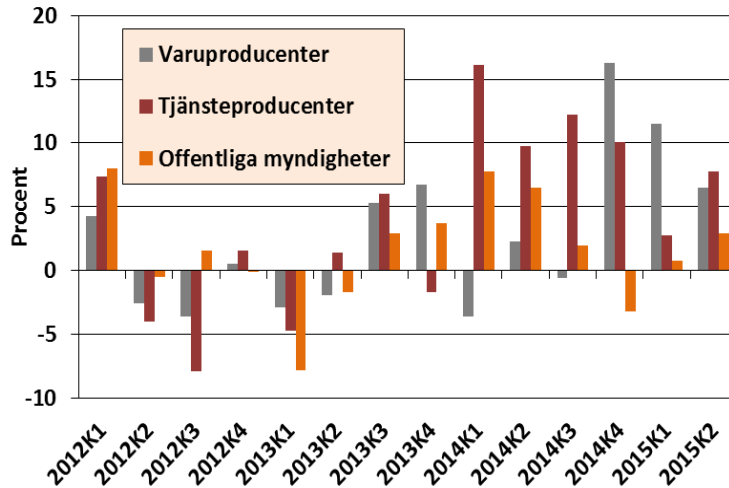
När förutsättningarna för högre investeringar i näringslivet analyseras kan vi således se en lite bättre internationell konjunktur som den faktor som vi räknar med får störst genomslag. Det finns dock samtidigt andra faktorer som kan hålla tillbaka investeringsuppgången. Till dem hör förutom konjunkturosäkerhet, överkapacitet internationellt på många marknader, osäkerheten och volatiliteten på finansmarknaderna liksom det faktum att många mindre företag fortfarande har stora problem att hitta kapital. Det låga ränteläget och avkastningen på alternativa placeringar borde visserligen göra det intressant att investera i näringslivet, men osäkerheten är samtidigt betydande. I den allt mer globaliserade världen ska vidare investeringar i Sverige i växande utsträckning jämföras och konkurrera med andra lokaliseringar. Att förutsättningarna för att långsiktigt bedriva verksamhet i Sverige uppfattas som goda är därför avgörande.

---

²² Behandlas mer i kapitel 3

Diagram 4.4 Investeringsutveckling i årstakt, 2012K1-2015K2

Källa: SCB Nationalräkenskaperna

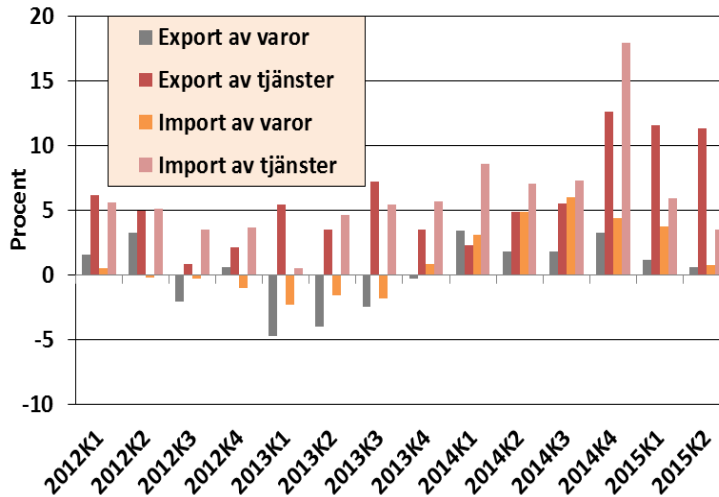
4.5 Positiv nettoexport och viktigare tjänsteexport

Sveriges export behandlas både i kapitel 2 och i avsnitt 3.8. I detta avsnitt återges enbart kort den samlade svenska utrikeshandeln och dess netto.

Den totala exporten består till 70 procent av varor och till 30 procent av tjänster. Ökningen av tjänsteexporten går snabbare än ökningen av varuexporten och tjänsteexportens andel har därför ökat i storlek de senaste 7-8 åren. Tjänsteexporten har gått från att 2007 vara 22 procent av den totala exporten till att i början av 2015 alltså utgöra 30 procent. Kopplingarna mellan varu- och tjänsteexporten blir dessutom allt tätare.

Efter att ha utvecklats relativt svagt till följd av finanskrisen och den svaga internationella konjunkturen under de efterföljande åren, har exporten under det senaste året utvecklats något starkare i takt med att Europas tillväxt förbättrats (om än på en mycket låg nivå). Under de första två kvartalen 2015 steg exporten med 4,4 procent, varav tillväxten för varor var 1,4 procent och för tjänster hela 11,7 procent. Importen steg under samma period med cirka 3 procent. I diagram 4.5 illustreras utvecklingen över utrikeshandeln för varor och tjänster på kvartalsbasis.

Diagram 4.5 Utrikeshandeln för varor och tjänster, 2012K1-2015K2

Källa: SCB Nationalräkenskaperna

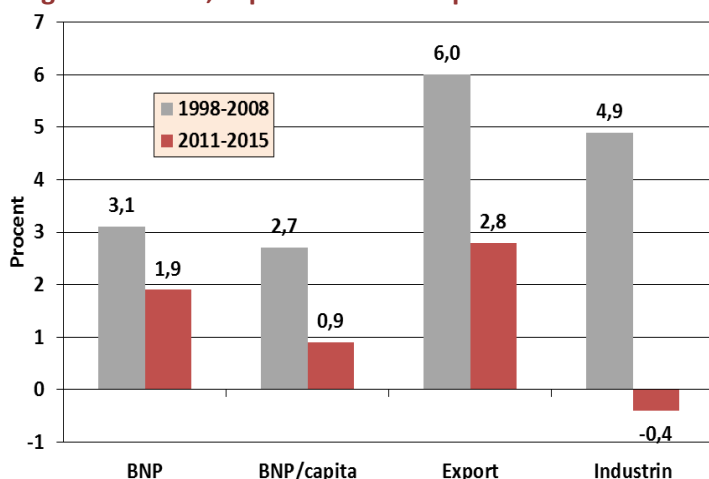
4.6 Lägre tillväxt efter finanskrisen

I kapitel 3 beskrevs och analyserades utvecklingen av industriproduktionen och den svenska industrins internationella konkurrenskraft. En stark konkurrenskraft och hög tillväxt av produktivitet och produktion inom industrin skapar bättre förutsättningar för högre reallöner och bättre villkor i övrigt. Det är också avgörande för exportens utveckling och Sveriges utbyte med omvärlden. Men utrymmet för reala och nominella löneökningar beror också på utvecklingen inom övriga delar av näringslivet. I detta avsnitt och avsnitt 4.7 beskrivs och analyseras utvecklingen av produktion och produktivitet inom industrin och inom övriga delar av det svenska näringslivet och de förutsättningar det ger inför avtalsrörelsen 2016.

År 2014 uppgick BNP i Sverige till 3 900 miljarder kronor att jämföra med 2 000 miljarder 1997. Det innebär en ökning med 94 procent, alltså nästan en fördubbling. Tar man hänsyn till att också priserna förändras och beräknar BNP i fasta priser uppgår ökningen till 49 procent. Om man även beaktar att befolkningen ökat i Sverige och beräknar BNP i fasta priser per capita (invånare) så uppgår ökningen till cirka 36 procent. Det innebär att produktionen per invånare ökat med drygt en tredjedel på 17 år. Det är en förhållandevis hög siffra jämfört med många andra länder på samma utvecklingsnivå.

BNP-tillväxten har dock varit lägre efter finanskrisen än under tioårsperioden innan. Det var ett skäl till att Facken inom industrin inför avtalsrörelsen 2013 presenterade något lägre krav än vad som i genomsnitt varit fallet under Industriavtalsperioden. Den bedömning som då gjordes var att tillväxten inom industrin och i hela Sveriges ekonomi också skulle vara på en lägre nivå de närmast kommande åren, även om man kunde förvänta sig en långsamt ökande takt. Utfallet under perioden 2013-2015 visar att den bedömningen stämde väl.

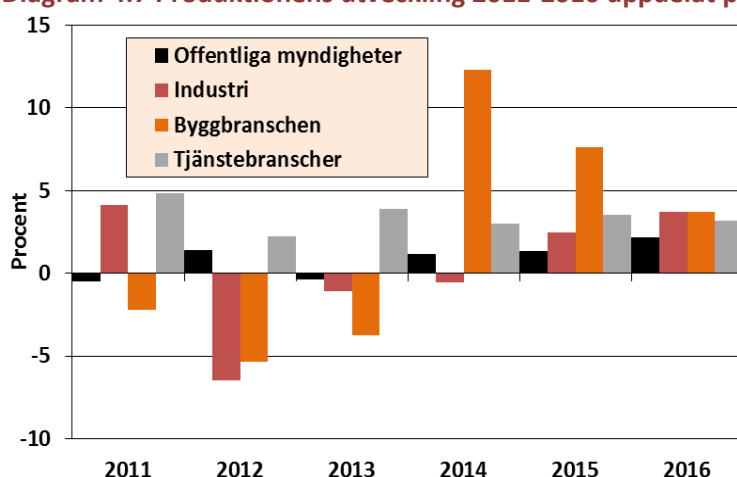
Diagram 4.6 BNP, export och industriproduktionens tillväxt

Källa: SCB nationalräkenskaper

I diagram 4.6 görs en jämförelse av utvecklingen under perioden 1998-2008 med utvecklingen under perioden 2011-2015. I jämförelsen utelämnas åren 2009 och 2010 som präglas av finanskrisens kraftiga svängningar. År 2009 med ett stort tapp i produktionen och år 2010 som innehåller en rekyl och kraftig ökning av produktionen. Som framgår av diagrammet är utvecklingen av alla mått betydligt lägre under de senaste fem åren jämfört med perioden 1998-2008. BNP växte med 3,1 procent per år, i genomsnitt, under perioden 1998-2008 jämfört med 1,9 procent perioden 2011-2015. Beaktar man att befolkningen växt mer under de senaste åren och gör en jämförelse av BNP per capita blir skillnaderna mellan de bägge perioderna ännu större. BNP per capita ökade med 2,7 procent under de första elva åren med industriavtalet jämfört med 0,9 procent per år perioden 2011-2015. En bidragande orsak till den lägre tillväxten är att industriproduktion och exporten har utvecklats betydligt svagare.

Diagram 4.7 Produktionens utveckling 2011-2016 uppdelat på olika sektorer

Källa: SCB och Konjunkturinstitutets, nationalräkenskaperna fasta priser

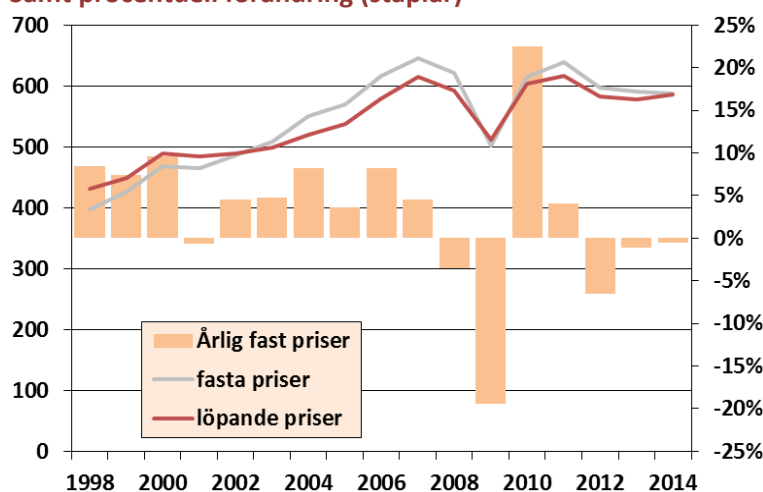
Av diagram 4.7 framgår produktionens utveckling, årsvis, uppdelat på de större sektorerna i svensk ekonomi.

Som framgår av diagram 4.7 förväntar sig Konjunkturinstitutet att alla sektorer bidrar till tillväxten år 2016. Hela BNP förväntas öka med 3,1 procent. Det är historiskt sett en ganska bra tillväxt. En förklaring till att BNP stiger är att befolkningen ökar. Om hänsyn tas till befolkningsökningen blir tillväxten inte lika imponerande. BNP per capita väntas endast öka med 1,6 procent. Det är 1,1 procentenheter lägre än utvecklingen under perioden 1998-2008 då BNP per capita ökade med 2,7 procent per år. En viktig orsak till den långsammare ökningen av BNP per capita är den lägre produktivitetstillväxten.

Industriproduktionen

Under de första tio åren med ett industriavtal visade svensk industri upp en stark produktionsutveckling (diagram 4.8). Även produktivitetens utvecklingen var hög och svensk industri var en viktig tillväxtmotor i hela den svenska ekonomin. Under perioden 1998-2008 ökade industriproduktionen med 4,9 procent per år jämfört med -0,4 procent per år under perioden 2011-2015.²³

**Diagram 4.8 Industriproduktionens utveckling, miljarder kronor (linjer)
Samt procentuell förändring (staplar)**

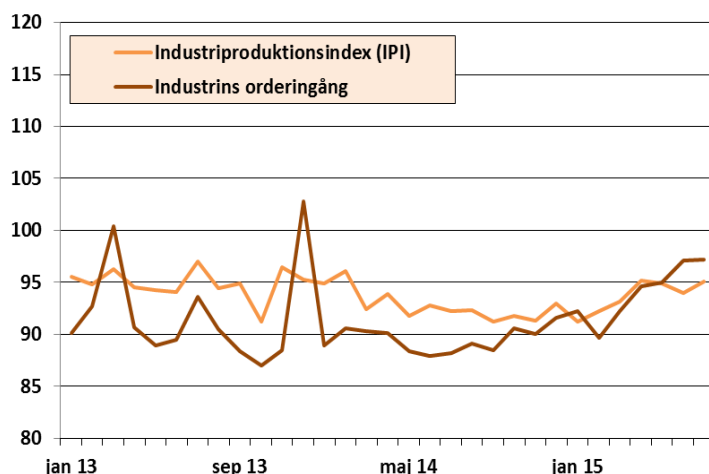

Källa: SCB Nationalräkenskaper

Det finns nu tecken på att utvecklingen av industriproduktionen vänt och att nedgången förbytt i en viss uppgång. Industriproduktionsindex, som är en konjunkturindikator som mäter industrins leveranser i fasta priser, visar på en viss ökning av industriproduktionen under 2015 (diagram 4.9). Också industrins orderingång visar en ökning under 2015. Konjunkturinstitutets aktuella prognos visar på en ökning av industriproduktionen med 2,5 procent 2015 och 3,7 procent 2016. Nationalräkenskaperna för andra kvartalet 2015 visar på en ökning med 4,9 procent i årstakt.

²³ Som framgår av kapitel 3 ökade industriproduktionen i Sverige under några år före 2015 svagare än i ett flertal andra länder i Sveriges närhet.

Diagram 4.9 Industrins produktion och ordergång, månadsvis, 2005=100

Källa: SCB Industriproduktionsindex och industrins orderläge

4.7 Lägre produktivetsutveckling

En uppskattning av löneutrymmet brukar inte utgå från BNP och hela ekonomin, utan från näringslivets betalningsförmåga. Näringslivets betalningsförmåga bestäms i sin tur av hur näringslivets produktivitet och förädlingsvärdepriser²⁴ utvecklas. Om Sveriges internationella konkurrenskraft är tillfredställande och ekonomin i övrigt befinner sig i balans, bör den trendmässiga ökningen av produktiviteten och förädlingsvärdepriserna inom näringslivet överstämja med det nominella löneutrymmet.

Det finns stora svårigheter förknippade med att uppskatta hur produktivetsutvecklingen kommer att utvecklas framöver. Olika uppskattningar av produktiviteten i framtiden utgår i de flesta fall från den historiska produktivetsutvecklingen med vars hjälp olika trendskattningar görs. Eftersom den uppmätta produktiviteten uppvisar ett kraftigt cykliskt förlopp över konjunkturcykeln är det önskvärt att man ser till utvecklingen över en längre tidsperiod. Samtidigt finns det en risk att man med en historisk ansats missar trendbrott. En sätt att försöka minska den risken är att komplettera olika trendskattningar som bygger på historiska data med att också ta hänsyn till hur investeringarna utvecklas.

Tabell 4.2 Produktivetsutveckling, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998-2014	1998-2008	2011-2014
Näringslivet ²⁵	2,2	2,9	1,1
Industri	4,4	5,5	0,4

Källa: Konjunkturinstitutet oktober 2015, egna beräkningar

Den genomsnittliga produktivetsutvecklingen i hela näringslivet har under perioden 1998-2014 varit 2,2 procent per år, se tabell 4.2. Men det är stor skillnad mellan utvecklingen under den första delen av perioden och utvecklingen efter finanskrisen.

²⁴ Mer om näringslivets förädlingsvärdepriser i kapitel 5.3.

²⁵ Näringslivet exkl. småhus och fritidshus

Under de första 11 åren med ett industriavtal ökade produktiviteten i snitt med 2,9 procent per år jämfört med 1,1 procent under de senaste fyra åren. Den uppmätta produktivitetsutvecklingen inom industrin uppvisar ännu större svängningar.

Den låga utvecklingen av produktiviteten är inte bara ett svenskt fenomen utan situationen är liknande i många andra länder. KI uppskattar att produktivitetsutvecklingen inom näringslivet under de närmaste tre åren kommer att bli cirka 1,5 procent per år. KI framhåller samtidigt att uppskattningen är osäker och gör olika alternativa beräkningar med såväl högre som lägre produktivitetsutveckling. Även andra bedömare tror på en förhållandevis låg produktivitetsutveckling under åren framöver (se fördjupning 4.1). Orsakerna till den lägre produktivitetsutvecklingen antas bland annat vara lägre investeringar, mindre genomslag för den tekniska utvecklingen och att förändringar av sammansättning av arbetskraften inte höjer produktiviteten framöver vilket det exempelvis gjorde under perioden 1998-2008.

Fördjupning 4.1 Andra om produktivitetstillväxten

Konjunkturinstitutet – Lönebildningsrapporten 2015

Produktivitetstillväxten i Sverige har i likhet med många andra OECD-länder varit mycket svag sedan 2007. Den huvudsakliga förklaringen är enligt Konjunkturinstitutet strukturella faktorer. Det som talar för att det är strukturella och inte konjunkturella orsaker är den utdragna perioden av svag produktivitetstillväxt, den relativt starka timtillväxten i arbetade timmar och den låga investeringstillväxten. Det är ovanligt i jämförelse med tidigare konjunkturåterhämtningar. Eftersom flera länder har haft svag produktivitetstillväxt samtidigt som Sverige är det, enligt KI, troligt att det finns gemensamma förklaringsfaktorer.

Bidraget till produktivitetstillväxten från såväl kapitalfördjupning²⁶ som arbetskraftens kompetens och förmåga har minskat och den totala faktorproduktiviteten (TFP) har bromsat kraftigt under perioden 2007-2014 jämfört med perioden 1994-2006.

Det lägre kapitalfördjupningsbidraget mellan 2007-2014 hänger ihop med svagare investeringar under perioden, samtidigt som antalet arbetade timmar har ökat snabbare än tidigare. Det låga bidraget till produktivitetstillväxten från arbetskraftens sammansättning, under samma period, kan eventuellt förklaras av den förra regeringens reformer på arbetsmarknaden eftersom det ökade arbetskraftsutbudet av personer med lägre produktivitet. Den kraftiga inbromsningen av TFP tror KI kan bero på att finanskrisen skapat osäkerhet vilket orsakat långsammare utveckling och implementering av ny teknologi. Även minskade FoU-investeringar fram till och med 2012 kan ha bromsat TFP-utvecklingen. Utöver detta har även sammansättningen av det svenska näringslivet dämpat TFP-tillväxten. Det beror på att produktionen inom tjänstebranscher, som har lägre produktivitetsnivå, har ökat samtidigt som produktionen inom den högproduktiva industrin har minskat.

Även om produktivitetstillväxten stiger trendmässigt framöver bedöms utvecklingen, i likhet med många andra OECD-länder, bli jämförelsevis svag också under de kommande åren. Produktivitetstillväxten för näringslivet uppskattas uppgå till 1,5 procent per år i genomsnitt under 2016-2019. KI:s bedömning är att tillväxten i den potentiella produktiviteten i näringslivet de kommande åren successivt stiger mot den genomsnittliga produktivitetstillväxten för perioden 1980-2014. Det kommer att ta tid och först framåt 2023 nås den långsiktiga produktivitetstillväxten på 2,1 procent.

Medlingsinstitutets årsrapport 2014

Medlingsinstitutet (MI) visar att under perioden 2009-2013 ökade produktiviteten i genomsnitt med 0,5 procent. Det var en marginellt svagare ökning än i euroområdet. Sveriges svagare utveckling beror enligt MI delvis på kraftiga sysselsättningsnedgångar i Europas krisländer. Den genomsnittliga produktiviteten i Europa ökar när mycket av den lågproduktiva verksamheten slagits ut.

²⁶ Kapitalfördjupning= ökad mängd kapitaltjänster per timme

De senaste årens svagare produktivitetstillväxt är inte unik för Sverige, men inbromsningen har varit större här än på många andra håll. MI gör, precis som KI, bedömningen att den kraftiga inbromsningen i produktivitetstillväxt i Sverige delvis har att göra med den utdragna lågkonjunkturen och delvis beror på strukturella faktorer, eftersom produktiviteten minskade påtagligt redan före krisen.

Riksbanken – Penningpolitisk rapport september 2015

Riksbanken bedömer att produktiviteten under 2016 och 2017 kommer att öka ungefär i linje med den genomsnittliga utvecklingen under perioden 1998-2014. År 2015 och 2016 uppskattas den årliga procentuella ökningen av produktiviteten vara 1,8 procent för att sedan minska något till 1,5 procent år 2017. Den produktivetsutveckling som Riksbanken anger avser hela den svenska ekonomin. Produktivetsutvecklingen för näringslivet är alltid något högre än den för hela ekonomin eftersom produktivetsutvecklingen för den offentliga sektorn antas vara noll. Konjunkturinstitutets prognos för produktivetsutvecklingen i hela ekonomin är 1,7 procent 2015 och 1,3 procent 2016. Riksbanken har således en något mer optimistisk syn på produktivetsutvecklingen under de närmaste åren jämfört med Konjunkturinstitutet.

Svenskt Näringsliv – Löner, inflation och konjunktur

Svenskt Näringsliv gör analysen att det är två faktorer som tyder på att försvagningen av produktivitetstillväxten inte enbart beror på den utdragna lågkonjunktur som svensk ekonomi genomgått i samband med finanskrisen och eurokrisen. Den ena faktorn är att produktivitetstillväxten avstannade redan 2007, innan finanskrisen bröt ut, och den andra är att svensk produktivitetstillväxt har gått från att vara betydligt starkare än den i andra länder 1994–2006 till att vara svagare 2007–2014. Svenskt Näringsliv tror att en viktig anledning till den svaga produktivetsutvecklingen är låga investeringar under samma period.

I deras analys framgår även att sedan finanskrisen har investeringarna utvecklats svagt och den trendmässiga tillväxten i investeringarna har sedan 2009 varit lägre än det historiska genomsnittet. Anledningen till de låga investeringarna tros bland annat vara försämrad lönsamhet hos företagen, det har blivit mindre lönsamt för företagen att investera. Företagens vinstandel ska ha sjunkit på grund av den höga arbetskostnadsandelen som orsakats av att reallöneökningarna överstigit produktivitetstillväxten. Låg investeringstillväxt leder i sin tur till svagare produktivitetstillväxt på sikt.

4.6 Sammanfattning

Återhämtningen i den svenska ekonomin fortsätter och får stöd av en ökning av tillväxten i Europa. Motorn i uppsvinget är fortsatt hushållens konsumtion och investeringar i anläggningar/bostäder, men gradvis ökar betydelsen av stigande nettoexport och offentlig konsumtion. Sammantaget väntas BNP växa med omkring 3 procent per år både 2015 och 2016. Beaktar man att Sveriges befolkning ökar blir tillväxten mindre imponerande. BNP per capita förväntas öka med omkring 1,5 procent.

Svensk ekonomi växer men den växer inte i samma takt som före finanskrisen. Utvecklingen av BNP per capita, export och industriproduktion under de senaste fem åren var betydligt lägre än perioden 1998-2008. Exempelvis ökade BNP per capita med 2,7 procent under perioden 1998-2008 jämfört med 0,9 procent per år perioden 2011-2015. En bidragande orsak till den lägre tillväxten är att industriproduktion och export har utvecklats betydligt svagare.

Att BNP per capita växer långsammare beror också på att produktivitetens utvecklingen är lägre. Den lägre produktivitetens utvecklingen är inte bara ett svenskt fenomen utan situationen är likartad i andra länder. Hur produktiviteten kommer att utvecklas framöver är osäkert. Konjunkturinstitutet uppskattar att produktivitetens utvecklingen inom näringslivet i Sverige blir omkring 1,5 procent per år under de kommande åren. För industrin är prognosen något högre. Det innebär i stort sett en halvering jämfört med perioden 1998-2008.

Utöver de risker som finns beträffande utvecklingen av den internationella ekonomin finns också en risk för en bostadsbubbla, och för hur eventuella politiska åtgärder för att minska hushållens skuldsättning kan komma att påverka den privata konsumtionen.

5. Inflation

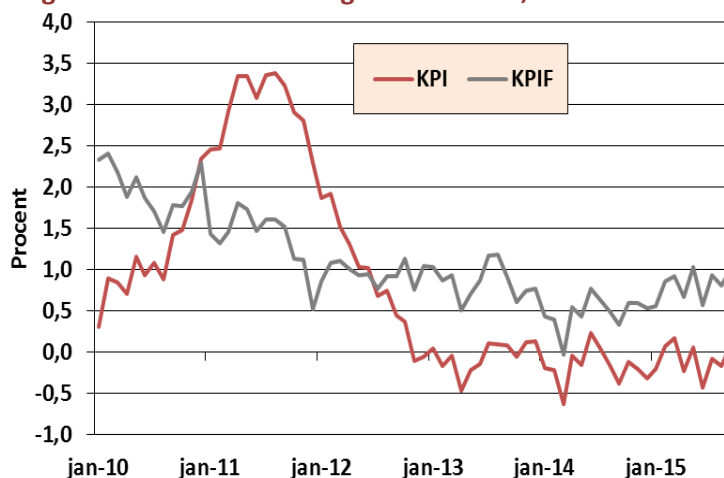
I kapitel 5 beskrivs och analyseras utvecklingen av inflationen och orsakerna till den låga inflationen under senare tid, samt penningpolitikens påverkan på inflationen. Ett avsnitt ägnas åt lönernas påverkan på inflationen och i en fördjupning beskrivs utvecklingen av samspelet mellan lönebildning och penningpolitik och arbetsgivarnas kritik mot Riksbanken. Avslutningsvis redovisas några inflationsprognoser.

5.1 Låg inflation

Det vanligaste måttet på inflation är förändringar i konsumentprisindex (KPI). KPI visar hur priserna i genomsnitt utvecklas för hela den privata inhemska konsumtionen. KPI mäts månadsvis. Förändringen av KPI under en 12-månadersperiod benämns inflationstakt.

KPI påverkas av Riksbankens egna ränteförändringar. Det får som effekt att om Riksbanken höjer räntan, i syfte att dämpa inflationen, blir det omedelbara resultatet att KPI stiger. Omvänt gäller att om Riksbanken sänker räntan i syfte att få upp inflationen blir det omedelbara resultatet att KPI sjunker. För att rensa bort denna effekt finns ett annat mått på inflationen som kallas KPIF (KPI med fast ränta). KPIF är ett mått på den underliggande inflationen och är det viktigaste måttet när Riksbanken utformar sin penningpolitik.

Diagram 5.1 Inflationen enligt KPI och KPIF, 12-månadersförändring

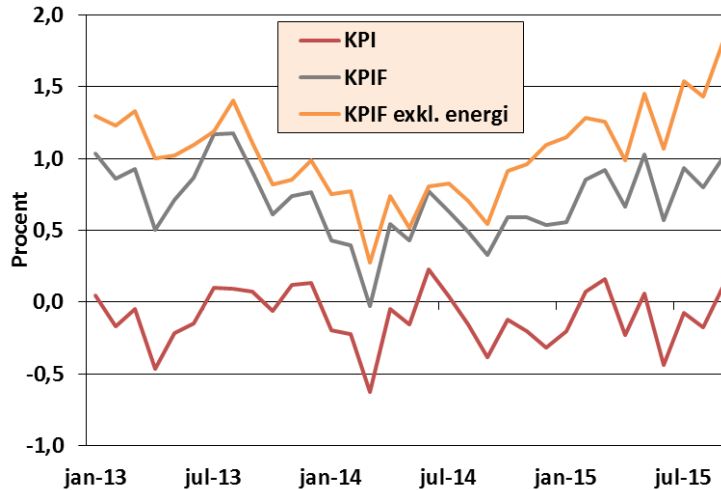
Källa: SCB

Under perioden 2010 till september 2015 steg inflationstakten först kraftigt för att sedan falla ner till noll (se diagram 5.1). Sedan slutet av 2012 har KPI pendlat runt nollstrecket. Det innebär att det under nu snart tre år inte varit någon KPI-inflation.

KPIF låg i början av 2013 kring en procent, sjönk därefter under första delen av innevarande avtalsperiod²⁷, nådde en bottennotering på noll procent i mars 2014 och har därefter stigit. Under de senaste månaderna har KPIF-inflationen varit i närheten av en procent.

²⁷ Innevarande avtalsperiod började 1 april 2013 och löper fram till 31 mars 2016.

Diagram 5.2 KPI, KPIF och KPIF exkl. energi, 12-månadersförändring

Källa: SCB

Ett annat mått på den underliggande inflationen är KPIF exklusive energi. Olika råvaru- och energipriser svänger ibland ganska kraftigt. Dessa variationer kan ha stort genomslag på den uppmätta KPI- och KPIF-inflationen, men det är inte säkert att Riksbanken i alla lägen ska anpassa penningpolitiken till detta. Det hänger samman med att effekterna av dessa svängningar försvinner efter tolv månader och att Riksbanken också ska beakta penningpolitikens effekter på den reala ekonomin²⁸.

Under senare tid har energipriserna fallit kraftigt. Rensar man för energiprisförändringarna och effekterna av Riksbankens egna ränteförändringar var inflationen i september 1,8 procent. Diagram 5.2 visar att om man bara ser till inflationens utveckling enligt KPI så underskattas inflationstrycket i svensk ekonomi. Den dag effekterna av energiprisförändringarna och Riksbankens egna räntesänkningar inte längre kommer att påverka KPI kommer inflationstakten att göra ett skutt uppåt.

Inflationen är låg även i många andra länder. Om man jämför inflationen i olika länder under senare år tillhör Sverige ett av de länder som haft lägst inflation. Under det senaste året har dock inflationen i Sverige varit högre än snittet för EU:s länder.

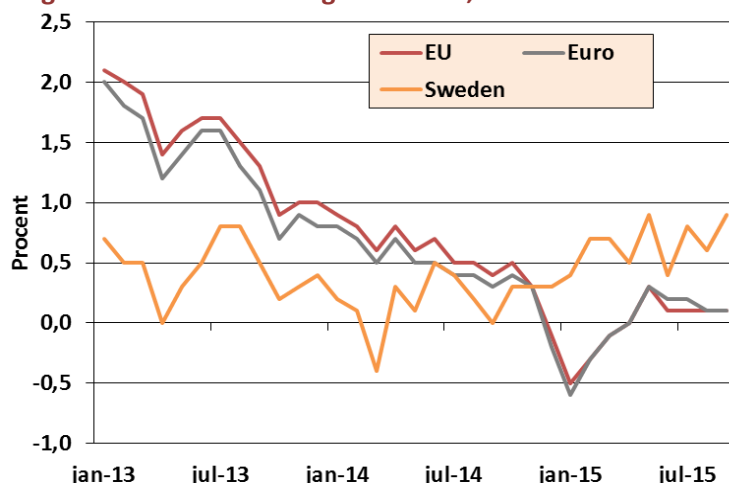
Diagram 5.3 visar inflationstakten i Sverige, EU respektive euroländerna mätt med HIKP²⁹. HIKP är ett mått på konsumentprisutvecklingen som utvecklats inom EU för att få ett konsumentprisindex som är jämförbart mellan EU:s olika medlemsländer. HIKP används också som målvariabel av ECB³⁰. En betydelsefull skillnad mellan KPI och HIKP är att KPI-posterna för egnahem till största del inte ingår i HIKP. Däremot ingår vissa poster i HIKP som inte ingår i KPI. Det gäller exempelvis barnomsorg, äldreomsorg och patientavgifter på sjukhus, samt fond- och värdepapperstjänster. Av diagram 5.3 framgår att inflationen, enligt HIKP, under innevarande avtalsperiod varit högre i euroländerna än i Sverige fram till mitten av 2014. Därefter har inflationen varit högre i Sverige.

²⁸ För en utförligare beskrivning se ”Facken inom industrin och inflationsmålet”.

²⁹ HIKP=Harmoniserat index för konsumentpriser.

³⁰ ECB=Europeiska centralbanken

Diagram 5.3 HIKP för Sverige och EMU, 12-månadersförändring

Källa: SCB

5.2 Flera orsaker till den låga inflationen

Orsakerna till den låga inflationen kan analyseras på många olika sätt. Ett angreppssätt som Konjunkturinstitutet använder är att göra en uppdelning av KPI i sex olika komponenter. I diagram 5.4 görs en jämförelse av hur prisutvecklingen varit för dessa sex komponenter under perioden 1998-2012 jämfört med perioden 2013-juli 2015. Av diagrammet framgår att det under dessa två perioder inte är någon skillnad vad avser bostadsposten (exklusive räntekostnader) och inte heller någon större skillnad vad avser prisutvecklingen på varor. En stor skillnad mellan de bägge perioderna är däremot prisutvecklingen på energi och komponenten ”kostnad räntesats”. Två faktorer som behandlats redan tidigare. Skillnaden i prisutveckling för tjänster är också betydande och har på grund av dess stora vikt i KPI, ett förhållandevis stort genomslag på hela KPI.

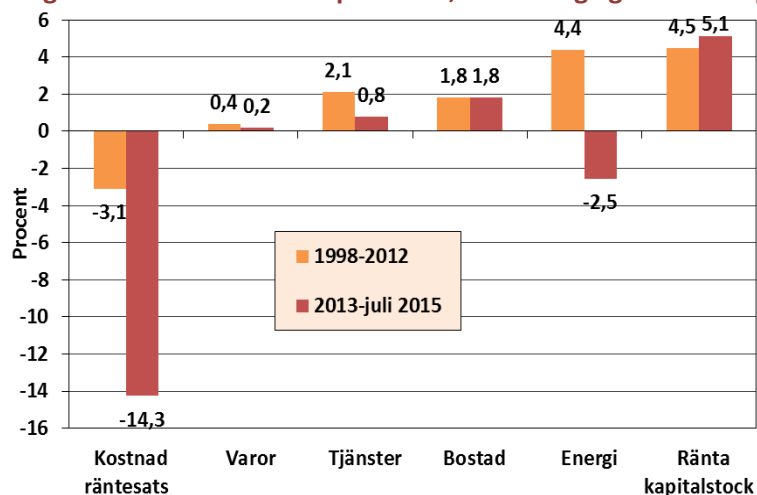
Energipriserna ökade med i genomsnitt 4,4 procent per år under perioden 1998-2012. Det bidrog under denna period till 0,4 procentenheter av den totala KPIF-ökningen på 1,7 procent per år. Under perioden 2013-juli 2015 drog istället de sjunkande energipriserna, minus 2,5 procent mätt i tolv månaderstakt, ner hela KPI med 0,2 procentenheter per år. En skillnad på hela 0,6 procentenheter. Det innebär att om energipriserna, istället för att falla kraftigt, hade fortsatt att öka i samma takt som under perioden 1998-2012, så hade KPIF under innevarande avtalsperiod ökat med omkring 1,3 procent istället för med 0,7 procent.

Posten ”kostnad räntesats”³¹ drog ner hela KPI med 0,3 procentenheter under perioden 1998-2012 respektive med 0,8 procentenheter under perioden 2012 till juli 2015. Det betyder att inflationstakten, mätt med KPI, har sänkts med en halv procentenhet ytterligare under senare år på grund av Riksbankens räntesänkningar. Den lägre ökningen av tjänstepriserna gjorde att tjänsteprisernas bidrag till den totala KPIF-ökningen sjönk från 0,6 procent till 0,2 procent. En uppdelning på dessa sex komponenter styrker således den tidigare bilden av att de sjunkande energipriserna och räntorna är två viktiga orsaker till den låga inflationen. Därtill kommer den lägre ökningen av tjänstepriserna.

³¹ Posten ”kostnad räntesats” är den post som inte påverkar utvecklingen av KPIF.

I debatten om vad som är den bakomliggande orsaken till att tjänstepriserna har utvecklats långsammare än historiskt har flera olika orsaker tagits upp. Ökad internethandel, lägre löneökningar, svårigheter för företagen att föra över stigande kostnader till prisökningar på grund av låg efterfrågan är några exempel. Studerar man utvecklingen av tjänsteprisindex³² finner man att ökningstakten sjönk under 2012 fram till 2013 och att den ökat igen efter andra kvartalet 2014. Andra kvartalet 2015 ökade tjänsteprisindex med 1,3 procent i årstakt.

Diagram 5.4 KPI i olika komponenter, utveckling i genomsnitt per år

Källa: Konjunkturinstitutet och egna beräkningar

Det kan vara värt att notera att bostadsposten i KPI inte bara påverkas av ränteförändringar utan även av att lånestocken ökar när huspriserna stiger. Beräkningen av detta sker med en teknik som gör att husprisförändringar kommer med i beräkningen med en betydande fördröjning. Det gör att redan inträffade värdeförändringar successivt höjer KPI. Det drar således upp KPI. Den posten i KPI (ränta på kapitalstocken) bidrar, bägge perioderna, till att hela KPI ökar med 0,3 procent.

Det är inte bara energipriserna som fallit kraftigt under senare år. Många andra råvarupriser har också fallit³³. Det kraftiga prisfallet på råvaror påverkar naturligtvis också konsumentprisernas utveckling även om en del av effekterna kommer först efter att ha passerat flera led i olika förädlingskedjor.

Även den svenska valutakursens utveckling påverkar inflationen. Ungefär 30 procent av de varor och tjänster som ingår i KPI är importerade. Om värdet på den svenska valutan sjunker och de utländska företagen vill ha ut samma värde i sin valuta måste de höja priset i svenska kronor. Det höjer inflationen. Om kronan stärks gäller det omvända. Av diagram 5.5 framgår att det under perioden januari 2013 till mitten av 2014 fanns en tydlig samvariation mellan förändringen av KIX-index³⁴ och förändringarna av export- och importpriserna. Precis som man kan förvänta sig sjunker export- och importpriserna när den svenska kronan stärks (KIX-index sjunker) och när den svenska valutan försvagas

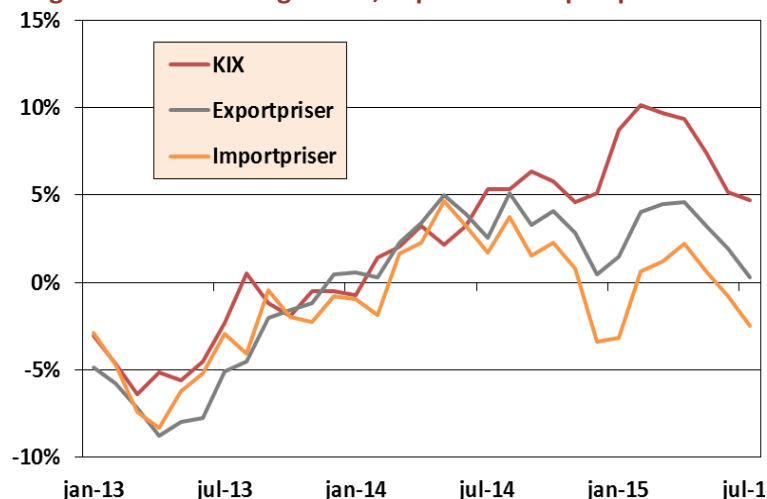
³² Tjänsteprisindex är ett producentprisindex.

³³ Se kapitel 2.

³⁴ KIX är ett handelsvägt valutakursindex för den svenska kronan.

(KIX-index ökar) så stiger export- och importpriserna. Efter sommaren 2014 är sambandet svagare. Det hänger förmodligen samman med de kraftiga fallen i råvaru- och energipriser som lett till lägre ökning av importpriserna och dämpat ökningen av exportpriserna.³⁵

Diagram 5.5 Utveckling av KIX, export- och importpriser. 12 mån förändringstal

Källa: SCB och Riksbanken

Den svenska kronan stärktes också under 2012 och tillsammans med förstärkningen av kronan under första delen av 2013 bidrog det till en lägre inflation i Sverige. Den försvagning av kronkursen som skett därefter bidrar till att höja inflationen.

5.3 Löner och inflation

En ytterligare faktor som påverkar priserna är utvecklingen av löner och andra arbetskraftskostnader. Högre arbetskraftskostnader ökar kostnaderna för företagen och gör att de vill höja priserna. Ökad produktivitet gör å andra sidan att företagen kan producera mer med samma arbetsinsats. Det leder till att företagens kostnader sänks och trycket på prisökningar blir mindre. Läger man samman förändringen av arbetskraftskostnader och produktivitet får man förändringen av enhetsarbetskraftskostnaden. Enhetsarbetskraftskostnad kallas också för löneinflation³⁶.

Löneinflationen varierar ofta relativt kraftigt från ett år till ett annat. Det beror på att den uppmätta produktiviteten, som ingår i måttet löneinflation, varierar över konjunkturcykeln. Därför bör man inte fästa för stor vikt vid utvecklingen av löneinflationen under ett enskilt år.

Arbetskraftskostnaden per timme, för hela näringslivet, beräknas öka med 2-2,5 procent per år under avtalsperioden 2013-2015 och produktiviteten med omkring 1,5 procent. Det ger en ökning av löneinflationen med 0,5-1,0 procent. Skulle man utöka perioden med ett

³⁵ SCB har i sin rapportserie Sveriges ekonomi nr 2 och 3/2015 närmare studerat sambandet mellan växelkursen och importprisernas utveckling och sambandet mellan växelkursens utveckling och KPI.

³⁶ Med enhetsarbetskraftskostnad avses i detta kapitel enhetsarbetskraftskostnaden för hela näringslivet. I kapitel 3 beskrevs också utvecklingen av enhetsarbetskraftskostnaden men i det kapitlet avsågs enhetsarbetskraftskostnaden inom industrin.

år till 2012-2015 eller med två år till 2011-2015 blir ökningen av löneinflationen i båda fallen omkring 1,5 procent per år. Så känsligt är måttet för val av period.

Vilken löneinflation är då förenlig med en inflationstakt på två procent? För att svara på den frågan behöver man också veta hur sambandet mellan en konsumentprisutveckling på två procent och utvecklingen av vad som benämns som näringslivets förädlingsvärdepriser³⁷ ser ut. Konjunkturinstitutet har skattat detta samband och kommit fram till följande. Vid oförändrad växelkurs, och oförändrade vinstnivåer, motsvarar inflationsmålet på två procent en ökning av näringslivets förädlingsvärdepriser med 1,4 procent³⁸. Det medför i sin tur att en löneinflation på omkring 1,4 procent är förenlig med en konsumentprisutveckling på två procent. Hur detta samband ser ut kan variera över tid.

Enligt Konjunkturinstitutets uppskattning kommer näringslivets förädlingsvärdepriser att öka med 1,3 procent per år under innevarande avtalsperiod, samtidigt som löneinflationen ökar med knappt en procent. Ser man istället till perioden 2012-2015 eller 2011-2015, för att få en lite längre period, så har näringslivets förädlingsvärdepris ökat med 1,1 procent respektive 1,0 procent per år. Detta jämfört med en ökning av löneinflationen med omkring 1,5 procent per år under båda perioderna.

Ovanstående sifferexercis visar att lönernas bidrag till inflationen under senare år ligger i trakterna av vad som kan betraktas som förenligt med inflationsmålet.

5.4 Penningpolitikens inverkan på inflationen

I avsnitt 5.2 har ett antal orsaker till den låga inflationen behandlats. En ytterligare faktor som påverkar inflationens utveckling är penningpolitiken. Att inflationen under ett antal år varit låg och att den sedan sommaren 2014 stiger beror också på den penningpolitik som Riksbanken fört.

Målet för penningpolitiken är enligt riksbankslagen att upprätthålla ett fast penningvärde. Riksbanken har preciserat detta som ett mål för inflationen som innebär att den årliga förändringen av KPI ska vara två procent. Samtidigt som penningpolitiken inriktas mot att uppfylla inflationsmålet ska den stödja målen för den allmänna ekonomiska politiken i syfte att uppnå en hållbar tillväxt och hög sysselsättning.

Riksbankens främsta medel för att nå inflationsmålet är styrräntan. Om Riksbanken skulle förändra styrräntan i syfte att så snabbt som möjligt återföra inflationen till två procent skulle det kunna få oönskade effekter på produktion och sysselsättning. Den tidshorisont som Riksbanken vanligtvis använt är att deras agerande syftar till att återföra inflation till två procent inom loppet av två år. Valet av penningpolitik handlar därmed om att finna en lämplig avvägning mellan att stabilisera inflationen runt inflationsmålet och att stabilisera den reala ekonomin (produktion och sysselsättning).

---

³⁷ Näringslivets förädlingsvärde beräknas dels i fasta priser och dels i löpande priser. Kvoten mellan förädlingsvärdet i löpande priser och fasta priser ger ett implicitprisindex, det s.k. förädlingsvärdepriset.

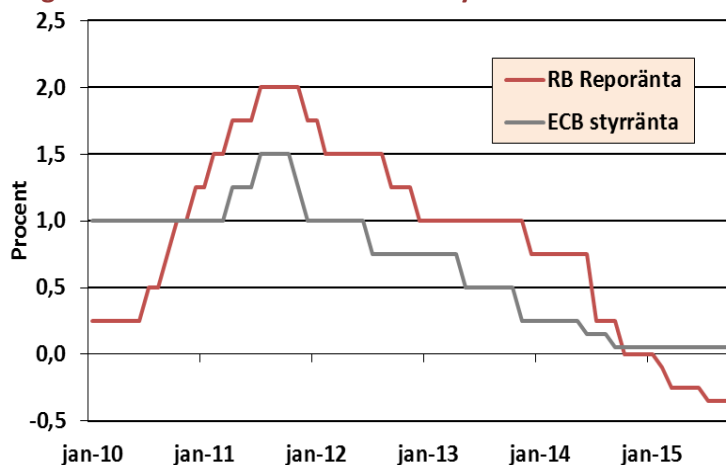
³⁸ Se Konjunkturinstitutets lönebildningsrapport 2015.

Under en period efter finanskrisen, uttalat från 2012 och fram till sommaren 2014, motiverade Riksbanken alltmer den förda penningpolitiken med att hänsyn också måste tas till styrräntans effekter på den finansiella stabiliteten. Vad som främst oroade Riksbanken var utvecklingen av priset på bostäder och hushållens skuldsättning. Penningpolitiken förändrades och kom att handla om att göra en avvägning mellan att inom rimlig tid nå inflationsmålet å ena sidan och att inte spä på hushållens skuldsättning å andra sidan. I praktiken innebar det att styrräntan blev högre än vad den annars skulle ha varit och att penningpolitikens effekter på den reala ekonomin, sysselsättning och produktion, fick mindre betydelse.

Ambitionen att nå inflationsmålet sköts framåt i tiden. Riksbanken uttryckte vid flera tillfällen att det vore möjligt att nå inflationsmålet snabbare om de valt att sänka reporäntan mer, men att de valt att inte göra det med hänsyn till oron för att en lägre styrränta skulle öka den privata skuldsättningen. Risker med en sådan politik är att inflationsförväntningarna sjunker och att det i sin tur gör det allt svårare för Riksbanken att nå inflationsmålet. Det var också vad som hände. Inflationen sjönk och inflationsförväntningarna på såväl kort som längre sikt likaså.

Vid en jämförelse mellan Europeiska Centralbankens (ECB) styrränta och Riksbankens styrränta finner man att Riksbankens styrränta var lägre i början av 2010 men att den från hösten 2010 fram till hösten 2014 var högre (se diagram 5.6). Det skulle kunna motiveras av att tillväxten och/eller inflationen var högre i Sverige. De facto var inflationen i Sverige lägre och tillväxten i form av BNP per capita ungefär densamma. Från hösten 2014 har Riksbankens styrränta varit lägre än ECB:s.

Diagram 5.6 Riksbankens och ECB:s styrräntor

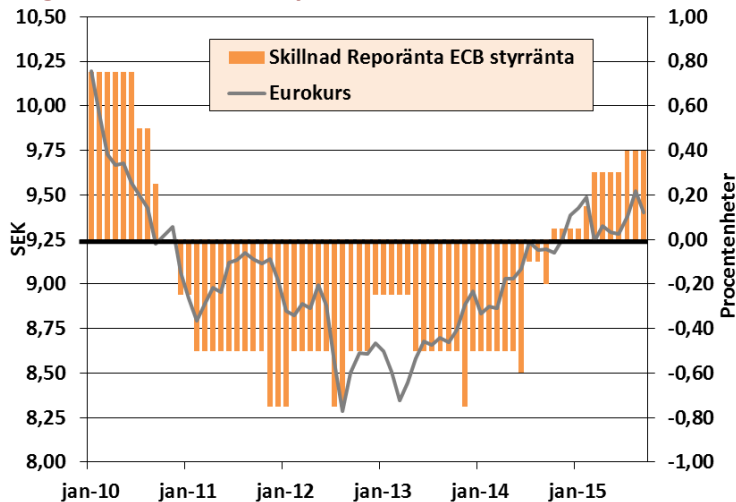

Källa: Datastream och Riksbanken

Att den svenska reporäntan var högre än ECB:s under en lång period bidrog till att värdet på den svenska kronan ökade jämfört med euron. Det medförde i sin tur att den svenska exportindustrin fick ett försämrat konkurrensläge. Det skedde under en period då hela den svenska ekonomin utvecklades svagt. I diagram 5.7 visas eurokursens utveckling (vänster axel) och utvecklingen av skillnaden mellan ECB:s styrränta och den svenska Riksbankens reporänta (höger axel) under perioden januari 2010 till september 2015. Negativa värden innebär att den svenska reporäntan varit högre än ECB:s styrränta.

Diagram 5.7 Skillnad i styrräntor och eurokursen

Källa: Datastream, Riksbanken och egna beräkningar.

I inledningen av perioden var ECB:s ränta högre men från slutet av 2010 till sommaren 2014 var ECB:s ränta genomgående lägre än den svenska reporäntan. Under 2014 försvagades den svenska kronans växelkurs mot euron och under 2015 har den legat över snittet för perioden sedan 1998. Den kraftiga försvagningen av kronan sammanfaller med Riksbankens omläggning av penningpolitiken. Diagrammet styrker det rimliga antagandet att ett högre ränteläge drar upp valutakursen.

Den alltför strama penningpolitiken fram till sommaren 2014 bidrog till den lägre inflationstakten och en högre värdering av den svenska kronan vilket i sin tur ledde till ett högt svenskt kostnadsläge.

5.5 Nu stiger inflationen

Förändringar av penningpolitiken slår inte omedelbart igenom i form av förändrade konsumentpriser. En förändring av styrräntan sprider sig genom många olika kanaler i ekonomin. Effekterna av en förändrad penningpolitik kan få relativt snabbt genomslag via importprisförändringar och andra effekter kan ta längre tid. En ränteförändring beräknas få fullt genomslag på ett till två års sikt.

Av tabell 5.1 framgår att inflationen år 2015, mätt med KPI, kommer att hamna runt nollstrecket. Om man justerar för Riksbankens förändringar av reporäntan blir inflationen omkring en procent och mäter man exklusive energiprisförändringarna blir inflation omkring 1,5 procent.

Tabell 5.1 Inflationsprognoser, årlig procentuell förändring

	2015	2016	2017
Konjunkturinstitutet (okt)			
- KPI	0,0	0,9	2,2
- KPIF	0,9	1,5	1,7
- KPIF exkl energi	1,4	1,6	x
Riksbanken (sep)			
- KPI	0,0	1,8	2,8
- KPIF	0,9	2,0	2,2
- KPIF exkl energi	1,4	2,0	2,1

Källa: Konjunkturinstitutet och Riksbanken

Allt tyder på att botten redan är nådd och att inflationen fortsätter att stiga under 2016 och 2017. Det är alla konjunkturbedömare överens om. Däremot har de lite olika uppfattningar om i vilket takt inflationen kommer att öka. Riksbanken prognostiserar en snabb ökning av inflationen redan under det närmaste halvåret. Konjunkturinstitutet gör också bedömningen att inflationen kommer att stiga rätt snabbt men hamnar i sina prognoser för helåret 2016 något lägre än Riksbanken.

Konjunkturinstitutet bedömer att KPIF-inflationen blir betydligt högre 2016 än vad den varit på flera år. Det två viktigaste orsakerna till det är höjda skatter och ett kraftigt omslag i bidraget från energipriser. De planerade ändringarna av skatter 1 januari 2016 beräknas höja inflationen med 0,3 procentenheter. Det är framförallt sänkningen av rotavdraget från 50 till 30 procent och den planerade höjningen av punktskatterna på drivmedel som höjer KPI.

Även i omvärlden förväntas inflationen stiga. I Tyskland beräknas inflationen öka från 0,2 procent 2015 till 1,5 procent 2016 och för hela euroområdet är prognosen att inflationen blir 1,2 procent 2016. I Norge beräknas inflationen uppgå till 1,9 procent 2015 och 2,2 procent 2016.³⁹

Fördjupning 5.1 Riksbanken och parterna

Under 1970- och 1980-talet fungerade samspelet mellan lönebildningen och den ekonomiska politiken dåligt. Det ledde till att den svenska ekonomin gång efter gång hamnade i situationer där det svenska kostnadsläget var alldeles för högt gentemot omvärlden. Konsekvensen blev låg tillväxt och dålig reallöneutveckling.

Under första delen av 1990-talet instiftades i Sverige en oberoende och självständig Riksbank. Riksbanken fick det operativa ansvaret för penningpolitiken och införde inflationsmålet på två procent. Inflationsmålet utgör idag ankaret för den ekonomiska politiken i Sverige. Något senare, 1997, undertecknade parterna inom industrin det så kallade Industriavtalet och år 2000 inrättades Medlingsinstitutet. Med dessa förändringar skapades en ny ordning för lönebildningen i Sverige. Efter dessa förändringar har samspelet mellan lönebildningen och den ekonomiska politiken fungerat betydligt bättre än under de två decennierna innan.

Inflationsmålet gjorde att det blev tydligare vilka spelregler som gällde för

³⁹ Med inflationstakt avses i detta stycke HIKP. Prognosen är Konjunkturinstitutets oktober 2015.

lönebildningen. Att parterna i löneförhandlingarna utgick från Riksbankens inflationsmål bidrog till att inflationsförväntningarna hamnade nära Riksbankens mål. Det underlättade Riksbankens arbete.

Riksbankspolitiken blir otydlig

När Riksbanken under 2011 och 2012 började ändra de penningpolitiska avvägningarna⁴⁰ hade Riksbanksdirektionen uppenbarligen inte förstått att de därmed riskerade att radera en i Sverige väl fungerande lönebildning. När Riksbanken började blanda in andra mål för penningpolitiken skapades oklarhet. Inflationsmålet var inte längre i fokus och spelreglerna för arbetsmarknadens parter började bli otydliga.

I avtalsrörelsen 2013 var Riksbankens bristande måluppfyllelse uppe till diskussion mellan parterna inom industrin. Arbetsgivarna hävdade att parterna inte kunde utgå från Riksbankens inflationsmål eftersom inflationen var betydligt lägre. Den fackliga sidan hävdade att parterna borde fortsätta att utgå från inflationsmålet. Allt annat skulle vara mycket vanskligt och försvåra avtalsförhandlingarna för lång tid framåt.

Konjunkturinstitutet beskrev i sin lönebildningsrapport inför avtalsrörelsen 2013 två olika scenarier. Ett scenario med en högre löneökningstakt och ett scenario med en lägre löneökningstakt. Scenariot med den lägre löneökningstakten gav högre sysselsättning och minskad arbetslöshet. Beskrivningen påminde mycket om de beskrivningar Konjunkturinstitutet gjort tidigare. Men på en punkt skilde sig beskrivningen. Konjunkturinstitutet underströk att en lägre löneökningstakt krävde att Riksbanken följde upp med en lägre styrränta, annars skulle konjunkturåterhämtningen inte gå snabbare och arbetslösheten skulle bli högre i scenariot med en lägre löneökningstakt.

Industrins parter kritiserar Riksbanken

När Riksbanken även efter avtalsrörelsen agerade på ett sätt som visade att de prioriterat ner inflationsmålet och det förhållandevis låga avtalet inte fick något genomslag i Riksbankens penningpolitik, reagerade Facken inom industrin kraftfullt och kritiserade Riksbanken. Även industrins arbetsgivare var kritiska till Riksbankens politik. Under 2013 och 2014 uppvaktade industrins parter, både gemensamt och var för sig, Riksbanken vid flera tillfällen.

I januari 2014 fick Industrins ekonomiska råd i uppdrag av parterna inom industrin att skriva en rapport som bland annat skulle behandla Riksbankens bristfälliga måluppfyllelse och vilka konsekvenser det fått på lönebildning och sysselsättning. Rapporten kom i juni 2014 och innehöll en skarp kritik av Riksbanken. Industrins ekonomiska råd skrev följande: ”Riksbankens ensidiga fokus på den finansiella stabiliteten riskerar att gå ut över den samhällsekonomiska stabiliteten. Inflationsförväntningarna och den låga inflationstakten äventyrar lönebildningen på svensk arbetsmarknad då parterna får svårt att förutse Riksbankens agerande och därmed den framtida penningpolitiken.”

---

⁴⁰ Se avsnitt 5.4

Inflationsmålet åter i fokus

Riksbankens beslut i juli 2014 var mot ovanstående bakgrund mycket glädjande. Penningpolitikens inriktning fick ett mycket kraftigt fokus på att nå inflationsmålet. Det innebar i sin tur att penningpolitiken blev betydligt mer expansiv. I den penningpolitiska rapporten utvecklade Riksbanken hur de såg på samspelet mellan penningpolitik och lönebildning. Vikten av ett bra samspel mellan lönebildning och penningpolitik underströks.

Facken inom industrin välkomnade omläggningen av penningpolitiken och de skrivningar som fanns i den penningpolitiska rapporten. Resonemang och förhållningssätt stämde väl med de som Facken inom industrin sedan lång tid tillbaks fört. Det var också precis vad industrins parter och Industrins ekonomiska råd efterlyst. Denna inriktning har upprepats i alla penningpolitiska rapporter och i mängder av tal som hållits av Riksbankens direktionsledamöter, från sommaren 2014 fram till idag. Efter Riksbankens omläggning av penningpolitiken har också den underliggande inflationen i svensk ekonomi börjat stiga.

Industrins arbetsgivare fortsätter att kritisera Riksbanken

Trots att Riksbanken sedan sommaren 2014 åter satt inflationsmålet i fokus fortsätter arbetsgivarna att attackera Riksbanken. Attackerna är hårda. De menar att Riksbanken saknar trovärdighet. Därmed bidrar också industrins arbetsgivare själva till att undergräva Riksbankens trovärdighet. De underkänner därmed ett av de viktigaste fundamenten för den ekonomiska politiken i Sverige. Samtidigt anger de inget annat hållbart förhållningssätt. Ska Riksbanken överge inflationsmålet? Vad ska det i så fall ersättas med och vad får det för konsekvenser? Om den ekonomiska politiken behöver läggas om är det väl statsmakterna och dess myndigheter som först ska klara ut det och inte arbetsmarknadens parter? Arbetsmarknadens parter bör väl utgå från de samhällsekonomiska förutsättningar som gäller? I annat fall är vi väl tillbaka till situationen på 1970- och 1980-talet?

Industrins arbetsgivare har inte alltid använt inflationsmålet som en viktig utgångspunkt i sin argumentation. De har anpassat sin argumentation till rådande läge. Men de har heller aldrig attackerat Riksbanken på det sätt som de gör nu. Arbetsgivarna har snarare visat respekt för fackens sätt att argumentera och instämt i att inflationsmålet lett till en ökad stabilitet och förutsägbarhet.

Arbetsgivarnas position innebär också skillnader i bedömning av löneutrymmet inför avtalsrörelsen 2016. Det lär försvåra den kommande avtalsrörelsen.

5.6 Sammanfattning

Inflationen har under innevarande avtalsperiod, 2013-2015, varit låg. Den uppmätta KPI-inflationen har pendlat runt nollstrecket. Samtidigt visar olika mått på den underliggande inflationen en högre prisökningstakt än KPI. Inflationstakten mätt med KPIF exklusive energi var i september 1,8 procent.

Olika mått på den underliggande inflationen visar att inflationen i svensk ekonomi stiger sedan mitten av 2014 och Konjunkturinstitutets och Riksbankens prognoser pekar på en KPIF-inflation på mellan 1,5 och 2,0 procent under 2016 och en KPI-inflation på mellan en och två procent beroende på om och i så fall när Riksbanken börjar höja räntan.

Att Riksbanken under en period förde en stramare politik än de skulle gjort om de försökt nå inflationsmålet fick flera oönskade effekter. Inflationen i Sverige blev lägre än annars och den svenska kronans värde steg vilket i sin tur medförde ett högre kostnadsläge i Sverige jämfört med omvärlden. Dessutom rubbades förtroendet för inflationsmålet.

Sedan juli 2014 har Riksbanken åter satt inflationsmålet i fokus för penningpolitiken. Det återskapar förutsättningarna för ett bra samspel mellan lönebildningen och penningpolitiken. Industrins arbetsgivare fortsätter dock att kritisera Riksbanken för deras politik och motsätter sig att använda inflationsmålet som en viktig utgångspunkt inför avtalsrörelsen 2016.

6. Sysselsättning och arbetsmarknad

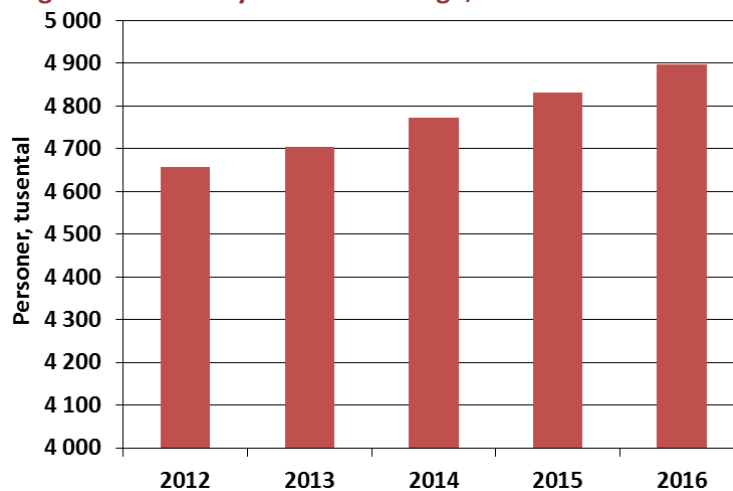
I detta kapitel görs en genomgång av utvecklingen på arbetsmarknaden. Utvecklingen av den totala sysselsättningen och arbetslösheten beskrivs liksom utvecklingen av industrisysselsättningen och varsel. Även matchningen på den svenska arbetsmarknaden behandlas.

6.1 Sysselsättningen ökar

Antalet personer som är sysselsatta i Sverige ökar stadigt. Mellan 2013 och 2016 väntas antalet sysselsatta öka med cirka 200 000 personer. Av ökningen väntas cirka två tredjedelar komma i privat sektor och en tredjedel i offentlig sektor. Det motsvarar sektorernas totala storlek. I det privata näringslivet väntas den största ökningen ske i olika tjänstebranscher.

År 2014 ökade antalet sysselsatta med 68 000 personer. En stor del av sysselsättningsökningen sker bland utrikes födda där antalet sysselsatta ökade med 44 000 personer, medan ökningen bland inrikes födda var 24 000 personer. Det innebär att 65 procent av den totala sysselsättningsökningen kom bland utrikes födda.

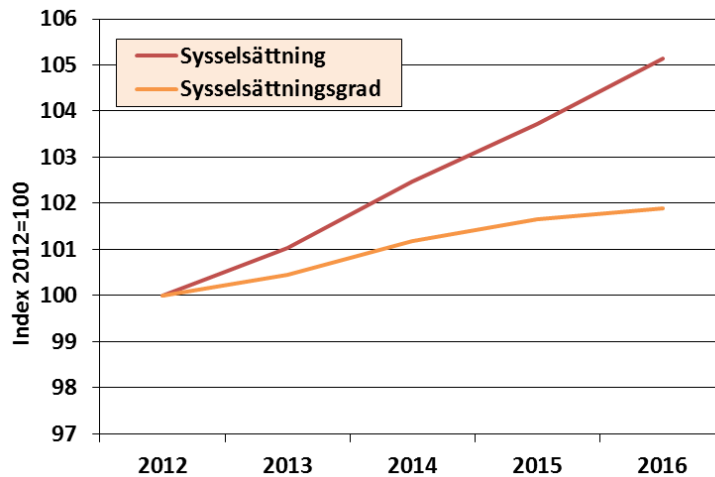
Diagram 6.1 Antal sysselsatta i Sverige, 15-74 år

Källa: Konjunkturinstitutet

Även den totala befolkningen i åldern 15-74 år ökar. Det gör att sysselsättningsgraden, sysselsatta uttryckt i procent av befolkningen, ökar i långsammare takt än antalet sysselsatta. I diagram 6.2 visas utvecklingen sedan 2012 av dessa två mått. Sysselsättningsgraden väntas stiga med totalt en halv procentenhet från 2014 till 2016, från 66,2 procent till 66,7 procent.

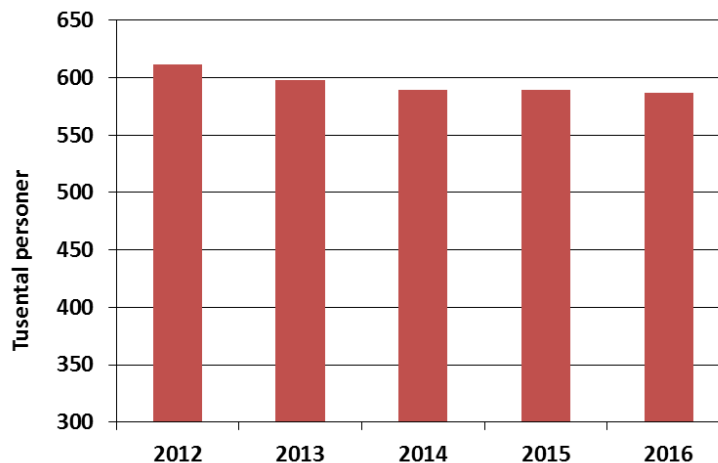
Diagram 6.2 Sysselsättningsutveckling och sysselsättningsgrad

Källa: Konjunkturinstitutet

Industriysselsättningen utvecklas inte lika bra som sysselsättningen i stort. Antalet personer som är direkt sysselsatta inom industrin har minskat med cirka 100 000 personer sedan innan finanskrisen. Enligt Konjunkturinstitutet väntas industriysselsättningen vara densamma 2015 som 2014 och sedan minska med 3 000 personer 2016.

Diagram 6.3 Industriysselsättning

Källa: Konjunkturinstitutet

Som det redogjordes för i avsnittet *Dags för ett vidgat industribegrepp?*⁴¹ ger inte statistiken en helt rättvisande bild av industrins betydelse för antalet sysselsatta i Sverige. En del av minskningen i industriysselsättningen under senare år beror till exempel på att verksamheter som tidigare bedrevs inom industriföretagen nu outsourcats till andra företag utanför industrin, eller avknoppats i egna företag som inte definieras som industri, trots att industriföretagen är den enda kunden för det nya avknoppade företaget. Det totala antalet personer vars sysselsättning är beroende av industrin är därför större än vad statistiken i diagram 6.3 visar.

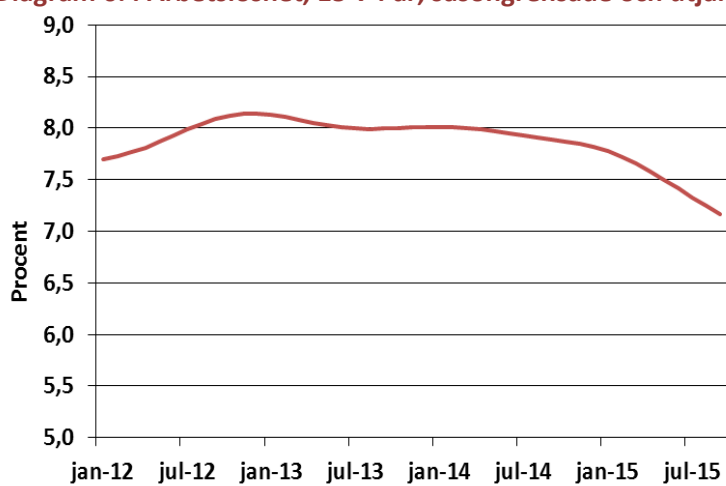
⁴¹ Se kapitel 3.

6.2 Arbetslösheten sjunker långsamt

Trots att sysselsättningen totalt växer relativt snabbt sjunker inte arbetslösheten i samma takt. Det beror på att arbetskraften ökat snabbt, dels förklarad av den snabba befolkningstillväxten, dels av att personer som tidigare stod utanför arbetskraften nu räknas in i arbetskraften.

De senaste månaderna har dock arbetslösheten sjunkit snabbare än många bedömare tidigare trott. I september var den säsongsrensade och trendjusterade arbetslöshetssiffran nere på 7,2 procent.

Diagram 6.4 Arbetslöshet, 15-74 år, säsongsrensade och utjämnade data

Källa: SCB, AKU

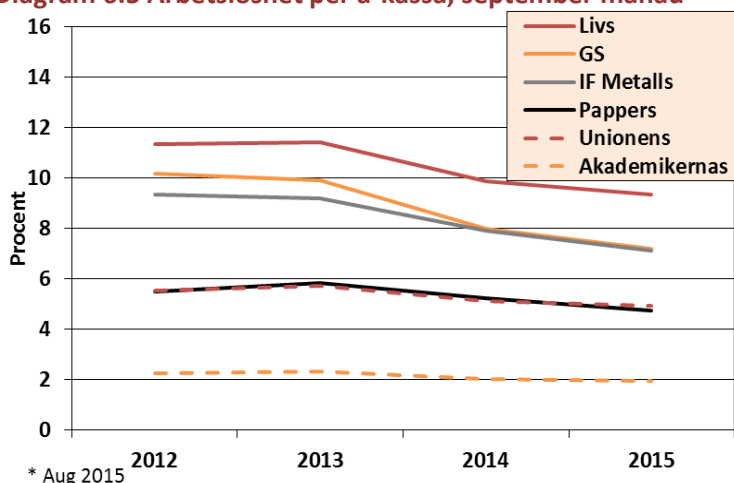
Utvecklingen de senaste månaderna fick Konjunkturinstitutet att skriva ner sin prognos för arbetslösheten i Lönebildningsrapporten, oktober 2015. KI räknar nu med att den genomsnittliga arbetslösheten för 2015 blir 7,5 procent och att den under 2016 minskar marginellt till 7,4 procent.

Arbetslösheten inom industrin kan redovisas genom att titta på hur stor andel av medlemmarna i industriförbundens a-kassor som är arbetslösa. Det ska påpekas att Sveriges Ingenjörer ingår i Akademikernas Erkända Arbetslöshetskassa. Unionen har medlemmar över hela den privata sektorn och särredovisning för medlemmar inom industrin saknas. Redovisning av arbetslöshet per a-kassa ger en underskattning av den faktiska arbetslösheten, då personer som varit arbetslösa så länge att de blivit utförsäkrade inte registreras i a-kassorna.

Från diagrammet framgår att arbetslösheten bland LO-förbunden inom industrin minskat sedan 2013. Arbetslösheten var väldigt hög bland Livs, GS och IF Metalls medlemmar i efterdyningarna av finanskrisen men har nu sjunkit något. Även för Pappers har arbetslösheten sjunkit och där är arbetslösheten betydligt lägre än i de övriga LO-förbunden inom industrin. Bland Unionens medlemmar har arbetslösheten under hela perioden varit strax över fem procent och i akademikernas a-kassa har arbetslösheten varit drygt två procent. Noteras bör att även när det gäller utvecklingen av arbetslösheten per a-kassa kan en del av förändringen förklaras av att personer blivit utförsäkrade.

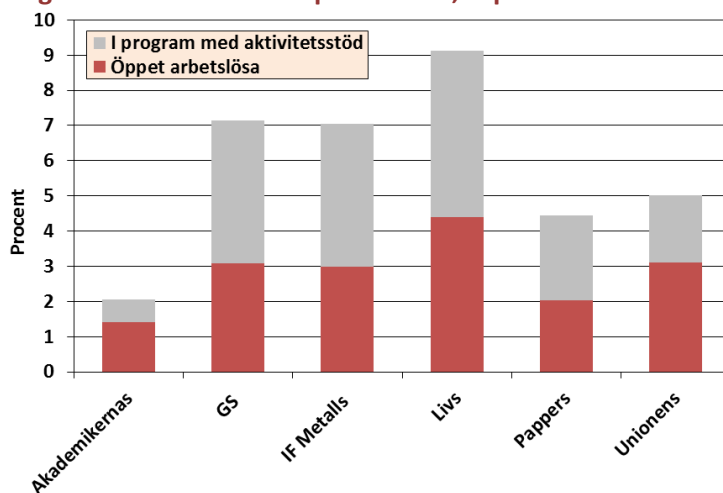
Diagram 6.5 Arbetslöshet per a-kassa, september månad

Källa: Arbetsförmedlingen

I diagram 6.6 redovisas hur hög den registrerade arbetslösheten var vid industriförbundens a-kassor i september 2015, uppdelat på öppet arbetslösa och de som finns i program och får aktivitetsstöd. I Akademikernas a-kassa, där arbetslösheten är lägst, är det även lägst andel som deltar i program med aktivitetsstöd, knappt en tredjedel av de arbetslösa återfinns där. Inom Unionens a-kassa är det drygt en tredjedel medan det i de fyra LO-förbunden är mer än hälften av de arbetslösa som återfinns i program med aktivitetsstöd.

Diagram 6.6 Arbetslöshet per a-kassa, september 2015

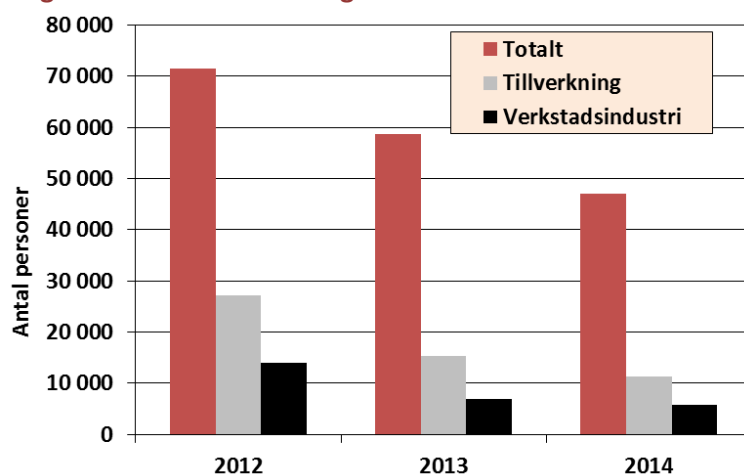
Källa: Arbetsförmedlingen

En kompletterande bild kring arbetslöshetsutvecklingen fås av att titta på varselutvecklingen. Utvecklingen av antalet varsel är en indikator på kommande arbetslöshet. I diagram 6.7 redovisas antalet varsel om nedläggning och/eller personalneddragningar under 2012-2014, totalt samt nedbrutet på tillverkningsindustrin och verkstadsindustrin.

Av diagrammet framgår att antalet varsel har sjunkit under de här åren, både totalt och inom industrin. Det finns en förskjutning mellan tiden då varslen läggs till dess att de får

effekt i form av arbetslöshet. De sjunkande varseltalen har också visat sig i något sjunkande arbetslöshet under 2015.

Diagram 6.7 Varselutvecklingen

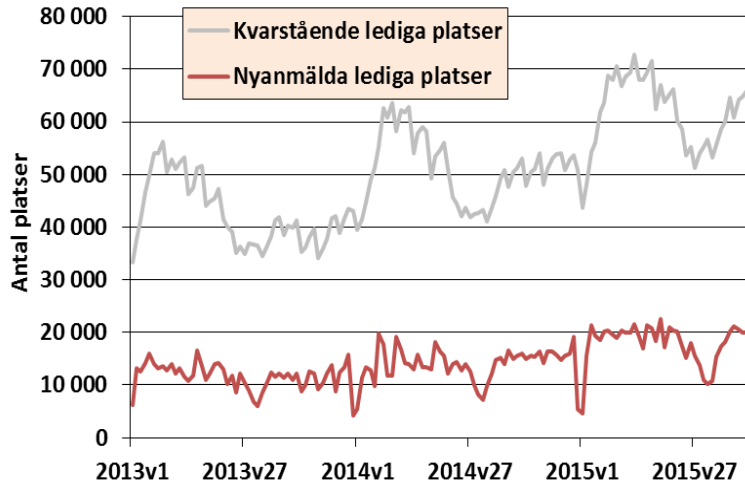
Källa: Arbetsförmedlingen

Antal varsel under januari-september 2015 var totalt sett något färre än motsvarande månader 2014. För industrin var det dock något fler varsel 2015 än 2014. Nämnas bör då att siffrorna för 2015 dras upp av två stora varsel inom industrin i mars månad. Under de senaste månaderna har varseltalen legat under motsvarande månader 2014, både totalt och inom industrin.

6.3 Matchningen fungerar dåligt

Som visats tidigare har arbetslösheten varit hög de senaste åren. Det finns alltså många personer som vill och kan arbeta men som inte fått ett jobb. Samtidigt finns det många vakanta jobb som inte lyckats tillsättas. I diagram 6.8 visas utvecklingen av antalet kvarstående platser hos Arbetsförmedlingen. Kvarstående platser är de jobb som annonserats men som av någon anledning inte tillsatts. I diagrammet visas också utvecklingen av antalet nyanmälda platser som nyss anmälts till Arbetsförmedlingen. Både antalet nyanmälda och antalet kvarstående platser har ökat sedan 2013 men ökningen har varit större för kvarstående platser.

Diagram 6.8 Nyanmälda och kvarstående lediga platser

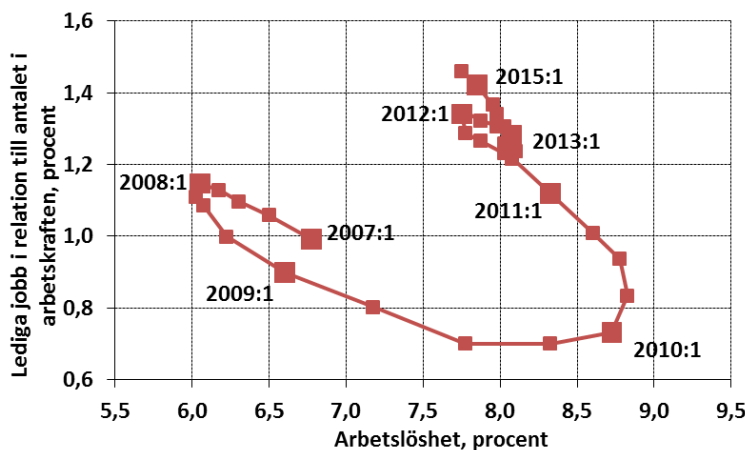

Källa: Arbetsförmedlingen

Att antalet nyanmälda platser ökat är ett tecken på att utvecklingen på arbetsmarknaden varit god, vilket vi också har sett i ett ökat antal sysselsatta. Att antalet kvarstående platser ökar visar dock på att det också finns problem att hitta rätt arbetskraft till de jobb som är vakanta. Det blir alltså allt fler annonserade jobb som inte tillsätts, samtidigt som det blir allt fler personer som är arbetslösa. Matchningen fungerar dåligt.

Sambandet mellan antalet lediga jobb och antalet arbetslösa kan också beskrivas med hjälp av Beveridgekurvan (se diagram 6.9). På en väl fungerande arbetsmarknad tillsätts de jobb som är vakanta snabbt vilket resulterar i låg arbetslöshet och få vakanta jobb. I Beveridgekurvan skulle det innebära ett skifte mot nedre vänstra hörnet.

Diagram 6.9 Beveridgekurvan 2007-2015

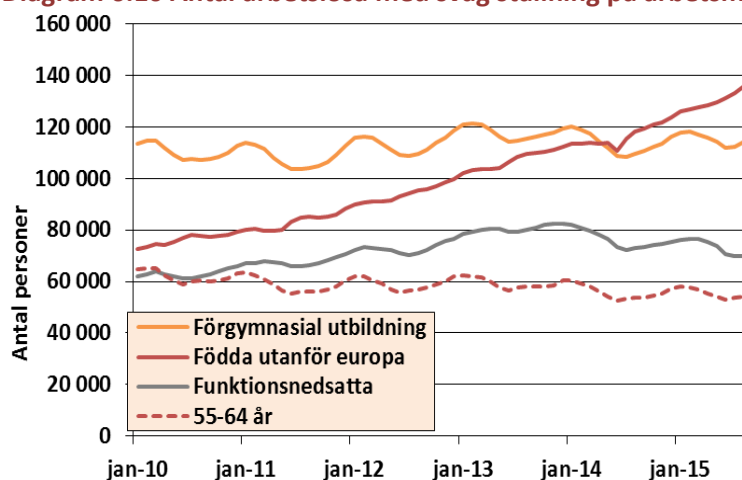

Källa: SCB, egna beräkningar

I Sverige har Beveridgekurvan efter finanskrisen istället skiftat uppåt till höger, när arbetslösheten har ökat samtidigt som antalet lediga kvarstående jobb blivit fler. Det här visar att matchningen på svensk arbetsmarknad fungerar sämre. Många nya jobb tillsätts och det totala antalet sysselsatta ökar men det är samtidigt uppenbart att det för en del jobb är svårt att hitta rätt kompetens och att de som är arbetslösa inte besitter den kompetens som efterfrågas.

En allt större andel av de arbetslösa tillhör någon eller några av de fyra grupper som av Arbetsförmedlingen anses ha en svag ställning på arbetsmarknaden. De grupperna är personer med högst förgymnasial utbildning, personer födda utanför Europa, personer med funktionshinder som innebär nedsatt arbetsförmåga samt personer över 54 år. I augusti 2015 bedömde Arbetsförmedlingen att 68 procent av de inskrivna hade en eller flera faktorer som ger dem en svag ställning på arbetsmarknaden. Det kan jämföras med 48 procent i mitten av 2000-talet. Arbetsförmedlingen gör bedömningen att andelen av de arbetslösa som tillhör någon grupp med svag ställning kommer att öka till 75 procent mot slutet av 2016. I diagram 6.10 visas utvecklingen av antalet personer i de grupper som anses ha svag ställning, notera att en person kan ingå i flera grupper.

Diagram 6.10 Antal arbetslösa med svag ställning på arbetsmarknaden

Källa: Arbetsförmedlingen

En stor grupp av de arbetslösa är personer med endast förgymnasial utbildning. Den grupp som ökat mest under senare år är personer födda utanför Europa. I och med den ökade migrationen under senare tid är det rimligt att anta att den gruppen kommer fortsätta att öka framöver när nyanlända utan jobb blir inskrivna hos Arbetsförmedlingen.

6.4 Sammanfattning

Sysselsättningen i Sverige bedöms öka med 200 000 personer mellan 2013 och 2016. En stor del av ökningen sker bland utrikes födda. Befolkningen ökar också och sysselsättningsgraden ökar därför inte i samma takt. Antalet personer som är direkt sysselsatta inom industrin minskade med 23 000 personer mellan 2012 och 2014. Under 2015 och 2016 väntas industrisysselsättningen endast minska marginellt.

Arbetslösheten är fortsatt hög men har under de senaste månaderna sjunkit mer än förväntat. Arbetslösheten väntas bli i genomsnitt 7,5 procent under 2015 och 7,4 procent under 2016. Antalet varsel har sjunkit de senaste åren och väntas vara på en fortsatt låg nivå under 2015.

Matchningen på svensk arbetsmarknad fortsätter att fungera dåligt. Sammansättningen av de arbetslösa förändras och en allt större andel av de arbetslösa tillhör någon av grupperna med svag ställning på arbetsmarknaden.

7. Löner

I kapitel 7 beskrivs löneutvecklingen inom industrin. Nominella och reala förändringar redovisas och jämförelser görs mellan kvinnors och mäns löneutveckling samt lönegapet. Blicken vänds även utomlands för en jämförelse av löneutvecklingen i Sverige med utvecklingen i Västeuropa.

7.1 Lägre löneökningstakt efter finanskrisen

De första åren efter finanskrisen uppvisade löneökningarna inom industrin stor variation. Det berodde på att nivån på löneökningarna och avtalsperioder varierade. Det i sin tur orsakades av de kraftiga svängningarna i de ekonomiska förutsättningarna för svensk industri.

Löneavtalen 2010 blev låga och kom att ha en framtung profil. De första löneökningarna trädde i kraft först i juni trots att det gamla avtalet löpte ut sista mars och det mesta av löneökningarna kom att träda ikraft först 2011. Nivåökningen på avtalen inklusive kostnader för utökad föräldralön beräknades till 1,75 procent i årstakt samtidigt som kostnaden för avtalen år 2010 blev mycket låga. Avtalen var anpassade till den mycket svåra situation som svensk industri hamnat i på grund av finanskrisen.

Under 2010 och 2011 kom situationen att snabbt förbättras för stora delar av svensk industri. Produktion, kapacitetsutnyttjande och produktivitet steg snabbt. Företagens ekonomiska situation förbättrades. När det blev dags för nya förhandlingar om löner för 2012 fanns det därför krav på kompensation och en återgång till en högre löneökningstakt.

Kostnaden för 2012 års avtal kom att ligga på en nivå som motsvarade genomsnittet under industriavtalsperioden. Eftersom avtalen för 2012 kom att gälla från att avtalsperioden började blev den totala kostnaden under 2012, om man också räknar in kostnaden för avtalsökningarna i mitten av 2011 till följd av 2010 års avtal, en av de högsta under industriavtalsperioden.

Inför 2013 års avtalsrörelse var parterna överens om att löneutrymmet, till följd av sämre produktion och produktivitetsutveckling, var lägre än tidigare och avtalen kom därför att ligga på en lägre nivå. Det skedde också en återgång till treåriga avtal med löneökningar i början av varje avtalsår vilket bidrog till en mer stabil utveckling av löner och lönekostnader.

Sammantaget har löneökningarna inom industrin varit lägre efter finanskrisen.

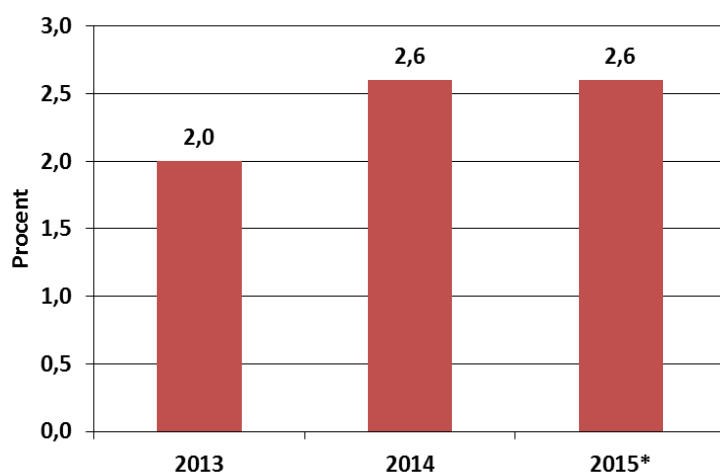
Diagram 7.1 visar utfallet av löneutvecklingen inom svensk industri för 2013-2015⁴². Lönerna beräknas öka med i genomsnitt 2,4 procent per år 2013-2015. 2013 års löneökningar på 2,0 procent är de lägsta som uppmätts sedan Industriavtalet tecknades. 2014 ökade lönerna något mer och Konjunkturinstitutets prognos är att lönerna inom

---

⁴² Vi använder oss av Konjunkturinstitutet som källa i flera av diagrammen och texterna i detta kapitel. Siffrorna skiljer sig något från de som framkommer i Facken inom industrins lönerapporter.

industrin ökar med 2,6 procent 2015. Under 2010-2012 ökade lönerna med 3,1 procent per år.

Diagram 7.1 Löneutveckling i gruv- och tillverkningsindustrin

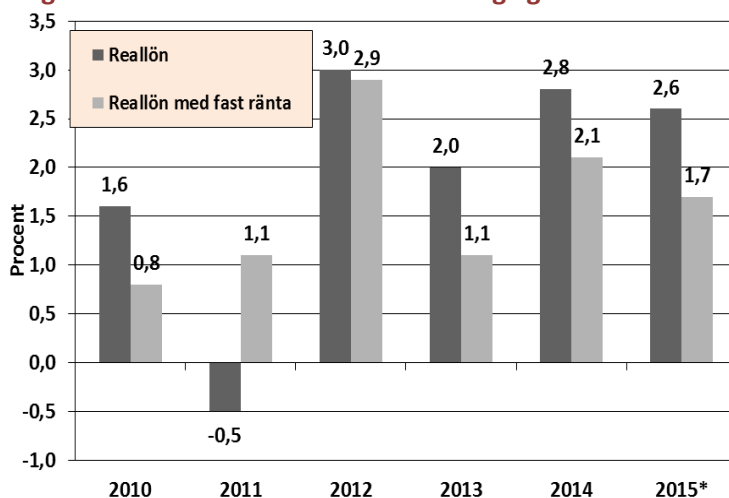
Källa: Konjunkturinstitutet

*År 2015 är en prognos

7.2 Fortsatta reallöneökningar

Om lönerna ökar mer än inflationen ökar reallönerna. Mellan 1998 och 2010 ökade reallönerna varje år. 2011 sjönk reallönerna med 0,5 procent. Det var det första året sedan industriavtalets tillkomst som reallönerna minskade. 2010-2012 ökade reallönerna med 1,4 procent per år. Åren därefter, 2013-2015, beräknas reallönerna öka med i snitt 2,5 procent per år, mycket på grund av en obefintlig inflation. Den låga nominella löneökningen 2013 resulterade ändå i en reallöneökning på 2,0 procent eftersom inflationen det året var noll procent. 2014 var inflationen -0,2 procent, och enligt prognosen för helåret 2015 blir inflationen 0,1 procent mätt med KPI. Reallönerna förväntas därmed öka med 2,8 procent respektive 2,6 procent för de två åren. På grund av den låga inflationen har svensk industri haft höga reallöneökningar under perioden 2013-2015 (se diagram 7.2).

Diagram 7.2 Total och real löneutveckling i gruv-och tillverkningsindustrin

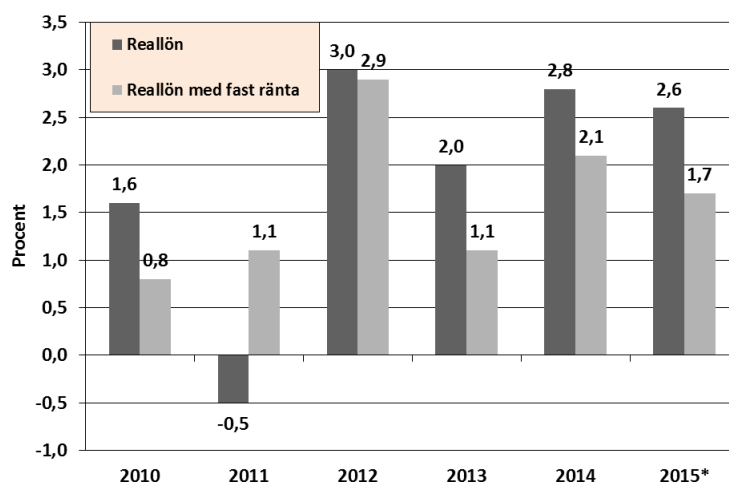

Källa: Konjunkturinstitutet

*År 2015 är en prognos av Konjunkturinstitutet, konjunkturlönesstatistiken

Inflationen mätt med KPI påverkas mycket när det sker stora förändringar i räntan. För att se utvecklingen utan dessa svängningar räknar Riksbanken fram ett mått på hur inflationen hade utvecklats vid en fast räntesats, det så kallade KPIF⁴³. Om KPIF används istället för KPI för att räkna ut reallönen får man något som kallas reallön med fast ränta. Utvecklingen av reallönen med fast ränta skiljer sig från den vanliga reallöneutvecklingen och svängningarna mellan olika år är i regel mindre. Diagram 7.3 illustrerar reallöneutvecklingen med både KPI och KPIF under perioden 2010-2015. Det är tydligt att KPI och KPIF skiljer sig mer under vissa år, som en följd av variationer i reporäntan.

Diagram 7.3 Reallöneutveckling i gruv-och tillverkningsindustrin

Källa: Konjunkturinstitutet

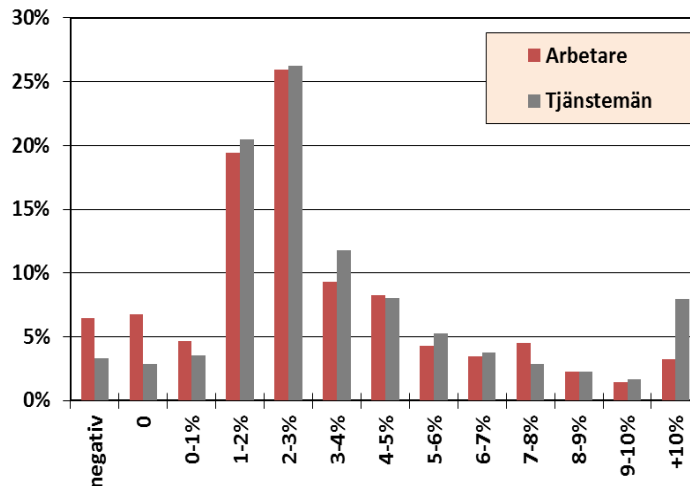
*År 2015 är en prognos av Konjunkturinstitutet, konjunkturlönesstatistiken

⁴³ För en mer ingående analys av KPI och KPIF se kapitel 5.

7.3 Två till tre procent vanligaste löneökningen⁴⁴

I Facken inom industrins lönedatabas kan man följa utvecklingen för identiska individer, det vill säga de individer som fanns med i statistiken både år 2013 och 2014. Individerna delas in i löneökningintervall efter hur stor löneökning de hade 2014. Diagram 7.4 visar löneökningen för identiska individer sorterade efter storlek på löneökningen. Staplarna anger hur stor andel av arbetarna respektive tjänstemännen som finns per löneökningintervall 2014 oavsett lön eller ålder.

Diagram 7.4 Löneökningarnas storlek inom industrin* 2014

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

* Med industrin menas de avtal som ingår i industriavtalet

Den vanligaste löneökningen ska inte förväxlas med medellöneökningen. Den vanligast förekommande löneökningen för både arbetare och tjänstemän var 2-3 procent, cirka 26 procent fick denna löneökning under 2014. Den näst vanligaste löneökningen var 1-2 procent. Tre procent av arbetarna och sju procent av tjänstemännen hade en löneökning på tio procent eller mer. De individer som får dessa höga löneökningar har troligen bytt jobb eller befattning, men det går inte att utläsa från detta material.

Under 2014 var det tre procent av tjänstemännen och åtta procent av arbetarna som inte haft någon ökning av lön sedan mätningen året innan. Tänkbar förklaring till de oförändrade lönerna är sena revisioner. Det finns också ett antal individer som haft en negativ löneutveckling. Bland arbetarna var det sex procent som hade en lägre lön 2014 än 2013 och bland tjänstemännen tre procent. Det kan bero på att dessa individer har en rörlig lönedel och har fått en lägre bonus 2014 än 2013. En annan möjlig förklaring är att individer bytt jobb och tvingats acceptera en lägre lön.

7.4 Likartad utveckling för arbetare och tjänstemän

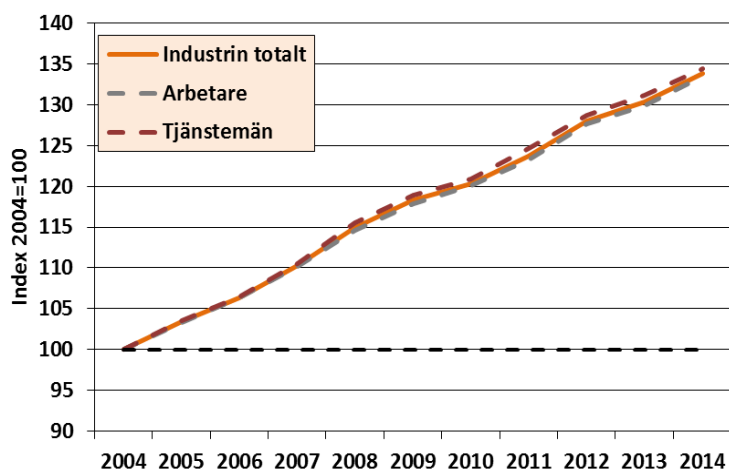
Diagram 7.5 visar löneutvecklingen de senaste 10 åren för arbetare, tjänstemän och industrin totalt. 2004 är satt som index=100, alltså betyder värdet 110 att det skett en ökning på 10 procent sedan 2004. Lönerna för industrin har ökat med 33,8 procent under perioden 2004-2014. För arbetarna har ökningen varit 33,5 procent och för tjänstemännen

⁴⁴ Avsnitt 7.3 -7.6 grundar sig på data från Facken inom industrins lönedatabas som omfattar de avtal som ingår i industriavtalet.

34,4 procent. Kurvorna följer varandra väl, skillnaderna i löneökning mellan arbetare och tjänstemän är relativt små.

Diagram 7.5 Löneutvecklingen 2005-2014 för industrin*, totalt, arbetare respektive tjänstemän

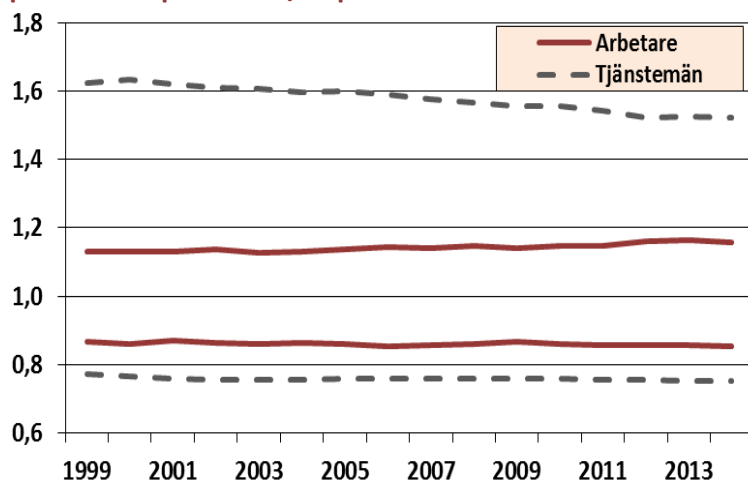
Källa: Facken inom industrins lönedatabas

* Med industrin menas de avtal som ingår i industriavtalet

7.5 Större lönespridning bland tjänstemän

Lönespridningen mellan arbetare och tjänstemän kan studeras genom percentiler och hur de förändras över tid. I diagram 7.6 visas kvoten mellan 10:e och 50:e percentilerna samt 90:e och 50:e percentilerna. 10:e percentilen betyder att vid en viss lönenivå har 10 procent av de anställda lägre löner. Likaså betyder 90:e percentilen att 90 procent har under en viss lönenivå, samt endast 10 procent har över denna nivå. 50:e percentilen är medianlönen. I diagram 7.6 studerar vi förhållandet mellan percentilerna och hur de förändras över tid. Som vi kan se har tjänstemännen en större spridning än arbetarna. Lönespridningen för tjänstemännen har minskat något över tid.

Diagram 7.6 Lönespridningen för arbetare respektive tjänstemän, 1999-2014, 10/50 percentil respektive 90/50 percentil

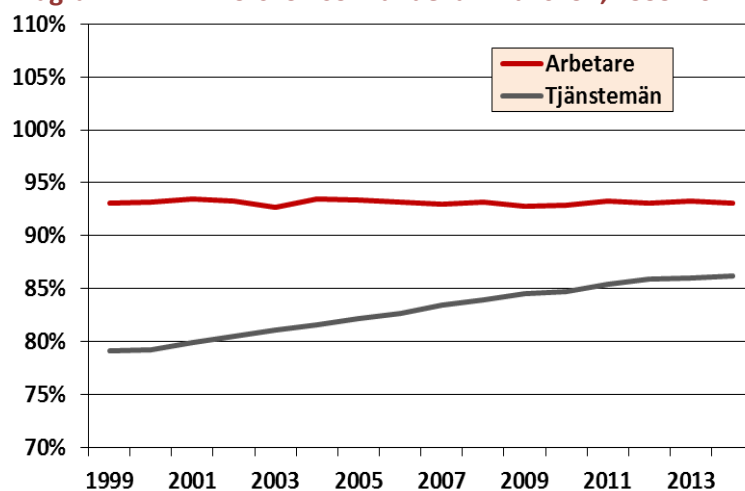
Källa: Facken inom industrins lönedatabas

För arbetare har däremot lönespridningen ökat något över tid för kvoten 90/50. För arbetarna var den 90:e percentilen 13 procent högre än medianen, medan år 2014 var den cirka 16 procent högre. För tjänstemännen var år 1999 kvoten mellan den 90:e percentilen och medianen 1,63, alltså var den 90:e percentilen 63 procent högre än medianen. År 2014 var den 52 procent högre. Att kvoten 90/50 har gått från 63 procent till 52 procent på 15 år betyder att skillnaden mellan de 10 procent med högst lön och de med medianlön har minskat över tid. Kvoten mellan de som tjänar mest och de som har medianinkomst har alltså minskat för tjänstemän över tid, medan den för arbetarna har ökat något.

7.6 Små förändringar i könslönegapet över tid

Diagram 7.7 visar könslönegapet omräknat till kvinnors lön som andel av mäns över tid, årlig genomsnittssiffra vägd med avseende på ålder.

Diagram 7.7 Kvinnors lön som andel av mäns lön, 1999-2014

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

För arbetarna ligger lönegapet mellan kvinnor och män ganska konstant över tid på 6-7 procent. För tjänstemännen är lönegapet större, men ser ut att minska över tid. 1999 var könslönegapet 21 procent, för att 2014 minskat till 14 procent, vilket gör att kvinnor tjänade 79 procent av männens löner 1998 och 86 procent 2014. Att kvinnornas löner har närmat sig männens löner beror i stor utsträckning på att kvinnorna fått mer kvalificerade arbetsuppgifter och högre befattningar vilket framgår av förbundens statistik.

Det går att få en djupare förståelse av vad som påverkar lönegapet mellan kvinnor och män genom att inkludera fler variabler. Det gör vi genom att ta hänsyn till hur män och kvinnor fördelas över olika lönepåverkande faktorer⁴⁵. Det ojusterade lönegapet i tabell 7.1–7.2 innebär att lön är satt som att vara beroende av kön. Detta visar den genomsnittliga skillnaden i lön mellan en man och en kvinna i vårt urval under det specifika året. Sedan kan vi undersöka sambandet mellan kön och lön medan vi tar hänsyn till hur kvinnor och män fördelas över olika lönepåverkande faktorer såsom utbildning, yrke och avtal.

⁴⁵ Tabell 7.1 och 7.2 är skattat med regressionsanalys där den beroende variabeln är lön och de andra variablerna är förklarande variabler. Ålder innefattar även ålder i kvadrat.

Tabell 7.1 Lönegap Tjänstemän, procent

	2004	2013	Skillnad
Ojusterat	-17,9	-13,5	+4,4
Ålder	-17,4	-13,0	+4,4
Ålder, Län	-17,8	-13,2	+4,6
Ålder, Avtal	-17,0	-12,6	+4,4
Ålder, Yrke	-10,7	-8,9	+1,8
Ålder, Utbildning	-15,1	-12,4	+2,7
Alla variabler	-11,6	-10,2	+1,4

Tabell 7.2 Lönegap Arbetare, procent

	2004	2013	Skillnad
Ojusterat	-6,5	-6,5	0,0
Ålder	-6,6	-6,7	-0,1
Ålder, Län	-6,5	-6,5	0,0
Ålder, Avtal	-5,8	-5,8	0,0
Ålder, Yrke	-5,5	-5,3	+0,2
Ålder, Utbildning	-6,5	-6,6	-0,1
Alla variabler	-4,9	-4,8	+0,1

I tabell 7.1 är skattningar gjorda på ett urval med endast tjänstemän, och tabell 7.2 är skattningarna gjorda på ett urval med endast arbetare. Det ojusterade lönegapet för tjänstemännen var 13,5 procent år 2014. Det är en positiv utveckling från 2004 med 4,4 procentenheter.

När man kontrollerar för olika lönepåverkande faktorer så ändras lönegapet för tjänstemännen. Kontrollerar vi för ålder och yrke minskar lönegapet till 8,9 procent. Detta indikerar att kvinnor i högre utsträckning arbetar i yrken med lägre löner och män i yrken med högre löner. Att kvinnor är i yrken med lägre löner kan alltså förklara 4,6 procentenheter av lönegapet. Kontrollerar vi sedan för alla variabler, så är den återstående löneskillnaden 10,2 procent. Inte mycket har hänt sedan 2004, då lönegapet var på 11,6 procent. Att kontrollera för alla variabler innebär att man jämför en man och en kvinna i samma ålder, samma län, inom samma avtal, i samma yrke och med samma utbildning.

När det kontrollerades för yrke 2004 så minskade lönegapet med 7,2 procentenheter för tjänstemän. År 2013 handlade det om en minskning med 4,6 procentenheter, från 13,5 till 8,9 procent. Alltså förklarade variabeln yrke större del av lönegapet 2004 än vad det gjorde 2013. Detta kan tolkas som att kvinnor nu i större utsträckning arbetar i yrken med högre löner än vad de gjorde 2004. Likadant är det för variabeln utbildning, att kontrollera för utbildning 2004 förklarade en större del av lönegapet än vad det gjorde 2013. Alltså spelar utbildning mindre roll 2013 än 2004 vilket betyder att kvinnor har blivit mer utbildade.

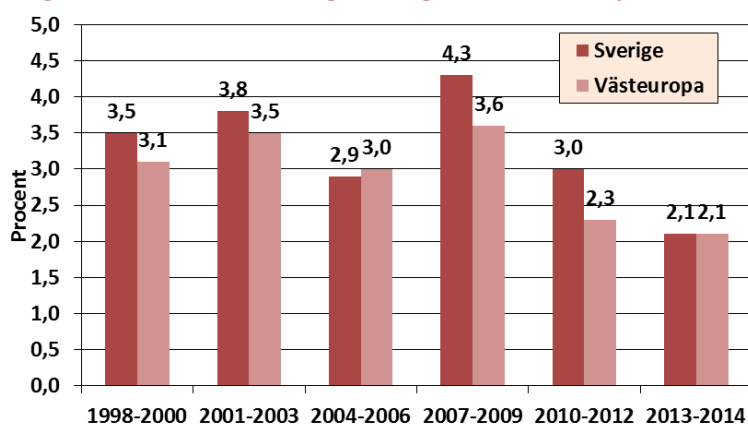
Det ojusterade lönegapet för arbetare var 2013 på 6,5 procent, oförändrat sedan 2004. För arbetare är det även här variabeln yrke som förklarar den största delen av lönegapet. Kontrollerar vi för alla variabler så är det återstående lönegapet mellan kvinnor och män 4,8 procent 2013. Ingen förändring har skett sedan 2004.

7.8 I takt med Europa

Under Industriavtalet har lönerna i Sverige ökat något mer än genomsnittet för Västeuropa. I diagram 7.7 jämförs den genomsnittliga årliga löneökningstakten⁴⁶ i svensk tillverkningsindustri med snittet för Västeuropa under olika perioder. Perioderna motsvarar i stort de olika avtalsperioderna. Data finns ännu inte för 2015 och därför omfattar den senaste perioden bara två år.

Sverige har haft högre löneökningar under samtliga perioder utom två. Både under och efter finanskrisen har löneökningarna i Sverige varit något högre än i Västeuropa. Löneutvecklingen under de två första åren av den senaste avtalsperioden har i Sverige varit på samma nivå som i Västeuropa.

Diagram 7.8 Löneutveckling i Sverige och Västeuropa, tillverkningsindustrin⁴⁷

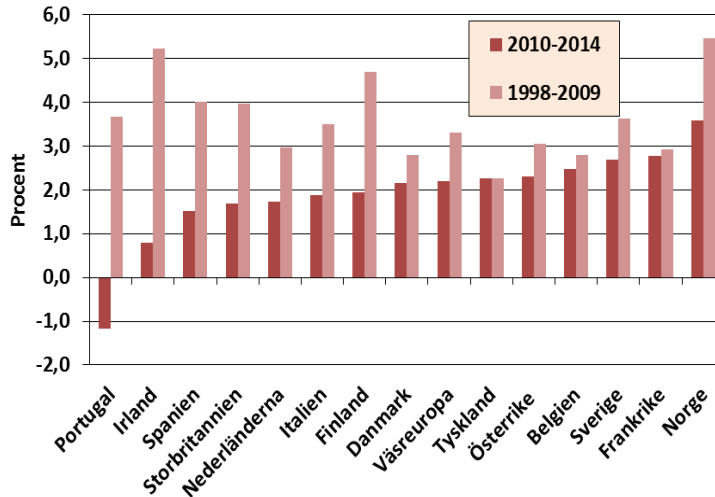
Källa: Eurostat LCI

Delar man upp perioderna och tittar på löneutvecklingen under perioden innan och perioden efter finanskrisen, kan man se att nästan alla länder i Västeuropa har växlat ner löneökningstakten efter finanskrisen (se diagram 7.9). Det enda land som inte haft en nedväxling under den senare perioden är Tyskland, som har haft en lika hög utveckling båda perioderna.

⁴⁶ Källa Eurostat LCI

⁴⁷ De uppmätta löneökningarna under 2013 och 2014 skiljer sig år beroende på vilken källa som används. I den internationella jämförelsen i diagram 7.8 - 7.11 används LCI från Eurostat. I diagram 7.1 - 7.3 används Konjunkturinstitutet och i diagram 7.4 - 7.7 används Facken inom industrins lönedatabas.

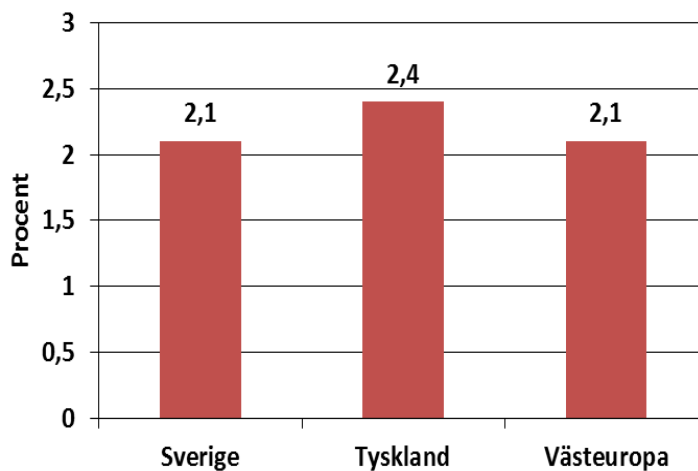
Diagram 7.9 Löneutveckling Västeuropa, 1998-2009 och 2010-2014

Källa: Eurostat LCI

Sverige hade en löneutveckling på 3,6 procent 1998-2009 och under 2010-2014 på 2,7 procent. Snittet för Västeuropa var 3,3 procent 1998-2009 och 2,2 procent 2010-2014. Löneutvecklingen är således ungefär en procentenhet lägre både i Sverige och i Västeuropa efter finanskrisen. Tittar vi på de två första åren under senaste avtalsperioden, 2013-2014, så ser vi att gapet mellan Sverige och västeuropasnittet försvunnit helt (se diagram 7.10). Tyskland har haft en ökning på 2,4 procent.

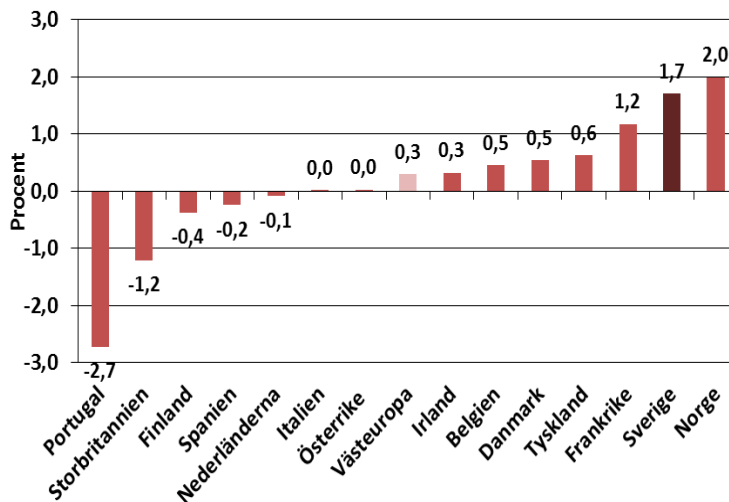
Diagram 7.10 Löneutveckling Sverige, Tyskland och Västeuropa, 2013-2014

Källa: Eurostat LCI

De reala lönerna har haft en betydligt svagare utveckling efter finanskrisen. En stor grupp länder har haft sjunkande eller obefintlig reallöneutveckling och genomsnittet för Västeuropa var 0,3 procent. Sverige och Norge är de länder som har haft relativt höga reallöneutvecklingar efter finanskrisen. Norge hade en reallöneutveckling på 2,0 procent och i Sverige var den 1,7 procent (se diagram 7.11).

Diagram 7.11 Reallöneutveckling Västeuropa, 2010-2014

Källa: Eurostat LCI

7.9 Industrin normerar

2013 års avtal inom industrin gav kostnadsökningar på 6,8 procent fördelat på tre år. Däri ingick en avsättning till delpension. Avsättningen till del-/flexpension varierade lite mellan olika avtalsområden men uppgick på många områden till 0,5 procent. Kostnaden på 6,8 procent blev sedan den norm (märket) som kom att gälla för övriga avtal som tecknades under 2013.

På några områden främst inom LO blev löneökningarna något högre än inom industrin. Detta ”betalades” då med andra kostnadsbesparande åtgärder. 2013 års avtalsrörelse innebar också en ökning av antalet ”sifferlösa avtal”, avtal där inget centralt löneutrymme finns angivet. För avtalsåret 2015 uppskattas 800 000 anställda omfattas av så kallade sifferlösa avtal. Det är ungefär en fördubbling mot vad som gällt tidigare. Huvuddelen är tjänstemannagrupper inom kommun, landsting och stat. Ökningen av antalet sifferlösa avtal riskerar att försvaga normeringen.

Tabell 7.4 visar löneutvecklingen för olika sektorer för två perioder. 1998-2015 har löneutvecklingen för dessa sektorer varit lika varandra. Skillnaderna under perioden 2013-2015 är också förhållandevis små och kan bero på att avtalen har lite olika löptider. Den genomsnittliga ökningen inom industrin och bland statligt anställda är några tiondelar lägre än totalen och de kommunsanställda tycks ha haft en något högre löneökning.

Tabell 7.4 Löneutveckling sektorsvis

	1998-2015	2013-2015
Totalt	3,3	2,6
Näringsliv	3,2	2,6
Industri	3,3	2,4
Bygg	3,3	2,7
Tjänstebranscher	3,2	2,6
Stat	3,3	2,4
Kommuner	3,4	2,8

Källa: Konjunkturinstitutet konjunkturlönestatistik

7.10 Sammanfattning

Prognosen för 2013-2015 är att lönerna kommer öka med i genomsnitt 2,4 procent per år inom svensk tillverkningsindustri. År 2013 hade de lägsta löneökningarna som uppmätts sedan industriavtalets tillkomst, 2,0 procent. Då inflationen varit låg de senaste tre åren är prognosen för reallöneökningarna 2013-2015 på 2,5 procent per år.

Det ojusterade lönegapet mellan män och kvinnor ser ut att minska över tid för tjänstemännen. Kontrollerar vi för att kvinnor och män fördelas olika över lönepåverkande faktorer såsom yrke, avtal och utbildning, så har inte mycket hänt med lönegapet sedan 2004. Lönegapet för arbetarna ser ut att hålla sig konstant över tid.

Sedan Industriavtalets tillkomst har löneökningstakten inom industrin i Sverige varit något högre än genomsnittet i Västeuropa. Åren efter finanskrisen har löneökningstakten, både i Sverige och i Västeuropa, varit ungefär en procentenhet lägre per år jämfört med perioden innan finanskrisen. Under 2013-2014 har Sverige och Västeuropa haft samma löneutveckling, medan Tyskland har gått om Sverige med 0,3 procentenheter.

De reala lönerna har haft en betydligt svagare utveckling efter finanskrisen för samtliga länder i Västeuropa. I Sverige och Norge har reallönerna ökat med 1,7 respektive 2,0 procent under perioden 2010-2014.

www.fackeninomindustrin.se